

Abô Mavi atu ba Matyu hato Abô môn

Matyu hato kapya êntêk. Ma anêḡ athêḡ yaḡ nena Livai. Yani ma anyô Israeḡ te. Yani hadum ku hawa takis haviḡ Lom vêḡ ma hatak ku êḡ ma hasopa Yisu. Yisu halam Pita lo Andulu ma Jems lo Jon vêḡ ma halam Matyu (Mat 4:18-22; 9:9-13). Matyu ma Yisu anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu te.

Matyu hato ek injik thô êndêḡ avômalô Israeḡ nena Yisu ma thêlô iniḡ Mesia. Mesia ma abô Hiblu ma hathak abô Glik ma Kilisi. Ma anêḡ ôdôḡ nena, ‘Ôpatu ba Wapômbêḡ habi baḡ hayô hêk ek nêḡ anêḡ avômalô bulubiḡ.’ Matyu hik thô nena Yisu ma Mesia atu ba bôk eto hathak yani hêk Mose lôk plopet iniḡ kapya ba intu abô takêḡ lêk hik anôḡ hathak Kilisi. Yani hato kapya êntêk ek avômalô Israeḡ, ma donḡtom lahaviḡ avômalô loḡ buyaḡ nesam imbiḡ.

Hato hadêḡ 60 mena 70 AD la.*

*Yisu Kilisi anêḡ limi
(Luk 3:23-38)*

¹* Êntêk ma Yisu Kilisi anêḡ limi. Yani ma Abrahama lo Devit iniḡ lim lukmuk.

* :: ‘60 AD’ anêḡ ôdôḡ nena Yisu anêḡ talêbô havathu yani ma sondabêḡ hatôm 60 bôk hale ba hi yôv. * **1:1:** Stt 22:18; 1Sto 17:11

2 Ablaham habi Aisak vê,
ma Aisak habi Jekop vê,
ma Jekop habi Juda lôk iviyan vê.

3*Ma Juda habi Peles lo Sela vê, ma thainiņ talêbô
Tama.

Ma Peles habi Heslon vê,
ma Heslon habi Lam vê.

4Ma Lam habi Aminadap vê,
ma Aminadap habi Nason vê,
ma Nason habi Salmon vê.

5*Ma Salmon habi Boas vê, ma Boas talêbô Lahap.
Ma Boas habi Obet vê, ma Obet talêbô Lut.
Ma Obet habi Jesi vê.

6*Ma Jesi habi Kiņ Devit vê.

Ma Devit habi Solomon vê, ma Solomon anêņ
talêbô ma Ulia yanavi.

7Ma Solomon habi Lehoboam vê,
ma Lehoboam habi Abiya vê,
ma Abiya habi Asa vê.

8Ma Asa habi Jehosapat vê,
ma Jehosapat habi Jeholam vê.
Ma Jeholam ma Usaia anêņ lim.

9Ma Usaia ma Jotam anêņ bumalô,
ma Jotam habi Ahas vê,
ma Ahas habi Hesekaia vê.

10Ma Hesekaia habi Manasa vê,
ma Manasa habi Amon vê,
ma Amon habi Josaia vê.

* 1:3: Stt 38:29-30; Rut 4:18-22
2Sml 12:24

* 1:5: Rut 4:13-17

* 1:6:

11 *Ma Josaia ma Jekonaia lôk iviyaņ iniņ bumalô.
 Jekonaia lôk iviyaņ ibitak ma avômalô Babilon ik vovak ba ewa avômalô Israel i êmô Babilon.

12 *Avômalô Israel êmô Babilon denaņ,
 ma Jekonaia habi Sialtiel vê,
 ma Sialtiel ma Selubabel anêņ bumalô. Êņ ma
 avômalô Israel êvôi iniņ loņ hathak loņbô.

13 Ma Selubabel ma Abiut anêņ lim,
 ma Abiut ma Elaiakim anêņ lim,
 ma Elaiakim ma Aso anêņ lim.

14 Ma Aso ma Sadok anêņ lim,
 ma Sadok ma Akim anêņ lim,
 ma Akim ma Eliut anêņ lim.

15 Ma Eliut ma Eleasal anêņ lim,
 ma Eleasal ma Matan anêņ lim,
 ma Matan ma Jekop anêņ lim.

16 Ma Jekop habi Josep vê, ma Josep intu Malia yamalô. Ma Malia êņ intu havathu Yisu. Ma Yisu êņ atu ba elam nena “Mesia”.

17 Ma avômalô takatu ba ibitak anêņ Ablaham havenņ aleba hayô Devit, thêlô ma hatôm ôdôņ laumiņ ba lahavuva. Ma avômalô takatu ba ibitak anêņ Devit aleba hayô avômalô Israel i Babilon, thêlô ma hatôm ôdôņ laumiņ ba lahavuva aêņ iyom. Ma avômalô takatu ba ibitak hadêņ waklavôņ atu ba avômalô Israel êmô Babilon aleba hayô Mesia ma hatôm ôdôņ laumiņ ba lahavuva aêņ iyom.

* **1:11:** 2Kin 24:14-16; 2Sto 36:10; Jer 27:20; 40:1; Dan 1:1-2

* **1:12:** Esr 3:2

*Malia havathu Yisu
(Luk 2:1-7)*

18 *Ma abô hathak Yisu Kilisi halêm pik aêntêk. Malia anêᶇ avômalô bôk epesaᶇ abô yôv ek nendom yani êndêᶇ Josep. Thai miᶇ ewa i ami denaᶇ ma êyê nena yani hasabeᶇ. Lovak Matheᶇ da hêv amena êᶇ. 19-20 Ma Josep, ôpatu ba enja Malia ma anyô thêthôᶇ ba intu hadum ek êndô Malia. Ma hadô indum yani mama êndôk avômalô maleᶇiᶇ.

Êᶇ ma habôlêm auk ek êndô avi êᶇ menaᶇna ba ni. Ma donᶇtom hayê niaviᶇ nena Wapômbêᶇ anêᶇ aᶇela hayô ba hanaᶇ, “Josep, Devit anêᶇ lim lukmuk, amena êntêk ma Lovak Matheᶇ hêv hadêᶇ yani. Ba intu miᶇ ôkô ek onja Malia ba nu anêm unyak êtôm vônim ami. 21 *Ma tem embathu okna te ek nêm anêᶇ avômalô bulubiᶇ ba intu ondam anêᶇ athêᶇ nena Yisu.”

22 Ma nômkama takêntêk bôk habitak ek Wapômbêᶇ anêᶇ abô injik anôᶇ ba hanaᶇ hadêᶇ plopet nena,

23 “Avi te miᶇ hêk haviᶇ anyô ami denaᶇ ma tem esabeᶇ ba embathu okna te. Ba tem nendam anêᶇ athêᶇ nena Imanuel.” *Aisaia 7:14*

Abô êᶇ anêᶇ ôdôᶇ nena, “Wapômbêᶇ hamô haviᶇ alalô.”

24 Ma Josep hayê niaviᶇ êᶇ yôv ma haviyô. Ma hadum hatôm atu ba Wapômbêᶇ anêᶇ aᶇela hanaᶇ ba hawa Malia ba hi anêᶇ unyak hatôm yanavi.

25 *Ma miᶇ hêk haviᶇ ami aleba havathu amena

* 1:18: Luk 1:27,35 * 1:21: Luk 1:31; 2:21 * 1:25: Luk 2:21

êḡ. Ma halam nena Yisu. Havathu amena êḡ vêm ka hêk haviḡ yanavi havenḡ yam.

2

Nê lôkawk hathak vuliḡ êlêm êyê Yisu

¹ Helot hatu kiḡ ma Malia hawa Yisu hêk Betlehem anêḡ loḡ Judia. Êḡ ma ḡê lôkawk hathak vuliḡ anêḡ loḡ wak hathak êlêm Jelusalem ² * ma enaḡ hik liḡ, “Amena lukmuk atu ba hatu avômalō Israeḡ iniḡ kiḡ, anêḡ talêbô havathu hêk êsê? Yêlô ayê anêḡ vuliḡ habitak loḡ wak hathak ba alêm ek nanêm yenḡ êndêḡ yani.”

³ Ma kiḡ Helot lôk avômalō Jelusalem sapêḡ elanô abô êḡ ba êkô hathak. ⁴ Êḡ ma Helot halam avômalō iniḡ ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk iniḡ ḡê lôkawk hathak abô balabuḡ sapêḡ ethak donḡtom. Ma hanaḡ hik thêlô liḡ, “Mesia atu tem nembathu êḡjêk êsê?” ⁵ Ma thêlô enaḡ viyaḡ nena, “Wapômbêḡ bôk hanaḡ ba plopet te bôk hato nena,

⁶ * “ ‘O Betlehem atu ba hômô Juda iniḡ pik, anyô bêḡ te tem imbitak anêḡ o ba eyabiḡ yenaḡ avômalō Israeḡ êtôm boksipsip iniḡ alanaḡ ba intu o miḡ malak oyaḡ te hômô pik Juda malêvôḡ ami. Mi anôḡ!’ ” *Maika 5:2*

⁷ Yôv ma Helot halam ḡê lôkawk eyala vuliḡ menaḡna ek endanô nena anḡê intu vuliḡ êḡ habitak. ⁸ Ma hêv thêlô ba i Betlehem ma hanaḡ, “Môlônu nômbôlêm amena êḡ katô. Ba ôpôm ma

* **2:2:** Nam 24:17 * **2:6:** Jon 7:42

nôlêm nonaᅇ êndêᅇ ya ek yana yanêm yeᅇ êndêᅇ yani imbiᅇ.”

⁹⁻¹⁰ Thêlô elañô kiᅇ anêᅇ abô yôv ma i. Ma êyê vuliᅇ sêbôk ba habitak loᅇ wak hathak. Êᅇ ma thêlô leᅇᅇmavi bêᅇ anôᅇ. Vuliᅇ êᅇ hamôᅇ ba hi aleba hamiᅇ unyak atu ba amena hêk vôv. ¹¹ *Thêlô êyô unyak kapô ba i ma êyê amena lo talêbô Malia. Êᅇ ma elek veᅇᅇdôᅇ lêlô ba êkôm ba êv yeᅇ hadêᅇ yani. Ma epesaᅇ iniᅇ nômkama mavi ba êv iniᅇ leᅇᅇmavi hadêᅇ yani. Êv gol lôk nôᅇ ôv mavi ju atu ba epesaᅇ hathak alokwaᅇ thôk. ¹² Ma êyê niaviᅇ ma Wapômbêᅇ hanaᅇ hadêᅇ thêlô nena miᅇ ini ek Helot ami. Êᅇ ma elom loᅇôndê yaᅇ ba i iniᅇ loᅇ hathak loᅇbô.

Josep lo Malia ma Yisu i Ijip

¹³ Nê lôkauk hathak vuliᅇ etak unyak yôv, ma Josep hayê niaviᅇ ba Wapômbêᅇ anêᅇ aᅇla te hayô ba hanaᅇ, “Helot tem êmbôlêm amena ek injik vôᅇ. Aêᅇ ba umbiyô onja amena lo talêbô ba ôsôv ba nu Ijip ma ôᅇô endeba yanêm abô êndêᅇ o am.”

¹⁴ Aêᅇ ba intu Josep haviyô ma hawa amena lo talêbô hadêᅇ bôlôvôᅇ ba etak Betlehem ma êsôv ba i Ijip ¹⁵ ma hamô aleba Helot hama. Nôm takêᅇ habitak ek Wapômbêᅇ anêᅇ abô injik anôᅇ ba hanaᅇ hadêᅇ plopet nena, “Yahalam yenaᅇ okna hêk Ijip ba halêm.” *Hosea 11:1*

Kiᅇ Helot hik apenena vôᅇ

¹⁶ Nê lôkauk hathak vuliᅇ miᅇ êvôᅇ hathak loᅇbô ami ba Kiᅇ Helot hayala nena esau yani. Ma

* **2:11:** Sᅇg 72:10-15; Ais 60:6

lanjaŋa kambom anôŋ ma lahabi thêlônîŋ abô takatu ba bôk enaŋ hathak vulinŋ anêŋ waklavôŋ. Êŋ ma hanaŋ ek nijik apenena takatu ba iniŋ sond-abêŋ hatôm lokwanju sapêŋ vônô anêŋ Betlehem lôk anêŋ loŋ yaô nena sapêŋ. ¹⁷ Aêŋ ba Wapômbêŋ anêŋ abô hik anôŋ ba hanaŋ hadêŋ plopet Jelemaia nena,

¹⁸* “Voŋvoŋ bêŋ hêk Lama,
asêŋ malêŋ lôk malaiŋ bêŋ,

Lesel anêŋ limi lêk ema ba mi.

Aêŋ ba halaŋ ba hadô nênmêŋ yani thêvô.” *Jelemaia*
31:15

Êvôi Nasalet

¹⁹ Josep hamô Ijip denaŋ ma Helot hama. Hayê niaviŋ ma Wapômbêŋ anêŋ aŋela te hayô ²⁰ ba hanaŋ nena, “Nê takatu ba idum ek nijik amena vônô bôk ema yôv ma umbiyô onja amena lo talêbô ba ômbônu pik Islael esak loŋbô.” ²¹ Êŋ ma Josep haviyô ma hawa amena lo talêbô ba êvôi pik Islael. ²² Ma halaŋô nena Akelaus hawa lambô Helot anêŋ loŋ ba hatu avômalô Judia iniŋ kiŋ. Ba intu hakô ek ni loŋ êŋ. Ma hayê niaviŋ ma hasôv ba hi ²³* hamô malak nate anêŋ athêŋ nena Nasalet ba hamô Galili kapô. Nom êŋ habitak ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôŋ ba hanaŋ hadêŋ plopet doho nena, “Avômalô tem nendam yani nena anyô Nasalet te.”

* **2:18:** Stt 35:19 * **2:23:** Ais 11:1; 53:2; Luk 2:39; Jon 1:45

3

*Jon anyô hathik ñaŋ hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô
(Mak 1:2-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28)*

¹ Wak êŋ ma anyô te ba elam nena “Jon anyô hathik ñaŋ” hayô Judia iniŋ loŋ ek enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô êndêŋ avômalô. Ôpêŋ hamô loŋ thiliv ² *ma hanaŋ nena, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak lêk habobo. Ba intu node kapôlômim liliŋ.” ³ Jon êŋ ma ôpatu ba Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ plopet Aisaia nena,

“Kaêk te halam haveŋ loŋ thiliv nena,
‘Nôpôpêk loŋôndê ek Anyô Bêŋ êlêm,
ma nopesaŋ ba imbitak thêthôn ek yani.’”
Aisaia 40:3

⁴ *Jon ma hathak hik kwêv atu ba epeŋaŋ hathak bok kamel vuluk ma havak bokŋgôp epeŋaŋ hathak bok kupik hayôhêk lamalim. Ma hathak hayaŋ kôm sopek lôk hanum biyo thôk. ⁵ Ma avômalô anêŋ Jerusalem lôk Judia anêŋ malak sapêŋ lôk loŋ takatu ba êmô habobo ñaŋ Jolodaŋ ethak i hadêŋ Jon. ⁶ Ma thêlô enaŋ iniŋ kambom bêŋ ma Jon hathik i halôk ñaŋ Jolodaŋ.

⁷ *Ma hayê avômalô Israeŋ iniŋ ñê bêŋbêŋ takatu ba elam nena Palisi lôk Sadyusi ma hanaŋ, “Môlô ma umya kambom anêŋ nali ba oson nena tem yasik môlô ek nôsôv ênjêk Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ e? Mi anôŋ! ⁸ Nundum ku takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim liliŋ am. ⁹ *Ma miŋ

* **3:2:** Mat 4:17; Mak 1:15 * **3:4:** 2Kin 1:8 * **3:7:** Mat 12:34;
23:33 * **3:9:** Jon 8:33,39; Lom 4:12

lemimimbi auk te ba nonaŋ êndêŋ am nena, ‘Ablaham ma yêlôaniŋ bumalô. Ba intu yêlô avômâlô thêthôn.’ Mi, yanaŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ hatôm enja valu takêntêk ba epesaŋ Ablaham anêŋ limi esak. ¹⁰*Kisiŋ lêk hamô alokwaŋ ôdônŋ yôv, ek alokwaŋ takatu ba miŋ hik anêŋ anônŋ mavi ami, ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.

¹¹*“Yahathik môlô hathak ŋaŋ ek injik thô nena bôk ole kapôlômim liliŋ yôv. Ma doŋtom ôpatu ba tem embeŋ ya yam anêŋ lôklokwaŋ ma bomaŋ ek yenaŋ ba intu tem isik môlô esak Lovak Mathen lôk atum. Yani ma anyô lôk athêŋ bêŋ ma ya ma yaônâlôk ba intu miŋ hatôm yanja anêŋ va bokŋgôp êtôm anyô ku oyaŋ ami. Mi anônŋ. ¹²Yani tem isuv nôm anêŋ kupik vê ba êndô anônŋ êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvônŋ ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem miŋ ema ami.”

Jon hathik Yisu halôk ŋaŋ

(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22; Jon 1:31-34)

¹³Yisu hatak Galili ma hi ŋaŋ Jolodaŋ ek Jon isik yani. ¹⁴Ma doŋtom Jon hadum ek imiŋ yani loŋ siŋ ba hanaŋ, “Aisê ka hôleŋ hadêŋ ya? Usik ya.”

¹⁵Êŋ ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Alalô nasopa loŋôndê thêthônŋ ba intu usik ya.” Ma Jon halôk ba hathik Yisu.

¹⁶*Ma kethenŋ oyaŋ ma haviyô hêk ŋaŋ kapô. Ma leŋ hakyav ma hayê Wapômbêŋ anêŋ Lovak Mathen halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba

* **3:10:** Mat 7:19; Luk 13:6-9

* **3:11:** Jon 1:26-27,33; Ap 1:5

* **3:16:** Jon 1:32

hayô hamô yani. ¹⁷*Ma abô te halêm anêḡ malak leḡ ba hanan̄ nena, “Intu ma yenaḡ Okna atu ba yalen̄haviḡ videdaun̄. Ma ya kapôlôn̄ mavi hathak yani.”

4

Sadaḡ halôk Yisu la ek indum kambom (Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

¹*Yôv ma Lovak Mathen̄ halom Yisu hi loḡ thiliv ek Sadaḡ êndôk yani la ek indum kambom. ²*Yani hatip ek nôḡm ba haven̄ hatôm wak lo bôlôvôn̄ 40 ba intu hama kisi. ³Êḡ ma ḡḡok iniḡ anyô bêḡ hayô ek Yisu ma hanan̄, “O Wapômbên̄ anêḡ Nakaduḡ ma onaḡ ek valu takêntêk imbitak êtôm polom.”

⁴*Ma Yisu hanan̄ viyaḡ nena, “Wapômbên̄ anêḡ kapyā hanan̄ nena, ‘Anyô miḡ hatôm êḡmô lôkmala esak nôḡm iyom ami. Mi. Esopa Wapômbên̄ anêḡ abô lôkthô.’”

⁵Vêm ma ḡḡok hawa Yisu ba hi Jelusalem loḡ bêḡ atu ba mathen̄ ma hadô hamiḡ unyak mathen̄ anêḡ vôn̄ daim te. ⁶Ma hanan̄, “O ma Wapômbên̄ anêḡ Nakaduḡ, e? Wapômbên̄ anêḡ kapyā hanan̄ nena,

“ ‘Wapômbên̄ tem nêḡm anêḡ aḡela ek neyabiḡ o.

Ma thêlô tem netak bahen̄

ek miḡ valu la embatho vemkapô ami.’ *Kapyā*

Yen̄ 91:11-12

Ba intu ôsôv kisi.”

⁷*Ma Yisu hanan̄, “Abô bute hêk Wapômbên̄ anêḡ kapyā aêntêk, ‘Miḡ hatôm môlô nundum

* **3:17:** Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; 17:5; Luk 9:35 * **4:1:** Hib 2:18; 4:15 * **4:2:** Kis 34:28 * **4:4:** Lo 8:3 * **4:7:** Lo 6:16

mambêḅḅ esak Wapômbêḅḅ, mômônim Anyô Bêḅḅ ami.’ ”

⁸ Vêḅḅ ma ḅḅgôk hawa yani hathak loḅbô ba hi dumlolê daim te. Ma hik loḅ lôm nôm kama mavi lomaloma takatu ba hamô pik bêḅḅ êntêk lôkthô thô hadêḅḅ yani. ⁹ Ma hanaḅḅ hadêḅḅ Yisu, “Tem yanêḅḅ nôm takêntêk sapêḅḅ êndêḅḅ o. Ma donḅtom ondek vemdôḅḅ lêlô ba nêḅḅ yeḅḅ êndêḅḅ ya am.”

¹⁰ *Ma Yisu hanaḅḅ, “Sadaḅḅ, o vê. Wapômbêḅḅ anêḅḅ kapyā hanaḅḅ, ‘Nêḅḅ yeḅḅ êndêḅḅ Wapômbêḅḅ anêḅḅ Anyô Bêḅḅ ma undum yanida anêḅḅ ku iyom.’ ”

¹¹ Ba intu ḅḅgôk êḅḅ hatak yani ba hi ma aḅḅela êyô êv yani sa.

*Yisu hadum anêḅḅ ku môḅḅ
(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)*

¹² *Ma Yisu halaḅḅ nena bôm êdô Jon hamô koladôḅḅ. Ba intu havôhi Galili ¹³ ba hi hamô Kapaneam ma miḅḅ hamô Nasalet ami. Kapaneam êḅḅ hamô habobo kasukthôm te ba hamô Sebulun lo Naptali iniḅḅ pik. ¹⁴ Yani hamô loḅ êḅḅ ek Wapômbêḅḅ anêḅḅ abô injik anôḅḅ ba hanaḅḅ hadêḅḅ plopet Aisaia nena,

¹⁵ “Sebulun lo Naptali iniḅḅ pik
atu hamô habobo kasukthôm,
lôm pik atu ba hêk ḅḅḅḅ Jolodaḅḅ anêḅḅ daḅḅ vi,
Galili, loḅ atu ba avômaloḅḅ loḅ buyaḅḅ êmô.

¹⁶ Avômaloḅḅ takatu ba êmô momaḅḅiniḅḅ bêḅḅ kapô,
thêlô lêk êyê deda bêḅḅ te.
Ba idum ek nema,

* **4:10:** Lo 6:13 * **4:12:** Mat 14:3; Mak 6:17; Luk 3:19-20

ma donjom deda habi hayô hêk thêlô ba hêv
momanjiniñ vê.” *Aisaia 9:1-2*

17 *Yisu hayô Kapaneam yôv ma hadum anêñ ku
môñ ba hanañ Wapômbêñ anêñ abô hadêñ avômalô
nena, “Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak lêk habobo ba
node kapôlômim liliñ.”

Yisu dalam anyô ayova ek nesopa yani
(*Mak 1:16-20; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42*)

18 Yisu habup hathak kasukthôm Galili anêñ
liñdañ ma hayê anyô lo yañ Saimon atu ba elam
nena Pita lôk yañ molok Andulu. Thai ma ñê ik
alim ba ibi iniñ yaksen halôk kasukthôm. 19 Ma
hanañ hadêñ thai, “Mamu nôlêm nosopa ya! Tem
yandum ba mamu nôbôv avômalô êtôm ôvôv alim
halôk yaksen.” 20 Ma kethen oyañ ma thai êdô iniñ
yaksen hamô ma esopa Yisu.

21 Habup hathak vauna ma hayê anyô loyañ,
Jems lo Jon. Thai ma Sebedi nakaduñ. Thêlô lôk
lambô êmô yeñ ba idu iniñ yaksen. Ma Yisu dalam
thai. 22 Ma kethen oyañ ma etak lambô lôk yeñ
hamô ma esopa Yisu.

Yisu hadum avômalô lôk lijiñ mavi
(*Luk 6:17-19*)

23 *Yisu hi haveñ Galili lôbôlôbô ba hathak
habitak hayô iniñ unyak yeñ ba hanañ Wapômbêñ
anêñ Abô Mavi hathak anêñ loñ lôklinyak hadêñ
i. Ma hadum iniñ malaiñ lôk lijiñ lomaloma ba
ibitak mavi. 24 *Ma avômalô anêñ plovins Silia
elañô abô hathak Yisu anêñ ku ma ewa iniñ ñê

* **4:17:** Mat 3:2 * **4:23:** Mat 9:35; Mak 1:39; Ap 10:38 * **4:24:**
Mak 6:55

lôk lijiņ lomaloma sapêņ ba i hadêņ yani. Ewa nê takatu ba ewa vovaņ bêņ lôk nê ngôk hamô haviņ i ma nê ema yak lôk nê ivuviņ sapêņ i hadêņ yani ek hêv iniņ lijiņ takêņ vê. ²⁵ *Avômalô bêņ anôņ êlêm esopa yani. Doho êlêm anêņ Galili, ma doho êlêm anêņ Jelusalem, ma doho êlêm anêņ Judia. Ma doho êlêm anêņ Dekapolis lôk loņ takatu ba hamô ņaņ Jolodaņ vi.

5

Yisu hadôņ avômalô (Luk 6:20-23)

- ¹ Yisu hayê avômalô bêņ anôņ êlêm ma hathak dumte ba hi hamô. Ma avômalô takatu ba esopa yani i êyô ek yani. ² Ma hadôņ i ba hanaņ nena, ³ * “Ôpatu ba hayala nena yani anyô kambom anôņ, ôpêņ lêk hamô mavi ba tem enja Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak.
- ⁴ * Ma ôpatu ba lamalaiņ, ôpêņ lêk hamô mavi ba Wapômbêņ tem nêm yani thêvô.
- ⁵ * Ma ôpatu ba hamô malinyaô, ôpêņ lêk hamô mavi ba tem enja pik sapêņ.
- ⁶ * Ma ôpatu ba hama kisi lôk hathakmuniņ ek imbitak êtôm anyô thêthôņ, ôpêņ lêk hamô mavi ba tem laviyak.
- ⁷ Ma ôpatu ba hêv kapô ek anyô yaņ, ôpêņ lêk hamô mavi ba Wapômbêņ tem nêm kapô ek ôpêņ aêņ iyom.

* **4:25:** Mak 3:7-8 * **5:3:** Ais 57:15 * **5:4:** Ais 61:2-3; ALK
7:17 * **5:5:** Sng 37:11 * **5:6:** Ais 55:1-2

8 Ma ôpatu ba kapô mabun, ôpên lêk hamô mavi ba tem ênjê Wapômbên.

9 Ma ôpatu ba hêv bulubiņ, ôpên lêk hamô mavi ba tem nendam nena Wapômbên anên nakaduņ.

10 *Ma anyô thêthôn te hapôm vovaņ, ôpên lêk hamô mavi ba tem enja Wapômbên anên loņ lôkliņyak.

11 * “Hosopa ya ba anyô te hanaņ abôma hathak o lôk hêv vovaņ hadên o lôk hanaņ abô kambom lomaloma hathak o mena hanaņ abôyaņ hathak o, êņ ma lêk hômô mavi!

12 * “Avômalô bôk idum aên hadên plopet tak sêbôk ba êmôn ek o. Ma Wapômbên tem nêm vuli mavi bên te êndên o êmô malak leņ ba intu lemmavi anôn ba ômbô o!

*Wapômbên anên avômalô hatôm ngwêk lo deda
(Mak 9:50; Luk 14:34-35)*

13 “Môlô ma pik êntêk anên ngwêk. Ma donjom ngwêk vabô, êņ ma lêk habitak hatôm siņusik ma hatôm imbitak vasiņ esak loņbô ami ba intu nômbi ni ek avômalô nêyô nimiņ ba nembak pesa.

14 * “Môlô ma pik anên deda. Ma malak atu ba hamô dum ba avômalô êtôm atum lam sapên, thêlô êthôkwên ek nêm deda ma miņ ivuņ ami. 15 *Ma miņ othak ôtôm atum lam ba uvuņ halôk uņ kapô ami. Othak opesaņ lam anên deda ek imbi êyô unyak kapô lôkthô.

* 5:10: 1Pi 3:14 * 5:11: 1Pi 4:14 * 5:12: 2Sto 36:16; Ap 7:52

* 5:14: Jon 8:12; 9:5 * 5:15: Mak 4:21; Luk 8:16; 11:33

16 * “Ma mólônim deda imbi êyô ênjêk avômalô lôkthô ek nêgê unim ku mavi takatu ba udum ek nebam mólônim lemambô atu ba hamô malak leŋ anêŋ athêŋ.

Yisu halêm ek embatho abô balabuŋ loŋ

17 * “Mólô miŋ nosoŋ nena yahalêm ek yambuliŋ abô balabuŋ lôk plopet iniŋ abô ami. Yahalôk ba yahalêm ek abô takêŋ injik anôŋ ma miŋ yahalêm ek yanêm vê ami. 18 *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ mólô. Abô lêlêyaŋ yaô nena sapêŋ atu ba eto hêk kapya abô balabuŋ te tem miŋ nêŋ yak ami. Mi anôŋ. Abô takêŋ tem ênjêk endeba pik lo leŋ anêŋ daŋ. Ma nômkama takatu ba hamô abô balabuŋ sapêŋ tem injik anôŋ. 19 *Aêŋ ba ôpatu ba hêv abô balabuŋ yaônate vê ba hadôŋ avômalô hathak tem êtôm okna hathek ênjêk Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. Ma doŋtom ôpatu ba hasopa abô balabuŋ lôk hik thô hadêŋ avômalô tem imbitak anyô lôk athêŋ bêŋ ênjêk Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. 20 Yanaŋ avanôŋ êndêŋ mólô. Anêm thêthôŋ miŋ hamôŋ ek Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ iniŋ ami, êŋ ma tem miŋ hatôm ôyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ami.

*Notauviŋ unim lemim maniŋ
(Luk 12:57-59)*

21 * “Mólô bôk olaŋô abô takatu ba enaŋ hadêŋ bumalô thêlô nena, ‘Miŋ uŋgwik anyô vônô paliŋ ami. Ma ôpatu ba hik anyô vônô paliŋ tem êpôm

* **5:16:** Ep 5:8-9; 1Pi 2:12 * **5:17:** Lom 3:31 * **5:18:** Luk 16:17; 21:33 * **5:19:** Jem 2:10 * **5:21:** Kis 20:13; Lo 5:17

abô.’ ²² *Ma donptom yanaŋ êndêŋ mômô. Anyô te lamaninŋ hadêŋ anyô yaŋ, ôpêŋ tem êpôm abô. Ma anyô te hanaŋ abôma hathak anyô yaŋ, ôpêŋ tem iminŋ nê bêŋbêŋ malenŋ ek indum abô. Ma anyô te hanaŋ hadêŋ anyô yaŋ nena, ‘O anyô molo’, yakô ôpêŋ tem nimbi êndôk loŋ atum lôkmala.

²³ * “Aêŋ ba hômô loŋ êbôk da ek ômbôk anêm da, ma lemhabi nena anêm abô hêk haviŋ anyô te, ²⁴ êŋ ma otak anêm da êmô loŋ êbôk da ma nu êndêŋ ôpêŋ. Ma opesaŋ abô imbinŋ yani vêmam ka nu ômbôk anêm da.

²⁵ “Ma anyô te hadum ek idum abô ek o ba mamu oveŋ loŋôndê hi denaŋ ek nôyô loŋ nindum abô, ma opesaŋ abô imbinŋ yani ketheŋ. Yakô tem etak o êndôk anyô halaŋô abô baŋ. Êŋ ma ôpêŋ tem etak o êndôk anêŋ nê ku bahenŋ ek nêndô o êmô koladôŋ. ²⁶ Odaŋô! Yanaŋ avanôŋ êndêŋ o. Tem ômô koladôŋ endebe nêm anêm vuli sapêŋ atu ba anyô bêŋ hanaŋ am.

Otak auk sek walilinŋ

²⁷ * “Mômô bôk olaŋô abô takatu ba enaŋ yôv nena, ‘Minŋ undum sek imbinŋ anyô yaŋ yanavi ami.’ ²⁸ Ma donptom yanaŋ êndêŋ mômô nena anyô te makilik hathak avi te ba hadum ek ênjêk imbinŋ yani, êŋ ma lêk hêk haviŋ avi êŋ yôv. ²⁹ *Aêŋ ba malem vianôŋ hadum ba hudum kambom, êŋ ma ômbi vê ba umbini! Malem daluk donptom iyom, êŋ ma malainŋ. Ma donptom, lemvimkupik sapêŋ êndôk loŋ atum lôkmala, êŋ ma malainŋ bêŋ anôŋ. ³⁰ *Ma

* **5:22:** 1Jon 3:15 * **5:23:** Mak 11:25 * **5:27:** Kis 20:14; Lo 5:18 * **5:29:** Mat 18:9; Mak 9:47 * **5:30:** Mat 18:8; Mak 9:43

bahem vianôḡ hadum ba hudum kambom, êḡ ma odabêḡ kisi ba umbini! Bahem doḡtom iyom, êḡ ma malaiḡ. Ma doḡtom lemvimkupik sapêḡ êndôk loḡ atum lôkmala, êḡ ma malaiḡ bêḡ anôḡ.

Minj nêḡ vônim vê ami

(Mat 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

³¹ * “Môlô bôk olaḡô yôv nena, ‘Anyô hadum ek êndô avi ma eto abô êndôk kapya ba nêḡ kapya êḡ êndêḡ yanavi ek nêḡ yani vê. Ma minj hatôm nêḡ yanavi vê oyaḡ ami.’ ³² *Ma doḡtom yanaḡ êndêḡ môlô aêntêk. Anyô te hêv yanavi vê oyaḡ ma minj hadum sek ami ba avi êḡ hi hawa anyô yaḡ êḡ ma ôpêḡ hadum ba avi êḡ hadum sek. Ma yamalô lukmuk êḡ hadum sek aêḡ iyom.

Nonan abô anôḡ iyom

³³ * “Môlô bôk olaḡô abô takatu ba enaḡ hadêḡ bumalô thêlô nena, ‘Hovak balabuḡ hathak Wapômbêḡ anêḡ athêḡ hathak nômla, êḡ ma undum nôḡ êḡ anôḡ.’ Minj ômbôliḡ dôḡmim ami. ³⁴ *Ma doḡtom yanaḡ êndêḡ môlô nena minj ombak balabuḡ esak nômla ami lôk minj ombak balabuḡ esak Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ami ek malê nena yanida hamô malak leḡ hatôm kiḡ. ³⁵ *Ma minj ombak balabuḡ esak pik ami ek malê nena pik bêḡ êntêk ma balê Wapômbêḡ da hatak vakapô hayô hamiḡ. Ma minj ombak balabuḡ esak Jelusalem ami ek malê nena Jelusalem ma Kiḡ Bêḡ atu anêḡ malak. ³⁶ Ma minj ombak balabuḡ esak lemkadôk ami ek

* **5:31:** Lo 24:1-4; Mak 10:4

* **5:32:** 1Ko 7:10-11 * **5:33:**

Wkp 19:12; Nam 30:2; Lo 23:21

* **5:34:** Ais 66:1; Mat 23:22; Jem

5:12 * **5:35:** Sng 48:2; Ais 66:1

malê nena o miñ hatôm onañ ba lemkadôk ñaun imbitak thapuk mena loñgavu la ami. ³⁷ Ba intu môlô nonañ abô avanôñ iyom. Ma miñ nonañ balabuñ lomaloma ek injik thô nena onañ abô avanôñ ami. Abô takêñ habitak anêñ Sadan anêñ.

Môlô miñ uñgwik kambom liliñ ami
(Luk 6:29-30)

³⁸ * “Môlô bôk olañô abô takatu ba enañ yôv nena, ‘Anyô te habi anyô yañ madaluk siñ, êñ ma nômbi ôpêñ madaluk siñ aêñ iyom. Ma anyô te hik anyô yañ abôlêk kalalañ lu, ma uñgwik ôpêñ abôlêk kalalañ lu aêñ iyom.’ ³⁹ Ma donjom yanañ êndêñ môlô nena miñ uñgwik anyô yañ anêñ kambom liliñ ami. Ma anyô te hapetav malem dañ vi, êñ ma nuñgwik vi liliñ ek epetav imbiñ. ⁴⁰ Ma anyô te hadum abô ek o ba anyô atu halañô abô hanañ nena nê anê kwêv êndêñ ôpêñ, êñ ma nê anê kwêv thilibuñ êndêñ ôpêñ imbiñ. ⁴¹ Ma anyô vovak te hanañ nena onja anêñ nômkama ba nu êtôm kilomita te, êñ ma nu êtôm kilomita ju. ⁴² Ma anyô te hanañ hik o liñ ek nê nômplate êndêñ yani, êñ ma nê êndêñ yani. Ma anyô te lahaviñ enja nômlate êñjêk o vêm ka nê viyañ, êñ ma miñ ôpôlik ami.

Lemimimbiñ ñê takatu ba êpôlik hathak o
(Luk 6:27-36)

⁴³ * “Môlô bôk olañô abô takatu ba enañ yôv nena, ‘Lemimbiñ anê avômalô ma ôpôlik esak ñê takatu ba êpôlik hathak o.’ ⁴⁴⁻⁴⁵ * Ma donjom yanañ êndêñ môlô nena lemimimbiñ ñê takatu ba êpôlik

* **5:38:** Kis 21:24; Wkp 24:20; Lo 19:21 * **5:43:** Wkp 19:18

* **5:44-45:** Kis 23:4-5; Luk 23:34; Ap 7:60; Lom 12:14,20

hathak môlô lôk noten mek esak nê takatu ba êv vovan hadên môlô ek numbitak êtôm Lemambô atu ba hamô malak len anên nali. Ek malê nena yanida hêv wak hadên avômalô mavi lôk kambom ma hêv ôthôm ek nê thêthôn lôk nê lokban. ⁴⁶ Ma môlô othak lemimhavin nê takatu ba lenjinhavin môlô iyom, ên ma nôm oyan. Tem miñ môlô noja nôm mavi te ami. Nê ewa takis ethak idum aên havin! ⁴⁷ Ma môlô othak ôêv waklêvôn hadên môlônim avômalô iyom, môlô oson nena kobom hik môlô vônô e? Nê daluk idum aên havin! ⁴⁸ *Ba intu nômô batôn oyan êtôm Lemambô atu ba hamô batôn oyan hamô malak len.”

6

Nônêm avômalô siv sa

¹ * “Môlô noyabin am! Miñ nundum ku mavi lomaloma ek avômalô nêgê ba nebam môlô ami. Yakô Wapômbên atu ba hamô malak len tem miñ nêm nôm mavi la êndên môlô ami.

² “Môlô udum ek nônêm avômalô siv sa, ma miñ nundum êtôm nê takatu ba esau avômalô ami. Thêlô ethak êv anyô ek iyuv lavuak êmôn ba i unyak yen. Ên ma thêlô êv nômlate hadên avômalô siv ek avômalô nêgê ba nebam thêlô. Yanañ avanôn êndên môlô nena nê takên lêk ewa iniñ mavi yôv ba emben yam ma Wapômbên tem miñ nêm nôm mavi yan êndên i ami. ³ Ma donjom môlô udum ek nônêm nômlate êndên avômalô siv, ên ma nubun ba nônêm ek avômalô vi miñ nêgê ami. Nôm atu ba bahem vianôn hadum ma bahem viken êsôn palin

* **5:48:** Wkp 19:2; Lo 18:13 * **6:1:** Mat 23:5

⁴ ek ku êᶇ êᶇjêk loᶇ kapô iyom. Ma Lemambô atu ba hayê ku takatu ba hudum hêk loᶇ kapô ma tem nêᶇm nôᶇm mavi te êᶇdêᶇ o.

Okopak ba oteᶇ mek
(Luk 11:2-4)

⁵ * “Môlô udum ek noteᶇ mek, ma miᶇ nun-dum êtôm ᶇê takatu ba esau avômalô ami. Thêlô leᶇᶇhaviᶇ neteᶇ mek nimiᶇ malaklêvôᶇ lôk unyak yeᶇ ek avômalô nêgê i. Odaᶇô! Yanaᶇ avanôᶇ êᶇdêᶇ môlô. ᶇê takêᶇ lêk ewa iniᶇ mavi yôv ba embeᶇ yam ma Wapômbêᶇ tem miᶇ nêᶇm nôᶇm mavi yaᶇ êᶇdêᶇ i ami. ⁶ Ma doᶇtom hudum ek oteᶇ mek, êᶇ ma nu anêᶇ unyak kapô ma nuᶇᶇwik unyak abôlêk siᶇ. Ma oteᶇ mek êᶇdêᶇ Lemambô atu ba hamô loᶇ kapô. Ma Lemambô tem êᶇjê ku takatu ba hudum hêk loᶇ kapô ma nêᶇm nôᶇm mavi te êᶇdêᶇ o.

⁷ * “Hudum ek oteᶇ mek, ma miᶇ ondela abô êtôm ᶇê daluk ethak idum ami. Thêlô eteᶇ mek daim ek esoᶇ nena Wapômbêᶇ tem endanô iniᶇ mek daim êᶇ. ⁸ *Ma doᶇtom hudum ek oteᶇ mek ma Wapômbêᶇ lêk hayala anêᶇ malaiᶇ yôv ba intu miᶇ osopa iniᶇ bôk lo loᶇ ami. ⁹ Ma noteᶇ mek aêᶇtêk,

“ Wakamik, hômô malak leᶇ.
Yêlô nambô anêᶇ athêᶇ matheᶇ liᶇ.

¹⁰ * Anêᶇ loᶇ lôkliᶇyak êlêᶇ.

Yêlô nasopa anêᶇ lemhaviᶇ êᶇjêk pik êtôm thêlô esopa hêk malak leᶇ.

* **6:5:** Mat 23:5; Luk 18:10-14

* **6:7:** 1Kiriᶇ 18:26-29

* **6:8:**

Mat 6:32 * **6:10:** Luk 22:42

11 Nêm nô m êndêḅ yêlô êndêḅ wak êntêk.

12 *Ma otak kapôlôm ek yêlô êtôm atu ba yêlô atak kapôlôḅḅ ek avômalô vi atu ba idum kambom hadêḅ yêlô.

13 *Miḅ otak yêlô ek nandum kambom ami. Ma nêm yêlô vê êḅjêk kambom.*

14 * “Ma notak kapôlômim ek avômalô vi, ma Lemambô atu ba hamô malak leḅ tem etak kapô ek môlô aêḅ iyom. 15 Ma hovalonḅ kapôlôm lôḅ ek avômalô vi, ma Lemambô tem embalonḅ kapô lonḅ ek o aêḅ iyom.

Hutip ek nô m ek lemimbi Wapômbêḅ

16 * “Hutip ek nô m ek lemimbi Wapômbêḅ, ma miḅ malem tiyamtiyam êtôm ḅê esau avômalô ethak idum ami. Thêlô miḅ ithik i ba epesaḅ i katô ami ek avômalô neyala nena thêlô lêk itip ek nô m. Yanaḅ avanôḅ êndêḅ môlô nena ḅê êḅ lêk ewa iniḅ nô m mavi yô v ba embeḅ yam ma Wapômbêḅ tem miḅ nêm nô m mavi yaḅ êndêḅ i ami. 17 Ma doḅtom hutip ek nô m ek lemimbi Wapômbêḅ, ma otak nô m lêḅlêḅ esak lemkadôk lôk usik thonam lo malem êtôm lem mavi iyom 18 ek avômalô miḅ neyala nena lêk hutip ek nô m ami. Ma lemambô atu ba hamô lonḅ kapô, yani iyom intu hayê anêm ku lonḅ kapô êḅ ba tem nêm nô m mavi te êndêḅ o.

* **6:12:** Mat 6:14-15; 18:21-35 * **6:13:** Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15; 2Te 3:3; 2Ti 4:18 * **6:13:** Nê lôkauk vi enaḅ nena abô doho atu ba Matyu hatô ma hêk denaḅ. Abô êḅ ma aêntêk: Lonḅ lôkliḅyak lôk lôklokwaḅ ma athêḅ lôkmaḅgiḅ, êḅ ma oda anêm êtôm wak nô mbêḅ intu sapêḅ. Avanôḅ. * **6:14:** Mak 11:25-26 * **6:16:** Ais 58:5-9

Nômbôlêm nômkama malak leŋ
(Luk 12:33-34)

19 * “Pik êntêk ma didu lo da tem nimbuliŋ nômkama lôk ñê vani tem nijik unyak vose ba neja nômkama takêŋ vani. Ba intu miŋ nômbôlêm nômkama mavi ba nôndô êmô pik êntêk ami. 20 *Mi, nusup nômkama malak leŋ mavimavi iyom. Êŋ ma miŋ hatôm da lo didu nimbuliŋ nômkama takêŋ lôk ñê vani miŋ hatôm nijik anêm unyak vose ba neja anêm nômkama vani ami. 21 Loŋ atu ba anyô anêŋ nômkama mavi hamô intu kapôlôŋiŋ tem êmô loŋ êŋ imbiŋ.

Maleŋ ma kupik anêŋ deda
(Luk 11:34-36)

22 “Maleŋdaluk ma leŋviŋkupik anêŋ deda. Aêŋ ba malemdaluk hamô mavi, êŋ ma anêŋ deda êŋ hayabiŋ lemvimkupik sapêŋ. 23 Ma doŋtom maleŋdaluk kambom, êŋ ma momaŋiniŋ lêk hayabiŋ leŋviŋkupik sapêŋ. Ba deda atu ba hamô kapôlôm miŋ hadum anêŋ ku ami, ma momaŋiniŋ tem indumbak bêŋ.

Anyô te miŋ hatôm indum anyô ju iniŋ ku ami
(Luk 16:13)

24 “Anyô te miŋ hatôm indum anyô bêŋ ju iniŋ ku ami. Ma tem la imbiŋ anyô yaŋ ma kapô êndô yaŋ. Ma tem ma endahaliŋ anyô yaŋ ma imbuliŋ dômk ek anyô yaŋ. Môlô miŋ hatôm nosopa Wapômbêŋ lôk valuselen ami.

Miŋ lemim imbi bêŋ anôŋ esak nômkama pik ami
(Luk 12:22-32)

* 6:19: Jem 5:1-3 * 6:20: Mat 19:21; Luk 18:22

25 *²⁵“Lôkmala ma bêᶇ ek nôᶄ eyaᶇ. Leᶇviᶇkupik ma bêᶇ ek kwêᶅ lo sup. Aêᶇ ba intu yanaᶇ êᶇdêᶇ môlô nena miᶇ lemim imbi bêᶇ anôᶇ esak nôᶄkama pik lomaloma êtôm kwêᶅ mena nôᶄ lôk ᶇaᶇ ami. 26 *²⁶Ôᶇgô menak. Thêlô miᶇ ethak idum ku lôk elav nôᶄ ami. Ma miᶇ ethak ewa nôᶄ ba etak hamô unyak kapô ami. Môlônim Lemambô atu ba hamô malak leᶇ havakôᶇ thêlô. Ma môlô ma Wapômbêᶇ lahaviᶇ bêᶇ anôᶇ hamôᶇ ek menak. 27 Ma môlô leᶄhikam hathak nôᶄ pik takêᶇ, ma tem nôᶄmô lôkmala wak te imbiᶇ e? Mi anôᶇ!

28 “Aisê ka môlô othak lemimhabi bêᶇ anôᶇ hathak kwêᶅ? Môlô ôᶇgô alokwaᶇ vuak takatu ba hamô mayaliv. Thêlô ibitak aisê? Thêlô miᶇ ethak idum iniᶇ ku lôk idu iniᶇ kwêᶅ ami. 29 *²⁹Aêᶇ ba yanaᶇ êᶇdêᶇ môlô! Solomon hathak hik anêᶇ kwêᶅ kêkêlô. Ma anêᶇ kwêᶅ sapêᶇ ma nôᶄ yaôna ek alokwaᶇ vuak mavi takatu. 30 Môlô ma avômalô ôêᶅhaviᶇ yaôna lôk! Ketheᶇ oyaᶇ ma tem nedabêᶇ kamuᶇ takatu kisi ba nêᶄbôk esak atum! Ma doᶇtom Wapômbêᶇ hathak hêᶅ kwêᶅ hadêᶇ kamuᶇ takêᶇ. Ba intu tem eyabiᶇ môlô mavi aêᶇ iyom. 31 Aêᶇ ba môlô miᶇ lemim injik am ba nonaᶇ, ‘Yêlô aᶇgaᶇ malê lôk nanum malê?’ ma ‘Yêlôaniᶇ kwêᶅ êsê?’ Dô. 32 *³²Nê daluk ethak elaviᶇ ba esopa nôᶄ takêᶇ. Ma doᶇtom môlônim Lemambô atu ba hamô malak leᶇ hayala môlônim malaiᶇ ba tem nêᶄm nôᶄ takêᶇ êᶇdêᶇ môlô. 33 *³³Ba intu ku môᶇ ma lem injik o esak Wapômbêᶇ anêᶇ loᶇ lôkliᶇyak lôk osopa

* **6:25:** Plp 4:6; 1Ti 6:6-8; 1Pi 5:7 * **6:26:** Mat 10:29-31; Luk 12:6-7 * **6:29:** 1Kin 10:4-7; 2Sto 9:3-6 * **6:32:** Mat 6:8

* **6:33:** 1Kin 3:11-14; Sng 37:4,25; Lom 14:17

anêḡ abô ma tem nêḡ nôm takêḡ sapêḡ êḡdêḡ o.
³⁴ Aêḡ ba môlô miḡ lemimmalainḡ ek yamuḡ anêḡ
 nôḡkama ami. Yamuḡ anêḡ malainḡ ma wak êḡ da
 anêḡ. Ma wak te anêḡ malainḡ ma wak êḡ da iyom
 anêḡ.

7

Miḡ nutitiniḡ avômalô ami *(Luk 6:37-42)*

¹ * “Môlô miḡ nutitiniḡ anyô vi ami. Wapômbêḡ
 tem ititiniḡ môlô aêḡ iyom! ² *Abô takatu ba
 honaḡ hathak anyô vi, êḡ ma Wapômbêḡ tem enaḡ
 aêḡ êḡdêḡ o. Ma malêla takatu ba huik sam hadêḡ
 anyô vi ma tem nêḡ viyaḡ aêḡ iyom êḡdêḡ o.
³ Ma lem hik o hathak siḡusik yaô atu ba hamiḡ
 mamuyaḡ madaluk. Ma doḡtom aseleḡ atu ba ha-
 palaḡaniḡ hamiḡ oda malem siḡ ma hôthôḡ paliḡ.
⁴ Ba honaḡ, ‘Aiyaḡ, yahadum ek yanêḡ siḡusik atu
 ba hamô malem daluk vê.’ Nôḡgô katô, oda anêḡ
 ma aseleḡ hapalaḡaniḡ hamiḡ malem loḡ siḡ. ⁵ O
 anyô abôyaḡ! Nêḡ aseleḡ atu ba hêk malem vê
 ek nôḡgô tak vêḡ ka miḡ nêḡ siḡusik atu ba hêk
 mamuyaḡ madaluk vê.

⁶ “Ma miḡ noja nôḡ mathêḡ ba nôḡnêḡ êḡdêḡ
 avuḡ ami. Tem nijik liliḡ ba nesaḡ môlô mayaliv.
 Ma miḡ nôḡmbi unim kômkom mavi êḡdêḡ bok ami.
 Tem nembak pesa esak veḡiḡ kapô.

Loḡôndê neteḡ mek *(Luk 11:9-13)*

* **7:1:** Lom 2:1; 1Ko 4:5; Jem 4:11-12 * **7:2:** Mak 4:24

7-8 * “Nê takatu ba enaᅇ hik Wapômbêᅇ liᅇ, ma tem neja nômkama êtôm atu ba enaᅇ. Ma anyô habôlêm nômlate, êᅇ ma tem êpôm. Ma ôpatu ba hapididiᅇ unyak abôlêk, ma tem injik unyak abôlêk vê ek ôpêᅇ. Aêᅇ ba nonaᅇ injik Wapômbêᅇ liᅇ ma tem nêᅇ môleᅇnim lemimhaviᅇ êndêᅇ môle. Ma môle ôbôleᅇ ma tem nôpôm. Ma upididiᅇ unyak abôlêk ma tem injik vê ek môle.

9 “Nalummalô hanaᅇ hik o liᅇ ek nêᅇ polom êndêᅇ yani, ma tem nêᅇ valu te êndêᅇ yani e? Mi. 10 Ma nalummalô hanaᅇ hik o liᅇ ek nêᅇ alim ᅇᅇwêk te êndêᅇ yani, ma tem nêᅇ umya kambom te êndêᅇ yani e? Mi. 11 * Odaᅇô! Môle ma avômalô kambom! Ma doᅇtom môle othak ôêv nômkama mavi hadêᅇ nalumi. Ma môleᅇnim Lemambô atu ba hamô malak leᅇ ma Wapômbêᅇ mavi anôᅇ ba intu tem nêᅇ nômkama mavi êndêᅇ môle ᅇê takatu ba onaᅇ hik yani liᅇ.

12 * “Ma malêla takatu ba môle lemimhaviᅇ avômalô vi nindum êndêᅇ môle, ma nundum aêᅇ êndêᅇ i. Êᅇ ma abô balabuᅇ lôk plopet iniᅇ abô anêᅇ ôdôᅇ bêᅇ.”

Unyak abôlêk yaôna
(Luk 13:24)

13-14 “Loᅇôndê bêᅇ ma hi loᅇ ᅇama. Ma badêᅇ abôlêk bêᅇ te hamô loᅇ êᅇ ba avômalô bêᅇ anôᅇ ethak ibitak êyô. Ma doᅇtom loᅇôndê kamuᅇ hi loᅇ lôkmala. Ma badêᅇ abôlêk yaônate hêk loᅇ êᅇ ba avômalô tomtom iyom ethak êpôm ba elom. Ba

* 7:7-8: Mak 11:24; Jon 14:13; 15:7; 16:23-24; 1Jon 3:22; 5:14-15

* 7:11: Jem 1:17 * 7:12: Mat 22:39-40; Luk 6:31; Lom 13:8-10

intu nôsôam ek numbitak nôyô badêḅ abôlêk yaôna êḅ ba unu.

Nê plopet abôyaḅ

(Luk 6:43-44; 13:25-27)

15 * “Môlô noyabinḅ am êndêḅ ḅê plopet abôyaḅ. Thêlô ma hatôm avuḅ yatap ba ivuliv i sinḅ hathak boksipsip kupik ba i hadêḅ boksipsip ek nimbuling i. 16 * Aêḅ ba iniḅ anôḅ intu tem injik i thô. Yak lôkmanḅginḅ mena kamuḅ lôk lilu ma avômalô ethak elav hatôm iniḅ nôḅ e? 17 Alokwaḅ mavi sapêḅ hathak hik anêḅ anôḅ mavi iyom. Ma alokwaḅ kambom hathak hik anêḅ anôḅ kambom aêḅ iyom. 18 Ba intu alokwaḅ mavi miḅ hatôm injik anêḅ anôḅ kambom ami. Ma alokwaḅ kambom miḅ hatôm injik anêḅ anôḅ mavi ami. 19 * Aêḅ ba alokwaḅ sapêḅ atu ba miḅ hik anêḅ anôḅ ami, ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum. 20 * Ba intu plopet abôyaḅ iniḅ anôḅ tem injik thêlôda thô êndêḅ môlô.

21 * “Avômalô ethak elam ya nena, ‘Anyô Bêḅ, Anyô Bêḅ.’ Ma doḅtom thêlô sapêḅ miḅ hatôm nêyô Wapômbêḅ anêḅ loḅ lôkliḅyak kapô ami. Ma avômalô takatu ba esopa Wakamik atu ba hamô malak leḅ anêḅ abô, thêlô êḅ iyom intu tem nêyô Wapômbêḅ anêḅ loḅ lôkliḅyak kapô. 22 Waklavôḅ yandaḅô avômalô sapêḅ iniḅ abô, ma bêḅ anôḅ tem nenaḅ êndêḅ ya ‘Anyô Bêḅ, Anyô Bêḅ, yêlô athak alam anêḅ athêḅ ba adum anêḅ ku plopet. Ma yêlô athak alam anêḅ athêḅ ba êv ḅḅôk vê lôk

* 7:15: Mat 24:24; Ap 20:29; 2Pi 2:1 * 7:16: Gal 5:19-22; Jem

3:12 * 7:19: Mat 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6 * 7:20: Mat 12:33

* 7:21: Luk 6:46; Jem 1:25

adum nômbithi bêṅ anôṅ hathak.’ ²³ *Êṅ ma tem yanaṅ êndêṅ i, ‘Môlô nu! Môlô ṅê udum kambom ba yahathônṅ môlô paliṅ.’

Loṅôndê ju ek nedav unyak

(Luk 6:46-49)

²⁴ “Aêṅ ba ôpatu ba halanô yenaṅ abô sapêṅ ba hasopa hatôm anyô lôkawk mavi atu ba halav anêṅ unyak halôk valu. ²⁵ Ma ôthôm lôk lovak bêṅ ma ṅambô hayô ba hayôkwiṅ unyak êṅ. Ma valu havalonṅ unyak êṅ loṅ lôklokwanṅ ba miṅ hapu ami. ²⁶ Ma anyô halanô yenaṅ abô ba miṅ hasopa ami hatôm anyô auk mi ba halav anêṅ unyak halôk thathe oyan. ²⁷ Ma ôthôm malokola lôk lovak bêṅ ma ṅambô hayô ba hayôkwiṅ unyak êṅ ba hapu lôk diṅdiṅ bêṅ ba hi.”

²⁸ Yisu hanaṅ abô sapêṅ yôv ma avômalô takatu ba elanô esonṅ kambom ba enaṅ, ²⁹ * “Yani miṅ hadônṅ alalô ba halam kêdônṅwaga bô iniṅ abô hatôm ṅê lôkawk hathak abô balabuṅ ethak idum ami. Mi. Hadônṅ alalô hatôm anyô lôk athêṅ bêṅ.”

8

Yisu hadum anyô palê lepla te mavi

(Mak 1:40-45; Luk 5:12-14)

¹ Yisu hatak dumlolê ba hi ma avômalô bêṅ anôṅ esopa yani. ² Ma anyô palê lepla te halêm hadêṅ Yisu ma halek vadônṅ lêlô ma hanaṅ, “Anyô bêṅ, odanêm lemhaviṅ ma hatôm undum ba yambitak mavi.”*

* **7:23:** Sng 6:8; 2Ti 2:19 * **7:29:** Mak 1:22; Luk 4:32

* **8:2:** Lijiṅ lepla ma palê hatêto anyô liṅkupik aleba ibitak puliṅ ba avômalô êpôlik hathak i.

³ Ma hatak ban hayô hêk ôpêḡ ma hanaḡ, “Yalenḡhaviḡ umbitak mabuḡ mavi!” Ma kethenḡ oyaḡ ma lijiḡ êḡ hêv yak ba habitak mabuḡ mavi.
⁴ *Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Nu nuḡḡwik o thô êndêḡ anyô habôk da ma nêḡ da êtôm sêbôk ba Mose hanaḡ ek injik thô nena anêḡ lijiḡ lêk hêv yak. Ma miḡ onanḡ bêḡ êndêḡ anyôla ami.”

*Yisu hadum anyô vovak anêḡ anyô ku te mavi
 (Luk 7:1-10)*

⁵ Yisu hayô malak Kapaneam, ma anyô vovak laik te anêḡ malak bêḡ Lom halêḡ hadêḡ yani ⁶ ma hanaḡ, “Anyô bêḡ, yenaḡ anyô ku hapôm lijiḡ va lo banḡ havuviḡ ba hawa vovanḡ bêḡ ba hêk unyak iyom.”

⁷ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Tem yasôk ek yandum ôpêḡ mavi.”

⁸⁻⁹ Ma donḡtom anyô vovak laik êḡ hanaḡ, “Anyô bêḡ, ya miḡ anyô mavi ek ôlêḡ yenaḡ unyak ami. Yada yahamô anyô bêḡ te vibinḡ, ma yenaḡ ḡê vovak êḡ ya vibinḡ. Ba yahananḡ hadêḡ yenaḡ anyô vovak te nena, ‘Nu,’ êḡ ma hi. Mena yahananḡ hadêḡ yaḡ nena, ‘Ôlêḡ,’ êḡ ma halêḡ. Ma yahananḡ hadêḡ yenaḡ anyô ku nena, ‘Undum ku êntêk,’ êḡ ma hadum. Aêḡ ba yahayala nena onanḡ iyom ek yenaḡ anyô ku imbitak mavi ma tem imbitak mavi.”

¹⁰ Yisu halaḡô abô êḡ ba hasonḡ kambom ma hanaḡ hadêḡ avômalô takatu ba esopa yani nena, “Yananḡ avanônḡ êndêḡ môlô. Ya miḡ bôk yahapôm anyô hêvhaviḡ bêḡ te aêntêk hamô loḡ Israeḡl ami.

* **8:4:** Wkp 14:1-32; Mat 9:30; Luk 17:14

11 *Yanaŋ êndêŋ mólô. Avômalô loŋ buyaŋ bêŋ anôŋ tem nejaŋ ba ninum imbiŋ Ablaham lo Aisak ma Jekop nêmoŋ Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak.

12 *Sêbôk ma Wapômbêŋ lahaŋiŋ avômalô Islael nêyoŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô, ma donjom lêk ma yani tem nêmoŋ thêlô vê ba ini loŋ momaŋiniŋ bêŋ. Loŋ êŋ ma tem thêlô nedaŋ asêŋ malaŋ ba nesaŋ veŋiŋbôlêk ôdôŋ loŋ.”

13 Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ anyô vovak laik êŋ, “Nu! Ma nômoŋ atu ba lêk hôêvhaŋiŋ ma tem imbitak aêŋ.” Ma kethêŋ oyaŋ ma ôpêŋ anêŋ anyô vovak atu habitak mavi.

*Yisu hadum Pita yaŋavi mavi
(Mak 1:29-31; Luk 4:38-39)*

14 Ma Yisu hayô Pita anêŋ unyak kapô ma hayê Pita yaŋavi hapôm lijiŋ vovaŋ ba hêk iyom. 15 Ma Yisu havalonaŋ avi êŋ baŋ ma lijiŋ êŋ hatak yani ma haviyoŋ hapôpêk nômoŋ ek Yisu.

*Yisu hadum avômalô bêŋ anôŋ mavi
(Mak 1:32-34; Luk 4:40-41)*

16 Yaŋsiŋ ma ewa ŋê lôk ŋgôk habuliŋ i doho êlêmoŋ hadêŋ Yisu. Ma Yisu hanaŋ abô iyom ma ŋgôk takêŋ etak avômalô takêŋ ba i. Ma hadum avômalô lôk lijiŋ sapêŋ ibitak mavi. 17 Ba intu Wapômbêŋ anêŋ abô atu ba bôk hanaŋ hadêŋ plopet Aisaia hik anôŋ nena,

“Yani hapesaŋ alalôaniŋ lijiŋ mavi ma hêv alalôaniŋ vovaŋ vê.”

Aisaia 53:4

*Ku bêŋ ek nesopa Yisu vaŋgwam
(Luk 9:57-62)*

* **8:11:** Luk 13:29 * **8:12:** Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28

18 Yisu hayê avômalô bêñ anôñ êmô ma hanañ hadêñ anêñ ñê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” 19 Êñ ma ñê lôkauk hathak abô balabuñ te halêm hadêñ Yisu ma hanañ nena, “Kêdôñwaga, loñ nômbêñ atu ba hu ma tem yasopa o.”

20 *Ma Yisu hanañ, “Avuñ yatap iniñ pik abyan hamô ma menak iniñ unyak hamô, ma donñtom ya Anyô Anêñ Nakaduñ atu anêñ loñ êñjêk ma mi.”

21 *Ma Yisu anêñ anyô te hanañ, “Anyô Bêñ, otak ya ek yana yandav wakamik vêmam.”

22 Ma donñtom Yisu hanañ hadêñ ôpêñ, “Dô! Ñê ñama da nedav iniñ ñama. Ma ôlêm osopa ya!”

Lovak halañô Yisu

(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)

23 Yôv ma Yisu hathak yeñ ma anêñ ñê ku i havin yani. 24 *Thêlô i êyô kasukthôm malêvôñ ma kethen oyan ma ôthôm bêñ lôk lovak hayô. Ma ñañ budum hik ba hadum ek êyô yeñ vôv. Ma donñtom Yisu hêk sôm denañ. 25 Ma anêñ ñê ku i ik yani liñ ba enañ, “Anyô Bêñ, nêm alalô bulubiñ! Tem alalô nama!”

26 *Ma Yisu hanañ hadêñ i, “Môlô ñê ôêvhavin yaôna lôk! Aisê ba môlô ôkô?” Êñ ma haviyô hathañ lovak lôk ñañ budum ba êk malinyaô ba thêthê mavi.

27 Thêlô eson kambom ba enañ, “Anyô aisête ba lovak lôk ñañ budum elañô anêñ abô ba esopa?”

Yisu hêv ñgôk doho vê

(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)

* **8:20:** 2Ko 8:9 * **8:21:** 1Kin 19:20 * **8:24:** Sng 4:8 * **8:26:** Mat 14:31; Sng 89:9

28 Yôv ma Yisu hi kasukthôm vi tuvulu ba hayô avômalô Gadala iniņ pik. Ma anyô lokwanju atu ba ngôk kambom hathak habuliņ i êlêm anêņ siô ba êpôm yani halôk loņôndê. Anyô ju êņ ethak ibuliņ avômalô ba intu êkô ek nendom loņôndê êņ. 29 *Ma êyê Yisu ma elam lôklala, “Wapômbêņ anêņ Nakaduņ, hôlek ek undum malê êndêņ yêlô? Waklavôņ nindum abô hêk denaņ. Ma hôlek loņ êntêk ek nêk vovaņ êndêņ yêlô e?”

30 Ma bok dum te êmô daim dokte ba eyaņ kamunj êmô. 31 Ma ngôk takêņ elañ lôklokwanj hadêņ Yisu, “Nêk yêlô vê ni êndôk bok takêņdaku kapô.”

32 Ma Yisu hanaņ hadêņ thêlô “Môlô nu!” Êņ ma ngôk takêņ etak anyô ju êņ ma i êlôk bok takêņ kapô ba elañviņ kethenj ba i hadêņ loņ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ema. 33 Nê takatu ba eyabiņ bok êyê nôk êņ ma êsôv ba i êyô malak bêņ. Ma enañ hadêņ avômalô hathak nôk atu ba Yisu hadum hadêņ bok lôk anyô ju atu ba ngôk habuliņ thai. 34 Êņ ma avômalô malak lôņ êņ iki thô ba i hadêņ Yisu. Thêlô êyê yani ba êkô kambom ma enañ nena, “Otak yêlô ba nu!”

9

Yisu hadum anyô havuviņ te mavi (Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

1 *Yôv ma Yisu hathak yeņ ngwêk te ba havôhi anêņ loņ. 2 Ma anyô doho evak anyô havuviņ te hêk yêm ba êlêm hadêņ yani. Êņ ma Yisu hayê thêlôniņ êvhaviņ ma hanaņ hadêņ anyô havuviņ

* 8:29: Mak 1:24; Luk 4:41 * 9:1: Mat 4:13

atu nena, “Yenan okna, lem êndôk biņ. Lêk yahêv anêm kambom sapêņ vê.”

³ Nê lôkauk hathak abô balabuņ doho elanô abô êņ ma enaņ hadêņ i, “Ôpêņ hason nena yani ma Wapômbêņ e?”

⁴ *Yisu hayala thêlônin auk ma hanaņ, “Aisê ka mólô owa auk kambom êņ? ⁵ Abô alê intu vumvum ek yanaņ: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapêņ vê’ mena ‘Umbiyô omben.’ ⁶ *Aêņ ba tem yanğik thô êndêņ mólô nena Anyô Anêņ Nakaduņ atu anêņ athêņ ma bêņ ba hatôm nêm kambom vê.” Êņ ma hanaņ hadêņ anyô havuviņ atu nena, “Umbiyô umin ma onja anêm yêm ba nu anêm unyak.” ⁷ Êņ ma ôpêņ haviyô hamiņ ba hi anêņ unyak. ⁸ Ma avômalô êyê nôm êņ ba eson kambom ma êbô Wapômbêņ atu ba hêv lôklokwan lôk athêņ bêņ hadêņ avômalô.

*Yisu dalam Matyu
(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)*

⁹ Yisu hi ma hayê anyô te ba anêņ athêņ nena Matyu ba hamô unyak ewa takis. Ma hanaņ hadêņ ôpêņ nena, “Ôlêm osopa ya,” êņ ma haviyô ba hi hasopa yani.

¹⁰ Yisu hayaņ nôm haviņ Matyu hamô anêņ unyak. Ma nê ewa takis lôk nê idum kambom bêņ anônêlêm eyaņ nôm haviņ yani lôk anêņ nê ku. ¹¹ *Palisi êyê ma enaņ hik anêņ nê ku liņ, “Aisê ka mólônim kêdônwaga hayaņ nôm haviņ nê ewa takis lôk nê idum kambom?”

* **9:4:** Luk 9:47; Jon 2:25 * **9:6:** Jon 17:2 * **9:11:** Luk 15:2

¹² Yisu halanô abô êḡ ma hananḡ, “Nê lôk lijḡ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma ḡê lijḡ mi ma mi.

¹³ *Aêḡ ba môlô lemimimbi Wapômbêḡ anêḡ abô atu ba hêk kapya hananḡ nena,

“Yalenḡhaviḡ môlô nônêḡ kapôlômim êndêḡ avômalô.

Ma yahapôlik hathak da.’

Hosea 6:6

Ba intu yahalêḡ ek yandam ḡê takatu ba idum kambom. Ma miḡ yahalêḡ ek yandam ḡê thêthônḡ ami.”

Enanḡ hik Yisu liḡ hathak kobom evak balabuḡ ek nôḡ

(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

¹⁴ *Jon anêḡ ḡê ku êlêḡ hadêḡ Yisu ma enanḡ hik yani liḡ, “Yêlô lôk ḡê Palisi athak avak balabuḡ ek nôḡ ek leḡḡḡhabi Wapômbêḡ. Ma doḡtom anêḡ ḡê ku miḡ ethak idum aêḡ ami eka?”

¹⁵ Ma Yisu hananḡ, “Anyô te hawa avi lukmuk, êḡ ma anêḡ anyô môlô eyanḡ nôḡ lôk leḡḡḡmavi. Ma miḡ hatôm nembak balabuḡ ek nôḡ ami. Ma doḡtom havenḡ yam, ba ewa yani vê hêk thêlô, êḡ ma anêḡ ḡê môlô tem nembak balabuḡ ek nôḡ.”

¹⁶ “Anyô late hatôm enja sôḡ lukmuk bute ba indu sôḡ bô anêḡ abyanḡ siḡ esak ami. Hadum aêḡ ma tem sôḡ lukmuk buêḡ êḡmô sôḡ bô kisi. Êḡ ma tem itip bêḡ. ¹⁷ Ma môlô othak ôkê waiḡ lukmuk halôk kolopak epesanḡ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiḡ lukmuk êḡ tem imbuliḡ bok kupik bô atu bôk thekthek ba tem ipup ba waiḡ enḡasô ni. Ba intu othak ôkê waiḡ lukmuk halôk bok kupik lukmuk

* **9:13:** Mat 12:7 * **9:14:** Luk 18:12

atu ba belap ek isiņ mavi ma miņ ipup ami lôk waiņ miņ enġasô ni ami.”

Amena ŋama lôk avi lijiņ
(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)

¹⁸ Yisu hanaņ abô denaņ ma anyô bêņ te halêm halek vadôņ lêlô hêk yani va ma hanaņ, “Yenaņ avena lêk hama. Ôlêm otak bahem êyôngêk yani ek imbiyô esak loņbô.” ¹⁹ Ma Yisu lôk anêņ ŋê ku i iviņ yani ba i.

²⁰ Thêlô even ba i ma avi lôk lijiņ te halêm hadêņ Yisu dômlokwaņ ma havalon Yisu anêņ kwêv anêņ daņ. Avi êņ hapôm lijiņ thalalen halom hatôm sondabêņ laumiņ ba lahavuju. ²¹ *Ma avi êņ anêņ auk nena, “Yambalon anêņ kwêv iyom, ma tem ya mavi.” ²² Ma Yisu hik i liliņ ba hayê avi êņ ma hanaņ, “Yenaņ avena, lem êndôk biņ. Anêm hôêvhaiņ hadum ba lêk hubitak mavi.” Ma kethen oyaņ ma avi êņ habitak mavi.

²³ Vêm ma Yisu hi hayô anyô bêņ atu anêņ unyak. Ma hayê avômalo iyuv abiņ ba elañ ba idum thôthô bêņ ²⁴ ma hanaņ, “Môlô vê! Avena hêk sôm iyom ma miņ hama ami.” Êņ ma thêlô emalik hathak yani. ²⁵ Ma donjom êv avômalo vê ma Yisu habitak hayô unyak kapô ba havalon avena êņ baņ, ma haviyô hamiņ. ²⁶ Ba intu abô hathak nôm êņ haven loņ êņ lôkthô.

Anyô maleņ pusip ju lôk anyô abôlêk putup te

²⁷ *Ma Yisu hatak loņ êņ ma haven ba hi, ma anyô maleņ pusip ju esopa yani ba elam kaêk

* **9:21:** Mat 14:36 * **9:27:** Mat 20:29-34

nena, “Devit anêᶇ Lim Lukmuk, nêᶇ kapôlôm ek yai!”

28 Yisu hayô unyak kapô ba hi ma anyô ju atu i hadêᶇ yani. Ma hanaᶇ hik thai liᶇ, “Mamu ôêvhaviᶇ nena ya hatôm yandum ba mamu numbitak mavi e?”

Ma thai enaᶇ, “Intu êᶇ. Anyô Bêᶇ.”

29 Êᶇ ma yani hatak baᶇ hayô hêk thai maleᶇdaluk ma hanaᶇ, “Mamu lêk ôêvhaviᶇ ba intu tem numbitak mavi.” 30 *Êᶇ ma maleᶇᶇᶇ daluk hakyav. Ma Yisu hêv abô lôklokwaᶇ hadêᶇ thai, “Miᶇ nonaᶇ êndêᶇ anyôla esak nôᶇm êntêk ami.” 31 Ma doᶇtom i ma enaᶇ nôᶇm atu ba Yisu hadum hadêᶇ thai haveᶇ loᶇ êᶇ lôkthô.

32 Anyô ju êᶇ etak Yisu ba i deᶇnaᶇ, ma avômalô ewa anyô abôlêk putup te atu ba ᶇgôk habuliᶇ yani ba êlêᶇ ek Yisu. 33 *Ma hêv ᶇgôk êᶇ vê ma ôpêᶇ hanaᶇ abô. Ma avômalô eson kambom ba enaᶇ, “Sêbôk ma miᶇ nôᶇmlate aêᶇ habitak Israeᶇl ami.”

34 *Ma doᶇtom ᶇê Palisi enaᶇ, “ᶇgôk iniᶇ anyô bêᶇ hêv lôklokwaᶇ hadêᶇ ôpêᶇ. Ba intu hatôm nêᶇ ᶇgôk sapêᶇ vê êᶇjêk avômalô.”

Nê ku naju iyom

35 *Ma Yisu haveᶇ loᶇ buêᶇ sapêᶇ ba habitak hayô avômalô iniᶇ unyak yeᶇ ba hadôᶇ avômalô lôk hanaᶇ Abô Mavi hathak Wapômbêᶇ anêᶇ loᶇ lôkliᶇyak. Ma hapesaᶇ avômalô iniᶇ malaiᶇ sapêᶇ lôk hêv iniᶇ lijiᶇ lomaloma sapêᶇ vê. 36 *Yisu hayê

* 9:30: Mat 8:4 * 9:33: Mak 2:12 * 9:34: Mat 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * 9:35: Mat 4:23; Mak 1:39 * 9:36: Nam 27:17; 1Kinj 22:17; Sek 10:2; Mat 14:14; Mak 6:34

avômalô nômbêḅ atu iniḅ auk lêk mayaliv ba êmô malaiḅ kambom hatôm boksipsip anêḅ alaḅ mi. Aêḅ ba lahiki hathak i. ³⁷ *Ba intu hanaḅ hadêḅ anêḅ ḅê ku nena, “Nôm bêḅ anôḅ lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma donḅtom ḅê ku ma tomtom iyom. ³⁸ Aêḅ ba notenḅ mek êndêḅ ku anêḅ alaḅ ek nêḅ ḅê ku ba ini ek nindum anêḅ ku.”

10

Nê ku laumiḅ ba lahavuju iniḅ athêḅ (Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

¹ *Ma Yisu halam ḅê ku laumiḅ ba lahavuju i hadêḅ yani. Ma hêv lôklokwaḅ hadêḅ thêlô ek nêḅnêḅ ḅgôk lelaik vê êḅḅêk avômalô ma nindum avômalô lijḅ lôk malaiḅ lomalomama mavi.

² Êntêk ma aposel laumiḅ ba lahavuju takatu iniḅ athêḅ: anyô môḅ ma Saimon, anêḅ athêḅ yaḅ nena Pita, ma yaḅ Andulu; ma Jems loyaḅ Jon, thai ma Sebedi nali; ³ ma Pilip, Batolomiu, Tomas, Matyu, anyô hawa takis; ma Jems Alpius nakaduḅ ma Tadius, ⁴ ma Saimon, anyô Selot te, ma Judas Iskaliot, ôpatu vêḅ ma hanaḅ Yisu bêḅ.

Yisu hêv ḅê ku ba i (Mak 6:7-11; Luk 9:1-5)

⁵ Yisu hanaḅ abô hadêḅ anyô laumiḅ ba lahavuju takêḅ yôv ma hêv i ba i ma hanaḅ, “Avômalô Samalia iniḅ loḅ lôk avômalô loḅ buyaḅ ma miḅ

* **9:37:** Luk 10:2 * **10:1:** Mak 6:7; Luk 9:1

unu êndêḡ i ami. ⁶ *Ma donṡtom unu êndêḡ bok-sipsip Israeḡ takatu ba evenḡ mayaliv. ⁷ *Unu luvu-luvu ba nonaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô êndêḡ avômalô nena, ‘Dokte ma Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak tem êlêḡ.’ ⁸ Nundum avômalô lôk liḡiḡ mavi, ma uḡḡwik ḡê ḡama liḡ, ma nundum ḡê lôk palê lepla mabuḡ mavi, ma nôḡnêḡ ḡḡôk vê êḡḡêk avômalô. Athêḡ bêḡ ma miḡ môlô ôêḡ vuli ami. Bôk yahêḡ oyaḡ hadêḡ môlô ba intu nundum ku takêḡ oyaḡ esak avômalô.

⁹⁻¹⁰ * “Môlô u hatôm ḡê ku ba mavi ek avômalô neyabiḡ môlô ba intu nombeḡ oyaḡ. Miḡ nobek vak ami. Valuseḡ mi. Kwêḡ mi. Veḡ bokḡḡôḡ mi. Ma kôm mi. ¹¹ Ma môlô ôyô loḡ te ma nômbôlêḡ anyô wapôm te ba nôḡmô imbiḡ yani endeba notak loḡ êḡ ek unu buyaḡ. ¹² *Ma ubitak ôyô anêḡ unyak kapô, ma nonaḡ êndêḡ yani lôk anêḡ avômalô nena, ‘Wapômbêḡ anêḡ lamavi êḡmô imbiḡ môlô.’ ¹³ Avômalô unyak êḡ leḡiḡmavi ba ewa môlô thô, êḡ ma môlônim abô mavi êḡ tem êḡmô imbiḡ i. Ma donṡtom miḡ leḡiḡmavi ba ewa môlô thô ami, êḡ ma noja unim abô mavi êḡ vê êḡḡêk i ba unu. ¹⁴ *Ma avômalô loḡ takatu ba miḡ ewa môlô thô ami lôk êdô nedaḡô môlônim abô, ma waklavôḡ otak loḡ êḡ, ma uḡḡwik voḡḡovaḡ takatu ba hamô vemimkapô vê êḡḡôk thêlô maleḡiḡ ma unu. ¹⁵ *Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ endelêḡ ek endeaḡô abô, êḡ ma avômalô loḡ atu ba miḡ ewa môlô thô ami,

* **10:6:** Jer 50:6 * **10:7:** Mat 3:2; 4:17; Luk 10:9,11 * **10:9-10:** Luk 10:4,7; 1Ko 9:14 * **10:12:** Luk 10:5-6 * **10:14:** Luk 10:10-12; Ap 13:51 * **10:15:** Mat 11:24; Jut 7

thêlônîj malaij tem êmônj ek avômalô kambom anêj Sodom lo Gomola.

*Malaij lomaloma tem êpôm môlô
(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)*

16 * “Odanô! Yahêv môlô hatôm boksipsip ba u ôlôk avuj yatap malêvônj. Aêj ba môlô noja umya iniñ auk mavi ba nômô mabuñ êtôm menak bôbô. 17* Aêj ba intu môlô noyabiñ am ek avômalô! Thêlô tem nebalonj môlô ba netak êndôk iniñ nê bêjbêj baheniñ lôk nebali môlô êmô iniñ unyak yeñ. 18 Ma môlô ma yenañ avômalô ba intu tem nendom môlô ba unu êndêj kiñ lôk nê bêjbêj ek nonañ yenañ Abô Mavi êndêj i lôk avômalô lonj buyañ. 19-20* Ma donjom evalonj môlô ma môlônim Lemambô anêj Lovak Mathenj tem êmô imbiñ môlô ba waklavônj êj ma tem nêmbô êndêj môlô ek nonañ. Tem miñ môlôda nonañ unim abô ami. Ba intu miñ nôkô ba nonañ nena, ‘Yêlô nanañ malê?’ mena ‘nanañ aisê?’ ami.

21 * “Ma anyô loyanj tem yan enañ yan bêj ek nijik vônô. Ma lambô tem indum aêj êndêj nakaduj. Ma avômena tem nêmbôliñ dômiñ êndêj lami lo taluvi ba nenañ ek nijik i vônô. 22 Ma môlô ma yenañ avômalô. Ba intu avômalô sapêj tem nêpôlik esak môlô. Ma donjom nê takatu ba imiñ lôklokwanj aleba hayô anêj danj, ma Wapômbêj tem nêmbô i bulubiñ. 23 Aêj ba avômalô malak te êv vovanj hadêj môlô, ma nôsôv ba unu malak yanj.

* **10:16:** Luk 10:3; Lom 16:19 * **10:17:** Mat 5:22; 23:34; Mak 13:9 * **10:19-20:** Luk 12:11-12; 21:12-15; Jon 14:26 * **10:21:** Mai 7:6; Mat 10:35; Mak 13:12; Luk 21:16

Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô, tem nundum ku êŋ embenŋ Israeŋ denaŋ ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êlêm.

24 * “Avômena ethak unyak ma miŋ bêŋ ek iniŋ kêdôŋwaga ami. Ma nê ku miŋ bêŋ ek iniŋ anyô bêŋ ami. 25 *Avômalô elam lambô nena, ‘Ngôk Bêŋ Belsebul’ êŋ ma tem nindum aêŋ esak yani anêŋ avômalô aêŋ iyom. Avômena ewa kêdôŋwaga iniŋ malaiŋ, êŋ ma hatôm. Ma nê ku ewa iniŋ anyô bêŋ anêŋ malaiŋ, êŋ ma hatôm.

Nakô ek Wapômbêŋ iyom
(Luk 12:2-7)

26 * “Aêŋ ba miŋ môlô nôkô ek nê takatu ba idum kambom takêŋ ami. Nôm takatu ba havuŋi hêk loŋ kapô, tem imbitak yaiŋ. Ma abô takatu ba havuŋi, tem avômalô sapêŋ neyala. 27 Aêŋ ba abô takatu ba yahanaŋ hadêŋ môlô hadêŋ bôlôvôŋ, êŋ ma nonaŋ êndêŋ lôkwak. Ma abô takatu ba anyô vi enaŋ thikuthik, êŋ ma numiŋ unyak vov ba nodam ek avômalô nedaŋô. 28 *Miŋ nôkô ek avômalô ami. Thêlô hatôm nijik lemvimkupik iyom vônô. Ma dahôlômim ma thêlô miŋ hatôm nijik vônô ami. Aêŋ ba intu nôkô ek Anyô Bêŋ iyom! Yani hatôm imbuliŋ môlônim lemvimkupik lôk dahôlômim êndôk loŋ atum lôkmala.

29 “Avômalô ethak êv vuli menak yaônena hathak valuseŋ yaô ek eyaŋ. Ma Lemambô lahiki hathak menak yaô takatu ba te hama. 30 Ma donjom môlô ma Wapômbêŋ bôk hakatuŋ môlô

* **10:24:** Luk 6:40; Jon 13:16; 15:20 * **10:25:** Mat 9:34; 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * **10:26:** Mak 4:22; Luk 8:17 * **10:28:** Lom 8:31; Jem 4:12

sapêḡ lemimkadôk ḡaunḡ yôv. ³¹ *Aêḡ ba môlô ma bêḡ ek menak, ba intu miḡ nôkô ami.

Miḡ mama esak Yisu ami

(Luk 12:8-9)

³² “Aêḡ ba ôpatu ba hananḡ hadêḡ avômalô nena hasopa ya, intu tem yananḡ imiḡ Wakamik atu ba hamô malak leḡ ma nena, ‘Ôpêntêk ma yenanḡ.’

³³ *Ma ôpatu ba hananḡ hadêḡ avômalô nena hadô esopa ya, intu tem yananḡ êndêḡ Wakamik atu ba hamô malak leḡ nena, ‘Yahathôḡ ôpêḡ palinḡ.’

Yisu hadum ba avômalô evak i vose

(Luk 12:49-53; 14:26-27)

³⁴ “Yahalêm ek yanêm kôm janak êndêḡ môlô! Ba intu miḡ nosonḡ nena yahalêm ek yandum môlô kapôlômim êndôk biḡ ami ma milôk. ³⁵ Yahalêm ek “ ‘namalô êmbôlinḡ dôm êndêḡ lambô, ma nalavi êmbôlinḡ dôm êndêḡ talêbô, ma namalô yanavi êmbôlinḡ dôm êndêḡ yanavi.

³⁶ Anyô te lôk anêḡ thalalenḡ tem nêpôlik esak i.’

Maika 7:6

³⁷ “Ma opalê atu ba lahavinḡ lambô lo talêbô bêḡ anôḡ hamôḡ ek ya, ôpêḡ hatôm anyô ôv vathek ba miḡ yenanḡ ami. Ma opalê atu ba lahavinḡ nali bêḡ anôḡ hamôḡ ek ya, ôpêḡ hatôm anyô ôv vathek ba miḡ yenanḡ ami. ³⁸ *Ma ôpatu ba miḡ hawa anêḡ alovalanḡsiḡ ba hasopa ya ami, ôpêḡ hatôm anyô ôv vathek ba miḡ yenanḡ ami. ³⁹ *Ma opalê atu ba hadum ku bêḡ ek embatho anêḡ lôkmala loḡ, êḡ ma anêḡ lôkmala êḡ tem nêm yak. Ma ôpatu

* **10:31:** Mat 6:26 * **10:33:** Mak 8:38; Luk 9:26; 2Ti 2:12

* **10:38:** Mat 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24 * **10:39:** Luk 17:33; Jon 12:25

ba hatak anêḡ lôkmala ek hasopa ya, ôpêḡ tem embaloḡ anêḡ lôkmala loḡ.

40* “Ma ôpatu ba hawa môlô thô, êḡ ma hawa ya thô haviḡ. Ma ôpatu ba hawa ya thô, êḡ ma hawa Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviḡ. 41 Ma ôpatu ba hayê plopet te ba hawa thô, êḡ ma tem enja nôḡ mavi êtôm atu ba plopet êḡ hawa. Ma ôpatu ba hayê anyô thêthôḡ te ba hawa thô, êḡ ma tem enja nôḡ mavi êtôm atu ba anyô thêthôḡ êḡ hawa. 42 Ma ôpatu ba hayê anyô oyaḡ te hasopa ya ba hêv ḡaḡ thilibuḡ hadêḡ yani, yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô nena ôpêḡ tem enja anêḡ vuli.”

11

1 Ma Yisu hadôḡ anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavuḡ yôv, ma hatak loḡ êḡ ma hi hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô lôk hadôḡ avômalô hamô Galili anêḡ malak nenanena.

*Yisu hanaḡ abô hathak Jon anyô hathik ḡaḡ
(Luk 7:18-35)*

2 Jon hamô koladôḡ ma halanô abô hathak ku takatu ba Kilisi hadum. Êḡ ma hêv anêḡ ḡê ku doho ba i hadêḡ yani 3 ek nenaḡ injik yani liḡ, “O ma Mesia atu ba Wapômbêḡ bôk habutiḡ abô ek nêḡ êlêm mena yêlô nayabiḡ anyô yaḡ?”

4-5* Êḡ ma Yisu hanaḡ viyaḡ, “Nôbônu ma nonaḡ êndêḡ Jon esak nôḡ takatu ba mamu olaḡ lo ôyê. ḡê maleniḡ pusip êyê tak, ma ḡê veniḡvuvin evenḡ, ma ḡê palê lepla ibitak mavi, ma ḡê leḡiḡndôḡ kôtôḡ elanô abô, ma ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô,

* **10:40:** Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20 * **11:4-5:** Ais 35:5-6; 61:1

ma avômalô siv elanô Wapômbên anên Abô Mavi atu. Ba intu unu nonan êndên Jon esak nô m takên.
 6 Ma nê takatu ba êyê ya ba evalon inin êvhavin lon, nê mô lôk lenj mavi.”

7 Jon anên nê ku êvôi denan, ma Yisu hanan abô hathak Jon hadên avômalô nena, “Bôk môlô u lon thiliv ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê lovak hayuv baselak vuak e? 8 Mi. Ma môlô u ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê anyô te hik kwêv kêkêlô e? Mi. Nê takatu ba ik kwêv kêkêlô, ma ê mô kin inin unyak ma min ê mô lon thiliv ami. 9 Môlô u lon thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanôn! Ma donjom yan an êndên môlô nena Jon ma bên ek plopet sapên.
 10 *Bôk eto hathak ôpên hêk Wapômbên anên kapya nena,

“ ‘Odanô, tem yanêm yan an anyô ku te ê mô n ek o, ek en an yan an abô bên ek êpôpêk lon ôndê ek o.’ *Malakai 3:1*

11 “Yan an avanôn bin êndên môlô nena Jon ma bên ek avômalô pik sapên. Avi te min bôk havathu anyô te aên ami ma mi. Ma donjom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbên anên lon lôklinyak, ôpên ma bên ek Jon.

12-13 * “Ma plopet sapên lôk kapya balabun bôk en an Wapômbên anên abô bên aleba lêk hayô Jon habitak havi. Ma sêbôk aleba lêk ma ôpên han an abô ma Wapômbên anên lon lôklinyak halêm hatôm nê vovak ibi thêthô i ba i aleba ik vovak ba lovak.

14 *Ma môlô lemimhavin nodanô plopet takatu inin abô ba nodanô! Wapômbên anên kapya han an

* **11:10:** Luk 1:76 * **11:12-13:** Luk 16:16 * **11:14:** Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13

nena Elia tem êlêm. Elia êḡ ma Jon. ¹⁵ Aêḡ ba môlô ḡê lôk lemôndôḡ ma nodanḡ abô êntêk katô!

¹⁶ “Yananḡ aisê esak avômalô bôlôḡ êntêk? Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êmô loḡ ethak doḡtom halôk ma elam hi ek avômena vi nena,

¹⁷ “Yêlô abi yeḡ beleḡ ek môlô nondo yeḡ,
ma doḡtom miḡ olo yeḡ ami.

Ma yêlô alaḡ asêḡ malêḡ ek môlô nodanḡ,
ma doḡtom miḡ olaḡ ami.’

¹⁸ “Ma avômalô bôlôḡ êntêk êtôm avômena takêḡ. Jon halêm ba hathak hatip ek nôḡ lo waiḡ. Ma môlô ôpôlik hathak yani ba onanḡ nena ḡḡok hamô haviḡ yani. ¹⁹ *Ma doḡtom Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu halêm ma miḡ hatip ek nôḡ lo waiḡ ami. Ba intu avômalô êpôlik ba enanḡ, ‘Ôḡḡô! Anyô êḡ hathak hayaḡ nôḡ lôk hanum waiḡ bêḡ anôḡ aleba intu halo molo. Yani ma ḡê idum kambom lôk ḡê ewa takis iniḡ anyô môlô.’ Aêḡ ba Wapômbêḡ anêḡ auk tem injik anôḡ mavi ba avômalô tem nêḡê nena auk êḡ ma thêthôḡ anôḡ.”

Avômalô leḡôndôḡ kôḡḡ

(Luk 10:13-15)

²⁰ Yisu bôk hadum nômbithi bêḡ anôḡ yôv hamô malak doho ma avômalô takêḡ miḡ ele kapôlôḡiḡ liliḡ ami. Ba intu Yisu hathanḡ i ²¹ *ba hananḡ, “Alikaknena, môlô avômalô Kolasin lo Betsaida! Môlô bôk ôyê nômbithi lomaloma. Ma doḡtom bôk yandum nômbithi takêḡ êmô Taia lo Saidon malêvôḡ, êḡ ma kethenḡ oyanḡ ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ḡgavu esak leḡiḡkadôk ek

* **11:19:** Mat 9:14 * **11:21:** Ais 23; Ese 26:1-28:26; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Sek 9:2-4

nede kapôlônjiñ liliñ. ²² Odañô! Yahanañ avanônj êndênj mólô nena waklavônj atu ba Wapômbênj endelêm ek endañô abô, êñ ma mólônim malaiñ tem bêñ anônj êmônj ek avômalô Taia lo Saidon iniñ!

²³ * “Ma mólô avômalô Kapaneam, tem nêmbô mólônim athênj esak leñ e? Mi, mólô tem unu nê ñama iniñ loñ! Mólô bôk ôyé nômbithi loma-loma. Ma doñtom bôk yandum nômbithi takênj êmô Sodom malêvônj, êñ ma tem netak iniñ kambom ma tem nêmbô denañ endeba lêk. ²⁴* Odañô! Yanañ avanônj! Waklavônj atu ba Wapômbênj endelêm ek endañô alalôaniñ abô, êñ ma mólônim malaiñ tem bêñ anônj êmônj ek avômalô Sodom!”

*Wapômbênj anênj aselej ma vumvum
(Luk 10:21-22)*

²⁵ *Yôv ma Yisu hanañ, “Wakamik, O ma pik lo leñ anênj alañ! Lêk huvuñ anêm auk hadênj nê lôkauk lôk nê bêñbênj, ma huik thô hadênj nê takatu ba êtôm avômena yaônena. Ba intu yahabô anêm athênj! ²⁶ Wakamik, avanônj oda hosopa anêm lemhaviñ ba intu hudum aênj.

²⁷ * “Wakamik bôk hôêv ya auk sapênj yôv. Ba anyô late miñ hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late miñ hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk nê takatu ba Nalum lahaviñ injik O thô êndênj i iyom.

²⁸ * “Mólô nê takatu ba udum ku bêñ ba owa malaiñ nôlêm êndênj ya ma tem yanêm lovak êndênj

* **11:23:** Stt 19:24-28; Ais 14:13-15 * **11:24:** Mat 10:15; Luk 10:12 * **11:25:** 1Ko 1:26-29 * **11:27:** Mat 28:18; Jon 1:18; 3:35; 10:15; 17:2 * **11:28:** Jer 31:25

môlô. ²⁹⁻³⁰ *Yahathak yahatauviņ ya hatôm anyô ku ba intu tem nôômô mavi. Ma aselen̄ atu ba yahêv ma vumvum ek noja. Ma vak atu ba yahêv ek nôbô ma miņ malaiņ ami. Ba intu nôlêm êndêņ ya ek noja yenaņ auk.”

12

Yisu ma Sabat anêņ alaņ (Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

¹ *Sabat te ma Yisu lôk anêņ nê ku i even̄ ku kapô te. Ma anêņ nê ku ema kisi ba ewa wit doho hêk ku êņ kapô ba eyaņ. ² *Palisi doho êyê ma enaņ, “Ondaņô! Abô balabuņ hanaņ nena Sabat ma miņ hatôm nandum ku ba naja nôm ek naņgaņ ami. Ma don̄tom anêm nê ku ibuliņ waklavôņ êņ!”

³ *Ma Yisu hanaņ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêņ nê môlô ema kisi ba idum e? ⁴ *Yani habitak hayô Wapômbêņ anêņ unyak mathen̄ kapô ma hayaņ polom atu ba mathen̄ anôņ. Polom êņ ma nê êbôk da iyom iniņ ek nejaņ ba intu habuliņ abô balabuņ buêņ. ⁵ *Odaņô abô te imbiņ. Môlô bôk osam abô te hamô abô balabuņ nena Sabat sapêņ ma nê êbôk da idum ku ba êv da hadêņ Wapômbêņ. Thêlô ethak ibuliņ abô balabuņ bô êntêk hathak Sabat. Ma don̄tom thêlô ma kambom mi. ⁶ *Aêņ ba yanaņ êndêņ môlô nena nômlate lêk hamô loņ êntêk ma nômbêņ lôk ek

* **11:29-30:** 1Jon 5:3 * **12:1:** Lo 23:25 * **12:2:** Kis 20:10
 * **12:3:** 1Sml 21:1-6 * **12:4:** Wkp 24:5-9 * **12:5:** Nam
 28:9-10 * **12:6:** Mat 12:41-42

unyak mathen. ⁷⁻⁸ *Môlô bôk osam abô êḡ yôv ba hanaḡ nena,

“Yalenḡhavinḡ môlô nônêm kapôlômim êndênḡ avômalô

ma yahapôlik hathak da.’ *Hosea 6:6*

“Ya Anyô Anênḡ Nakaduḡ atu ma Sabat anênḡ Alaḡ. Ba intu oyala abô êḡ anênḡ ôdôḡ, ma tem miḡ hatôm notak malaiḡ êyômô ôpatu ba anênḡ kambom mi ami. Mi.”

Sabat ma Yisu hadum anyô baḡ hatyôk te mavi (Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

⁹ Yôv ma Yisu hatak buênḡ ma habitak hayô avômalô loḡ êḡ iniḡ unyak yenḡ kapô. Ma anyô baḡ hatyôk te hamô loḡ êḡ. ¹⁰ *Ma Palisi doho êbôlêm loḡondê ek nenaḡ Yisu bênḡ ba intu enaḡ hik yani liḡ, “Kapyā balabuḡ hanaḡ aisê? Hatôm alalô nandum anyô lôk lijiḡ mavi êndênḡ Sabat mena mi e?”

¹¹ *Ma Yisu hanaḡ, “Anyô te anênḡ boksipsip hêv yak halôk lôv hadênḡ Sabat, ma ôpênḡ tem ni edadi boksipsip êḡ imbitak yaiḡ mena mi e? ¹² Anyô ma bênḡ ek boksipsip. Ba intu kapyā balabuḡ hanaḡ nena alalô hatôm nandum anyô mavi êndênḡ Sabat.”

¹³ Aênḡ ba Yisu hanaḡ hadênḡ ôpênḡ, “Oto bahem.” Ma hato baḡ ma baḡ vi kambom atu habitak mavi hathak loḡbô hatôm baḡ vi atu mavi. ¹⁴ *Êḡ ma Palisi iviyô ba i ethak doḡtom ma ekak abô ek nêpôm loḡondê te ek nijik Yisu vônô.

Wapômbênḡ anênḡ anyô ku

* **12:7-8:** Mat 9:13 * **12:10:** Luk 14:3 * **12:11:** Luk 14:5

* **12:14:** Jon 5:16

15 Yisu hayala nô m êᵇ ba intu hatak loᵇ êᵇ ba hi. Ma avômalô bēᵇ anôᵇ esopa yani ba hadum iniᵇ lijiᵇ sapēᵇ mavi. 16*Ma Yisu hanaᵇ lôklokwaᵇ hadēᵇ thêlô nena miᵇ nenaᵇ yani bēᵇ êndēᵇ anyôla ami.

17 Yisu hanaᵇ aēᵇ ek Wapômbēᵇ anēᵇ abô injik anôᵇ ba bôk hanaᵇ hadēᵇ plopet Aisaia nena,

18*“Ôpêntêk ma yenaᵇ anyô ku atu ba bôk yahabi yabahaᵇ hayô hêk yani yôv.

Ôpêᵇ ma yalenᵇhaviᵇ yani bēᵇ anôᵇ, ma yakapôlôᵇ mavi ek yani;

tem yanê m yenaᵇ Lovak Matherᵇ êmô imbiᵇ ôpêᵇ,

ma tem enaᵇ bēᵇ êndēᵇ avômalô nena tem nê m i bulubiᵇ.

19 Yani ma anyô bônôᵇ ba miᵇ hathak hanaᵇ abô lôk lôklala ami,

ma miᵇ hathak hanaᵇ abô hamô loᵇ ekaksa ami.

20 Ma tem miᵇ edabēᵇ baselak atu hapu ba hêk pik ami,

ma miᵇ imbi ayôk ᵇgathiniᵇ ni ami ma mi.

Ma tem indum mavi iyom endeba etak kambom sapēᵇ nê m ô ku mavi vibinᵇ am.

21 Ma avômalô pik sapēᵇ tem nê nê m maleniᵇ êndēᵇ yani.” *Aisaia 42:1-4*

Yisu lôk Belsebul

(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23)

22 Vê m ma ewa anyô te atu ᵇgôk habuliᵇ ba êlê m hadēᵇ Yisu. ᵇgôk êᵇ hadum ba ôpêᵇ madaluk pusip ma abôlêk putup. Ma Yisu hadum ba ôpêᵇ madaluk lôk abôlêk hakyav ba hayê tak lôk hanaᵇ

* **12:16:** Mat 8:4; Mak 3:12 * **12:18:** Mat 3:17

abô. ²³ Ma avômalô sapêᶇ eson kambom ba enaᶇ, “Yakô êntêk ma Devit anêᶇ Lim Lukmuk atu ba Wapômbêᶇ hêv halêm ek nêᶇ alalô bulubiᶇ la?”

²⁴ *Ma Palisi elanô abô êᶇ ma enaᶇ, “Ngôk iniᶇ anyô bêᶇ Belsebul hêv lôklokwaᶇ hadêᶇ ôpêᶇ. Ba intu hatôm nêᶇ ngôk sapêᶇ vê êᶇjêk avômalô.”

²⁵ Yisu hayala thêlôninᶇ auk ba hanaᶇ, “Loᶇ bêᶇ te da iniᶇ avômalô evaki vose hi ôdônᶇ ju, êᶇ ma loᶇ bêᶇ êᶇ tem êᶇjêk ᶇgathiniᶇ. Ma malak te evaki vose hi ôdônᶇ ju, êᶇ ma tem nêᶇnêᶇ yak. Ma ôdônᶇ te evaki vose hi ôdônᶇ ju, êᶇ ma tem nêᶇnêᶇ yak aêᶇ iyom.

²⁶ Ma Sadaᶇ hêv anêᶇ ᶇgôk vê, êᶇ ma hatôm evaki vose hi ôdônᶇ ju. Ba anêᶇ loᶇ lôkliᶇyak tem imiᶇ majaᶇ aisê? Mi. ²⁷ Môlô onaᶇ nena ᶇgôk bêᶇ Belsebul hêv lôklokwaᶇ hadêᶇ ya ba yahêv ᶇgôk vê. Ma môlônim avômalô idum ku êᶇ haviᶇ! Ma opalê intu hêv lôklokwaᶇ hadêᶇ thêlô ba idum ku mavi êᶇ? Ngôk Bêᶇ, e? Mi! Môlôda unim avômalô ik thô nena môlô onaᶇ abôyaᶇ. ²⁸ *Ma donᶇtom Wapômbêᶇ anêᶇ Lovak Mathêᶇ hêv lôklokwaᶇ hadêᶇ ya ba yahêv ᶇgôk vê hêk avômalô. Aêᶇ ba oyala nena Wapômbêᶇ anêᶇ loᶇ lôkliᶇyak lêk halêm yôv.

²⁹ “Odanô abô yaᶇ imbiᶇ. Anyô te hatôm imbitak êyô anyô lôklokwaᶇ yaᶇ anêᶇ unyak kapô ba enja anêᶇ nôᶇkama vani e? Mi anônᶇ! Ôpêᶇ embaloᶇ anyô lôklokwaᶇ êᶇ ba ekak loᶇ am, êᶇ ma yani hatôm enja anêᶇ nôᶇkama vani.

³⁰ *“Ôpatu ba miᶇ lahaviᶇ ya ami, yani êᶇ intu hapôlik hathak ya. Ma ôpatu ba miᶇ hasup avômalô ba ethak donᶇtom ami, êᶇ ma hatôm halupuninᶇ i.

* **12:24:** Mat 9:34; 10:25 * **12:28:** Ap 10:38; 1Jon 3:8 * **12:30:** Mak 9:40; Luk 9:50

31 * “Aêḡ ba yanaḡ êḡdêḡ môlô nena Wapômbêḡ tem nêḡ avômalô iniḡ kambom lomalomaloma lôk abôma takatu ba enaḡ hathak Wapômbêḡ vê. Ma doḡtom anyô te hayê Lovak Mathenḡ anêḡ ku ba hanaḡ abôma nena, ‘Êntêk ma ḡḡôk Bêḡ anêḡ ku’, êḡ ma Wapômbêḡ miḡ hatôm nêḡ kambom êḡ vê êḡḡêk ôpêḡ ami. Ma mi. 32 Ma anyô te hanaḡ abô kambom hathak Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu, ma Wapômbêḡ tem nêḡ ôpêḡ anêḡ kambom vê. Ma doḡtom anyôla hanaḡ abô kambom hathak Lovak Mathenḡ, êḡ ma Wapômbêḡ tem miḡ nêḡ ôpêḡ anêḡ kambom êḡ vê ami ma êḡḡêk thêthô.

Alokwaḡ kambom hathak hik anêḡ anôḡ kambom

(Luk 6:43-45)

33 * “Alokwaḡ mavi ma tem injik anôḡ mavi, ma alokwaḡ kambom ma tem injik anôḡ kambom aêḡ iyom. Ma anyô ethak êyê anêḡ anôḡ vêḡ ma eyala nena alokwaḡ mavi mena kambom. 34 *Môlô ma umya kambom anêḡ nali ba kapôlômim putup hathak nôḡ kambom lomalomaloma atu ba habitak vemimbôlêk. Ba miḡ hatôm nonaḡ abô mavi ami! 35 Anyôla hapesaḡ anêḡ nôḡkama mavi lomalomaloma ba hamô yani kapô, êḡ ma tem enaḡ abô mavi iyom. Ma anyôla hapesaḡ nôḡkama kambom lomalomaloma ba hamô yani kapô, êḡ ma tem enaḡ abô kambom iyom.

36 “Odaḡô! Yanaḡ êḡdêḡ môlô! Wapômbêḡ tem êlêḡ ek endanô abô. Ba intu anyô tomtom tem nenaḡ iniḡ kambom takatu ba bôk enaḡ hadêḡ

* 12:31: Hib 6:4-6 * 12:33: Mat 7:16-20 * 12:34: Mat 3:7; 15:18; Luk 3:7; 6:45

avômalô vi lôk ibuliņ i bêņ. ³⁷ Wapômbêņ tem endañô anêm abô ba enañ êndêņ o nena o anyô thêthôn mena o anyô lokbaņ.”

*Palisi leņihaviņ nêgê lavôņiņ te
(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)*

³⁸ *Vêm ma Palisi lôk ñê lôkauk hathak abô bal-abuņ doho enañ hadêņ Yisu, “Kêdônwaga, yêlô leņihaviņ undum lavôņiņ te ek injik thô nena Wapômbêņ hêv o ba hólêm.”

³⁹⁻⁴⁰ *Ma Yisu hanaņ, “Môlô avômalô bôlôn êntêk ma avômalô kambom ba miņ ôêvhaviņ ya ami. Ba intu lemimhaviņ yandum lavôņiņ ek injik thô nena Wapômbêņ bôk hêv ya ba yahalêm, ma donțom tem mi. Wak lô ma Jona hamiņ alim ñgwêk bêņ te kapô. Ma wak lô aêņ iyom ma tem Anyô Anêņ Nakaduņ atu êņjêk pik kapô. Lavôņiņ êņ iyom intu tem Wapômbêņ injik thô nena bôk hêv ya ba yahalêm. ⁴¹ *Sêbôk ma Jona hanaņ abô hadêņ avômalô Ninive ba ele kapôlôn i liliņ. Odaņô! Nômlate lêk hamô loņ êntêk ma bêņ hamôn ek Jona. Ma môlô miņ ôêvhaviņ ami. Ma waklavôn atu ba Wapômbêņ hatak ek nindum abô ma avômalô Ninive tem nenaņ môlônim kambom takêņ bêņ. ⁴² *Ma sêbôk ma Siba iniņ kwin hatak anêņ loņ ma halêm anêņ loņ daim bomaņ ek endañô Solomon anêņ auk mavi. Odaņô! Nômlate lêk hamô loņ êntêk ma bêņ ek Solomon. Ma donțom môlô ôdô anêņ nodaņô. Ma waklavôn atu ba

* **12:38:** Mat 16:1; Luk 11:16; Jon 6:30 * **12:39-40:** Mat 16:4;
Mak 8:12; Jna 1:17 * **12:41:** Jna 3:5 * **12:42:** 1Kiņ 10:1-10

Wapômbên hatak ek nindum abô ma tem Siba iniñ kwiñ êñ enañ môlônim kambom takên bêñ.”

*Ngôk hatup siñ
(Luk 11:24-26)*

⁴³ “Ngôk lelaik hatak anyô te, êñ ma hi haven loñ thiliv ek êmbôlêm loñ mavi te ek enja lovak ba êmô. Ma miñ hapôm loñ te ami, ⁴⁴ ma tem enañ nena, ‘Yatup siñ yana unyak sêbôk esak loñbô.’ Ma hayô ba hayê nena unyak êñ lêk hamô oyañ ma epesañ ba lêk habitak mabuñ mavi. ⁴⁵ *Êñ ma tem ni êmbôlêm ngôk bahenvi ba lahavuju takatu ba iniñ lôklokwan hamôn ek anên ba enja i imbiñ ek nimbitak nêyô unyak êñ kapô esak loñbô. Êñ ma ôpên tem êmô kambom anôn ek yañ sêbôk. Ba intu môlô avômalô kambom bôlôn êntêk tem nôpôm malaiñ êñ imbiñ.”

*Yisu anên talêbô lôk iviyañ
(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)*

⁴⁶ Yisu hanañ abô hadên avômalô denañ ma anên talêbô lôk iviyañ leniñhaviñ nenañ abô imbiñ yani ba intu êlêm imiñ unyak viyaiñ. ⁴⁷ Ma anyô te hi hanañ hadên Yisu, “Lemtambô lôk môlôviyañ imiñ yaiñ ba thêlô leniñhaviñ nenañ abô imbiñ o.”

⁴⁸ Ma Yisu hanañ, “Opalê intu yenañ wakatik lôk aiyañ thêlô?” ⁴⁹⁻⁵⁰ *Ma habi bañ hayô hamiñ anên nê ku ba hanañ, “Avômalô takatu ba esopa Wakamik atu ba hamô malak leñ anên lahaviñ, intu yenañ wakatik lôk aiyañ ma livôn thêlô. Ba intu môlô êntêk ma yenañ wakatik lôk aiyañ thêlô.”

* **12:45:** 2Pi 2:20 * **12:49-50:** Lom 8:29

13

Abô loŋ kapô hathak anyô hapaliv yaŋvêk (Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

¹ Wak êŋ iyom ma Yisu hatak unyak atu ma hi hayô kasukthôm anêŋ dan ma halôk hamô biŋ.
² *Ma avômalô bêŋ anôŋ ekalabu yani siŋ ba intu hathak yeŋ te ba hi hamô, ma avômalô imiŋ liŋdan habup hathak. ³ Ma hadôŋ avômalô hathak abô loŋ kapô bêŋ anôŋ. Ba hanaŋ nena, “Anyô te hi hapaliv anêŋ yaŋvêk halôk anêŋ ku. ⁴ Yani hapaliv yaŋvêk takêŋ ma vi halôk loŋôndê. Êŋ ma menak êpôm ba eyaŋ. ⁵ Ma doho halôk valu kikiliŋ ba intu hapup kethen ek malê nena pik dokte iyom. ⁶ Ma doŋtom wak habi hayô hêk ma hakapok ek malê nena anêŋ ngalôk ma bidonna. ⁷ Ma vi halôk loŋ yak lôkmanŋiŋ kapô ba yak êŋ halumbak hayô yaŋvêk takêŋ vov. ⁸ Ma doŋtom vi halôk pik mavi ba hik anôŋ ba vi hatôm 100 ma vi 60 ma vi 30. ⁹ Aêŋ ba môlô nê lôk lemôndôŋ ma nodanô abô êntêk katô!”

Aisé ka Yisu hanaŋ abô loŋ kapô? (Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

¹⁰ Yisu anêŋ nê ku i hadêŋ yani ma enaŋ hik yani liŋ, “Aisé ba hothak honaŋ abô loŋ kapô hadêŋ avômalô?”

¹¹ Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Wapômbêŋ lêk hik anêŋ auk loŋ kapô hathak anêŋ loŋ lôkliŋyak thô hadêŋ môlô. Ma miŋ hik thô hadêŋ thêlô ami. ¹² *Ba anyô te hayala auk êŋ, ma tem Wapômbêŋ nêŋ auk doho imbiŋ ba imbitak bêŋ anôŋ. Ma

* **13:2:** Luk 5:1-3 * **13:12:** Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18; 19:26

donptom anyô te hathôn auk êñ, ma anêñ auk dokte
 atu ba ôpêñ havalon loñ tem yani nêñ vê. ¹³ *Ba
 intu yahanañ abô loñ kapô hadêñ thêlô ba
 “Êyê, ma donptom miñ êyê katô ami.

Elañô, ma donptom miñ elañô katô ba eyala abô
 êñ anêñ ôdôn ami.

¹⁴⁻¹⁵ *Aêñ ba Wapômbêñ anêñ abô hik anôn hatôm
 bôk ba Aisaia hanañ,

“ ‘Avômalô iniñ auk bôk thektheke
 ba ibi leñôndôn siñ
 ma ivuliv maleniñ siñ.

Wak nômbêñ intu ma tem nedañô abô,
 ma donptom miñ hatôm neyala anêñ ôdôn ami.

Ma wak nômbêñ intu ma tem nêgê nômlate,
 ma donptom miñ hatôm nêpôm anêñ ôdôn ami.

Ba intu etak kambom êñ
 ma tem nêgê esak maleniñ
 lôk nedañô êndôk leñôndôn
 ma neja ênjêk iniñ auk

ma nede i liliñ ek yandum thêlô mavi.’ *Aisaia*
6:9-10

¹⁶ *Ma môlô lêk ôyê ya hathak malemim daluk lôk
 olañô ya halôk lemim ôndôn. Ba intu lêk ômô mavi.

¹⁷ Odañô! Yanañ avanôn êndêñ môlô! Sêbôk ma
 plopet lôk nê thêthôn bêñ anôn leñiñhiki ek nêgê
 nôñ êntêk ba lêk môlô ôyê, ma donptom miñ êyê ami.
 Ma leñiñhiki ek nedañô abô takêntêk ba lêk môlô
 olañô, ma donptom miñ elañô ami.

Abô loñ kapô hathak yañvêk anêñ ôdôn
(Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)

* **13:13:** Lo 29:4; Jer 5:21

* **13:14-15:** Jon 12:40; Ap 28:26-27

* **13:16:** Luk 10:23-24

18 “Aêḡ ba tem yanaḡ abô loḡ kapô hathak epaliv yaḡvêk anêḡ ôdôḡ bêḡ êndêḡ môlô. 19 Anyô te halaḡ abô hathak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma doḡtom miḡ hayala anêḡ ôdôḡ ami, êḡ ma Sadaḡ hayô ba hawa yaḡvêk atu ba Wapômbêḡ havatho halôk yani kapô vê. Êḡ ma hatôm yaḡvêk atu ba halôk loḡôndê.

20-21 “Ma ôpatu halaḡ abô ba hêvhaviḡ kethêḡ lôk lamavi ma doḡtom malaiḡ lôk vovaḡ hapôm yani hathak Wapômbêḡ anêḡ abô ma hatak anêḡ hêvhaviḡ kethêḡ oyaḡ, êḡ ma hatôm yaḡvêk atu ba hêv yak halôk valu kikiliḡ ba miḡ habi ḡgalôk ami.

22 * “Anyô te halaḡ abô ma doḡtom lahiki bêḡ anôḡ hathak anêḡ lôkmala pik êntêk lôk nômkama lomalama lôk valuseleḡ. Ma auk takêḡ intu hasivuaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô ba ôpêḡ miḡ hik anêḡ anôḡ ami. Êḡ ma hatôm yaḡvêk atu ba halôk yak lôkmaḡḡiḡ kapô.

23 “Ma anyô halaḡ abô Wapômbêḡ anêḡ abô ba hayala anêḡ ôdôḡ êḡ ma tem indum ku ba injik anôḡ mavi êtôm 100 mena 60 mena 30 la. Êḡ ma hatôm yaḡvêk atu ba halôk pik mavi.”

Abô loḡ kapô hathak kamuḡ kambom

24 Yisu hanaḡ abô loḡ kapô yaḡ nena, “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma aêntêk. Anyô te havatho yaḡvêk mavi halôk anêḡ ku. 25 Ma avômalô i êk sôm, ma ôpêḡ anêḡ anyô lamaniḡ te halêm havatho kamuḡ kambom halôk ku kapô êḡ haviḡ ma hi. 26 Vêḡ ma nôḡ anôḡ hadum ek êyôk, ma kamuḡ kambom êḡ havuak haviḡ. 27 Ma ḡê

* 13:22: Luk 12:16-21; 1Ti 6:9-10,17

eyabiņ ku i hadêņ ku alaņ ma enaņ hadêņ yani, ‘Anyô bêņ, bôk hovatho yaņvêk mavi halôk anêm ku iyom. Aisê ka kamuņ kambom habitak haviņ?’

²⁸ “Ma yani hanaņ hadêņ thêlô, ‘Anyô te lamaniņ hathak ya ba hadum nôm êņ.’

“Ma nê ku enaņ hik yani liņ, ‘Lemhaviņ yêlô nayavovonj ku êņ e?’

²⁹ “Ma doņtom ku alaņ hanaņ, ‘Mi. Yahakô môlô noyavovonj ba nosapu nôm mavi vê imbiņ kamuņ kambom. ³⁰ Môlô nôndô luvi êmô endeba avômalô nedav nôm am. Êņ ma tem yanaņ êndêņ nê ku takatu ba tem nedav nôm nena, “Môlô nusup kamuņ kambom sapêņ ba nokak lôkulôku ba nôndô êmô loņ nêmbôk esak atum. Ma nusup nôm anêņ anôņ ba notak êmô unyak nôm hamô.” ’ ”

*Abô loņ kapô hathak ava yaôna
(Mak 4:30-32; Luk 13:18-19)*

³¹ Yisu hanaņ abô loņ kapô te nena, “Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak ma aêntêk. Anyô te hawa ava yaônate ba havatho halôk anêņ ku kapô. ³² Ava êņ ma yaôna lôk, ma doņtom habitak alokwaņ daim ba hamôņ ek nômkama ku kapô vi. Ma menak ethak elav iniņ unyak halôk anêņ ņauiņ.”

*Abô loņ kapô hathak yis
(Mak 4:33-34; Luk 13:20-21)*

³³ Yisu hanaņ abô loņ kapô te nena, “Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak ma aêntêk. Avi te hawa yis dokte ba hayelaņ halôk palawa bêņ anôņ kapô, ma haveņ yam ma palawa sapêņ hathiņ bêņ.”

³⁴ Abô takêntêk ba Yisu hanaņ hadêņ avômalô ma hanaņ hathak abô loņ kapô iyom ma miņ hathak hadôņ i hathak abô yaņda ami ³⁵ ek

Wapômbêḅ anêḅ abô injik anôḅ ba hananḅ hadêḅ plopet nena,
 “Yavenḅbôlêk tem ekyav ba yanarḅ abô loḅ kapô êndêḅ môlô.

Ma yanarḅ Wapômbêḅ anêḅ auk lomaloma takatu ba havuḅ hadêḅ sêbôk ba yani hapesarḅ pik êntêk aleba lêk bêḅ.” *Kapya Yen 78:2*

Yisu hanarḅ kamurḅ kambom anêḅ ôdôḅ bêḅ

³⁶ Yôv ma Yisu hatak avômalô ba i ma hi unyak kapô. Ma anêḅ ḅê ku i ek yani ma enarḅ, “Nuḅgwik abô loḅ kapô atu ba hathak kamurḅ kambom habitak ku kapô anêḅ ôdôḅ thô êndêḅ yêlô.”

³⁷ Êḅ ma hanarḅ, “Ôpatu ba havatho yanvêk mavi, êḅ ma Anyô Anêḅ Nakaduḅ atu. ³⁸ Ma ku kapô ma pik êntêk, ma yanvêk mavi ma loḅ lôklinyak anêḅ avômalô, ma kamurḅ kambom ma anyô kambom anêḅ avômalô. ³⁹ Anyô lamanirḅ atu ba havatho yanvêk kambom, yani ma Sadarḅ. Avômalô takatu ba elav nôḅ, thêlô êḅ ma hatôm arḅela. Nôm hayôk, êḅ ma pik lo leḅ anêḅ danḅ.

⁴⁰⁻⁴² * “Pik lo leḅ anêḅ danḅ hayô ma Anyô Anêḅ Nakaduḅ atu tem nêḅ anêḅ arḅela ba ini anêḅ loḅ lôklinyak atu ba hamô pik êntêk ek neja avômalô kambom takatu ba êvôv avômalô ek nindum kambom lôk avômalô sapêḅ atu ba ethak idum kambom ba nimbi êndôk loḅ atum lôkmala. Thêlô tem nedarḅ kambom ba nesarḅ venḅḅbôlêk ôdôḅ loḅ. Nôm êḅ hatôm avômalô takatu ba isup kamurḅ kambom ba êbôk hathak atum.

⁴³ * “Ma donḅtom avômalô thêthôḅ tem nimbitak

* **13:40-42:** Mat 8:12; 24:31; 25:31; Mak 13:27; Jon 15:6 * **13:43:** Dan 12:3

êtôm wak anêᶇ deda ba nêᶇô Lambô anêᶇ loᶇ lôkliᶇyak. Aêᶇ ba môlô ᶇê lôk lemôndôᶇ ma nodanô abô êntêk katô!”

Abô loᶇ kapô hathak ivuᶇ nôᶇ mavi te

⁴⁴ “Wapômbêᶇ anêᶇ loᶇ lôkliᶇyak ma hatôm ku kapo te ba ivuᶇ nôᶇ mavi te hamô. Ma anyô te hapôm nôᶇ mavi êᶇ. Ma havuᶇ halôk loᶇbô. Yani lamavi ba hêv anêᶇ nôᶇkama sapêᶇ ek nêᶇnêᶇ vuli. Ma hawa valuselenᶇ ba hêv hadêᶇ ku atu ba nôᶇ mavi êᶇ hamô anêᶇ alaᶇ ek enja ku êᶇ.”

Abô loᶇ kapô hathak kôᶇkôᶇ mavi

⁴⁵ “Abô loᶇ kapô te havuᶇ nena Wapômbêᶇ anêᶇ loᶇ lôkliᶇyak ma aêntêk. Anyô hadum ku valuselenᶇ te habôlêᶇ kôᶇkôᶇ kêkêlô ek nêᶇ vuli. ⁴⁶ Yani habôlêᶇ aleba hapôm kôᶇkôᶇ kêkêlô anêᶇ dôêᶇ te ba anêᶇ vuli bêᶇ anôᶇ. Êᶇ ma hi hêv anêᶇ nôᶇkama sapêᶇ ek nêᶇnêᶇ vuli. Ma hawa valuselenᶇ ba hi hêv kôᶇkôᶇ kêkêlô êᶇ hathak.”

Abô loᶇ kapô hathak yaksenᶇ

⁴⁷ “Abô loᶇ kapô te hathak loᶇbô nena Wapômbêᶇ anêᶇ loᶇ lôkliᶇyak ma hatôm aêntêk. ᶇê ibi yaksenᶇ halôk kasukthôm êvôv alim lomaloma aleba putup. ⁴⁸ Êᶇ ma êvôv yaksenᶇ hathak liᶇdanᶇ. Ma êlôk êᶇô ma isup alim mavi halôk vak sam doho. Ma doᶇtom alim kambom ma ibi hi. ⁴⁹ Ba intu waklavôᶇ pik lo leᶇ anêᶇ danᶇ ma Wapômbêᶇ tem indum aêᶇ iyom. Ba anêᶇ aᶇela tem nêlêᶇ neja ᶇê kambom vê êᶇjêk ᶇê thêthôᶇ malêvôᶇ ⁵⁰ *ba nimbi êndôk loᶇ atum lôkmala. Thêlô tem nedaᶇ kambom ba nesaᶇ venᶇjêbôlêk ôdôᶇ loᶇ.”

* **13:50:** Mat 13:42; Luk 13:28

⁵¹ Ma Yisu hanañ hik anêñ ñê ku liñ nena, “Môlô lèk oyala abô sapêñ anêñ ôdôñ e?”

Ma thêlô enañ hadêñ yani, “Intu êñ.”

⁵² Êñ ma yani hanañ hadêñ thêlô, “Anyô lôkauk hathak abô balabuñ te halañô abô ba hawa auk hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak, yani êñ hatôm unyak te anêñ lambô. Yani hi unyak kapô ba hawa nôñ mavi lukmuk lôk bô haviñ ba hêv hadêñ avômalô.”

*Plopet ma athêñ mi hêk anêñ malak ôdôñ
(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)*

⁵³ Yisu hanañ abô loñ kapô takêñ yôv ma yani hatak loñ êñ. ⁵⁴ *Ma hi yanida anêñ malak ôdôñ. Ma hadôñ avômalô hamô iniñ unyak yeñ aleba eson kambom ba enañ, “Ôpêntêk hawa auk êntêk anêñ êsê? Aisê ba yani hatôm idum nômbithi? ⁵⁵ *Ôpêñ ma anyô halav unyak te anêñ nakaduñ ma anêñ talêbô ma Malia. Ma anêñ iviyañ ma Jems lo Josep ma Saimon lo Judas. ⁵⁶ Ma anêñ livi êmô loñ êntêk haviñ. Ma aisê ka anyô êñ hatôm idum nôñ takêñ?” ⁵⁷ *Ma thêlô enañ aêñ, ma êpôlik hathak yani. Ba intu Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Plopet hawa athêñ bêñ hêk malak yañ. Ma donñtom anêñ malak ôdôñ lôk anêñ thalaleñ ma hatôm anyô athêñ mi.”

⁵⁸ Aêñ ba intu miñ hadum nômbithi bêñ anôñ hêk loñ êñ ami ek malê nena thêlô miñ êvhaviñ yani ami.

* **13:54:** Jon 7:15 * **13:55:** Jon 6:42 * **13:57:** Jon 4:44

14

Ik Jon anyô hathik ñaᅇ vônô
(Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)

¹ Wak êᅇ ma Anyô Bêᅇ Helot Antipas halanô abô hathak nôᅇ takatu ba Yisu hadum. ² Êᅇ ma hananᅇ hadêᅇ anêᅇ ñê ku nena, “Ôpêᅇ ma Jon anyô hathik ñaᅇ iyom intu haviyô hathak lonᅇbô. Ba intu yani hawa lôklokwanᅇ ba hadum nôᅇmbithi takêᅇ.”

³⁻⁴ *Sêbôk ma Helot hawa yaᅇ Pilip anêᅇ avi Helodias vani. Ba Jon hananᅇ hadêᅇ Helot, “Lêk howa avi êntêk vani ba intu hubulinᅇ abô balabuᅇ.” Êᅇ ma Helot hêv anêᅇ ñê ku ba i evalonᅇ Jon ba ekak ma êdô hamô koladôᅇ. ⁵ *Avômalô lenᅇᅇᅇhabi nena Jon ma plopet te. Ba intu Helot hadum ek injik Jon vônô ma donᅇtom hakô ek avômalô.

⁶ Anyô doho êlêᅇ eyaᅇ nôᅇᅇ havinᅇ Helot ek lenᅇᅇᅇhabi anêᅇ waklavônᅇ talêbô hawa yani. Ma Helodias nalavi halêᅇ haloyeᅇ haminᅇ thêlô malêvônᅇ. Ma Helot hayê ba lamavi anêᅇ dôêᅇ.

⁷ Êᅇ ma Helot havak abô havinᅇ yani nena, “Yananᅇ avanônᅇ binᅇ dake nena honanᅇ hik ya linᅇ hathak nôᅇmlate ek yanêᅇ êndêᅇ o, êᅇ ma tem yanêᅇ iyom.” ⁸ Ma talêbô hêv auk hadêᅇ nalavi ek enanᅇ nena, “Yalenᅇᅇhavinᅇ Jon wakadôk êndôk belev te ba nêᅇ êndêᅇ ya!” ⁹⁻¹⁰ Ma kinᅇ halanô ba lamalainᅇ. Ma donᅇtom bôk havak abô halôk ñê bêᅇᅇbêᅇ malenᅇᅇ yôv ba intu hananᅇ hadêᅇ ñê ku ba i koladôᅇ ma edabêᅇ Jon laselo kisi hatôm atu ba avena hananᅇ. ¹¹ Ma thêlô etak Jon wakadôk halôk belev te ba ewa êlêᅇ êv hadêᅇ avi muk atu. Ma yani hawa ba

* **14:3-4:** Wkp 18:16; 20:21; Luk 3:19-20 * **14:5:** Mat 21:26

hi hêv hadêḡ talêbô. ¹² Ma Jon anêḡ ḡê ku elanô ma êlêm ewa anêḡ liḡkupik ba i elav. Elav vêm ma i enaḡ hadêḡ Yisu.

Yisu havakôḡ avômalô hatôm 5,000

(Mak 6:32-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-15)

¹³ Yisu halanô abô êḡ vêm ma hatak loḡ êḡ ma hathak yeḡ te ba hi loḡ thiliv bute. Ma avômalô bêḡ anôḡ elanô nena yani iyom lêk hi ba intu etak iniḡ malak ma evenḡ yani yam ba i. ¹⁴ Ma Yisu hathak liḡ ma hayê avômalô bêḡ anôḡ lêk êmô yôv. Ma lahiki hathak thêlô ba hadum iniḡ ḡê lôk lijiḡ mavi.

¹⁵ Yaḡsiḡ hayô ma anêḡ ḡê ku êlêm ma enaḡ, “Lêk yaḡsiḡ ma alalô amô loḡ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak takatu ba hamô habobo ek nêḡnêḡ iniḡ nôḡ vuli.”

¹⁶ Ma doḡtom Yisu hanaḡ nena, “Mi! Thêlô nêḡmô. Môlô da nobakôḡ i.”

¹⁷ Ma doḡtom thêlô enaḡ, “Yêlôaniḡ polom bahenḡvi ma alim ju iyom.”

¹⁸ Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Noja nôlêm.” ¹⁹ *Ma hanaḡ hadêḡ avômalô nena, “Nôḡdôk nôḡmô kamuḡ takêntêk.” Ma hawa polom bahenḡvi lôk alim ju atu ma hêv ma hathak leḡ ma hêv mek. Vêm ma haya polom lôk alim ba hêv hadêḡ anêḡ ḡê ku, ma ḡê ku ewa ba ibi sam ba êv hadêḡ avômalô nôḡmbêḡ atu. ²⁰ Ma avômalô sapêḡ eyaḡ ba leniḡḡviyak. Ma nôḡ wata vi atu ba hamô ma ḡê ku isup halôk vak sam laumiḡ ba lahavuju. ²¹ Anyô iyom intu hatôm 5,000 ma avi lo avômena takatu ba eyaḡ nôḡ êḡ haviḡ miḡ ekatuḡ i ami.

* **14:19:** Mat 15:35-39; Mak 8:6-10

*Yisu havenj kasukthôm anêj dômlê
(Mak 6:45-52; Jon 6:16-21)*

²² Vêm ma Yisu hanañ hadêñ anêñ ñê ku nena nesak yeñ ba nêmoñ ba ini kasukthôm vi tuvulu. Ma yanida hamô ek nêmo avômalô ba ini am.

²³ *Yani hêv avômalô ba i ma hathak dum te ba hi ek eteñ mek. Bôlôvôñ hayô ma yani hamô dum êñ denañ. ²⁴ Ma yeñ lêk hi kasuk malêvôñ ma lovak hayuv ba hamô yeñ loñ hale hi ba intu ñañ budum hik ba yeñ êñ halelela liliñ kambom.

²⁵ Habobo tem eyañ ma yani havenj kasuk anêñ dômlê ba hi hadêñ anêñ ñê ku. ²⁶ *Ma anêñ ñê ku êyê yani havenj kasuk anêñ dômlê ma êkô kambom ba enañ nena, “Anyôla dahô!” ba elañ boloba.

²⁷ Ma kethenj oyañ ma yani hanañ hadêñ thêlô nena, “Môlô miñ nôkô ami ma nômo yaô! Ya êntêk!”

²⁸ Êñ ma Pita hanañ, “O Anyô Bêñ Yisu, ma onañ ek yambenj kasuk anêñ dômlê ba yasôk êndênj o.”

²⁹ Ma Yisu hanañ, “Ôlêm.”

Êñ ma Pita hatak yeñ ma havenj kasuk anêñ dômlê ba hi. ³⁰ Ma donjom hayê lovak hayuv ba hakô. Êñ ma hêv yak halôk kasuk kapô ma halam nena, “Anyô Bêñ! Nêmo ya sa!”

³¹ *Kethenj oyañ ma Yisu havalonj yani. Ma hanañ, “O anyô hôêvhaviñ yaôna lôk. Hosonj nena hatôm yayabinj o ami e?”

³² Ma thai ethak yeñ ma lovak bêñ êñ hama.

³³ Aênj ba ñê takatu ba êmo yeñ elek venjndônj lêlô

* **14:23:** Luk 6:12; 9:28 * **14:26:** Luk 24:37 * **14:31:** Mat 8:26; Mak 4:39

ma êkôm ba êv yen ba enañ, “Avanôn biñ! O ma Wapômbên anên Nakaduñ.”

*Yisu hadum avômalô lôk lijij mavi hêk Genesalet
(Mak 6:53-56; Jon 6:22-25)*

³⁴ Thêlô ethak lijdan vi tuvulu anên Genesalet.
³⁵ Ma avômalô loñ êñ êyê Yisu ba eyala yani. Ma êv abô haven malak loñ êñ sapên. Ma ewa iniñ nê lôk lijij sapên ba i hadên Yisu. ³⁶ *Ma eten Yisu ba enañ ek nê lôk lijij nêsôm anên kwêv anên dan iyom. Ma sapên atu ba êsôm ma ibitak mavi.

15

*Yisu hanañ hathak nô m takatu ba tem indum
anyô lelaik*

(Mak 7:1-23)

¹ Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ doho êlêm anên Jerusalem ba i hadên Yisu ma enañ hik yani lij nena, ² “Bumalô iniñ abô majan hanañ ek alalô nasik bahenij vêmam ka miñ añañ nô m ek indum Wapômbên lamavi. Ma aisê ka anêm nê ku ibulin abô êñ ba miñ ithik bahenij ami?”

³ Êñ ma Yisu hanañ, “Aisê ka môlô ubulin Wapômbên anên abô balabuñ ba osopa môlôda unim abô majan? ⁴ *Hatôm Wapômbên hanañ nena, ‘Nodovak lemami lo lemtami’ ma ‘Ôpatu ba hathañ lambô lo talêbô hathak abô kambom, ma nijik ôpên vônô.’ ⁵ Ma donjom môlô othak onañ nena anyôla hanañ hadên lami nena, ‘Yenañ nômkama takatu ba hamô ek yanêm mamusa, êñ ma bôk yahanañ nena tem yanêm êndên

* **14:36:** Mat 9:20-21 * **15:4:** Kis 20:12; 21:17; Wkp 20:9; Lo 5:16

Wapômbêḅêḅ êtôm da. ⁶ Ba intu miḅ hatôm yanêm mamu sa ami.’ Êḅ ma hatôm môlô ôvôliḅ dôḅim ek Wapômbêḅêḅ anêḅ abô ba osopa libumi iniḅ bôk lo loḅ. ⁷ Môlô ḅê kambom! Môlô udum ba avômalô esonḅ nena môlô ḅê wapôm. Ma doḅtom môlô ma ḅê palonḅ anôḅ ba plopet Aisaia anêḅ abô lêk hik anôḅ ba hanaḅ nena,

⁸ “Avômalô êntêk êbô yenaḅ athêḅ hathak veḅiḅbôlêk oyaḅ.

Ma doḅtom kapôlôḅiḅ ma hêk daim bô ek ya.

⁹ Thêlô êv yeḅ oyaḅ hadêḅ ya.

Ma ethak enaḅ thêlôda iniḅ abô iyom ba esau nena,

“Êntêk ma Wapômbêḅêḅ anêḅ abô.” ’ ” *Aisaia 29:13*

¹⁰ Ma Yisu halam avômalô nômbêḅêḅ atu ba êlêm hadêḅ yani ma hanaḅ nena, “Môlô nodanô ba noyala katô. ¹¹ *Nôm takatu ba anyô hayaḅ halôk abôlêk miḅ hadum yani habitak lelaik ami. Ma doḅtom nôḅ takatu ba anyô hanaḅ hale abôlêk intu hadum anyô habitak lelaik.”

¹² Vêḅ ma ḅê ku êlêm enaḅ hadêḅ Yisu nena, “Ondanô. Palisi elanô anêm abô êntêk ba lêk leḅiḅmaniḅ kambom hathak o.”

¹³ Ma Yisu hanaḅ viyaḅ nena, “Wakamik atu ba hamô malak leḅ tem esapu nôḅ lôk ḅgalôk takatu ba miḅ yani havatho ami. ¹⁴ *Ba miḅ môlô nodanô ḅê takêḅ iniḅ abô ami. Thêlô ma ḅê maleḅiḅ pusip ba idum ek nendom avômalô vi embeḅ loḅôndê. Ma anyô mapusip yaḅ halom anyô mapusip yaḅ

* **15:11:** Mat 12:34 * **15:14:** Luk 6:39; Lom 2:19

havenj lojôndê, ênj ma tem luvi nênenm yak êndôk lôv.”

¹⁵ Ênj ma Pita hanañ hadênj Yisu nena, “Nunçwik abô loj kapô ênj anênj ôdônj thô êndênj yêlô.”

¹⁶ Ma Yisu hanañ hadênj thêlô nena, “Môlô ôthônj haviñ e? ¹⁷ Odañô katô! Nôm takatu ba halôk anyô abôlêk ba hi hamiñ anyô lasoam vêm ma hale yaiñ ba hi. ¹⁸ Ma doñtom nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hanañ hale abôlêk, ênj ma habitak anênj anyô kapô ba intu hadum ôpênj habitak lelaik. ¹⁹ Nôm takêntêk intu hamô avômalô kapôlônjñ ba hale yaiñ: auk kambom lôk ik anyô vônô ma idum sek haviñ anyô yañ yanavi lôk sek waliliñ ma vani lôk enañ abôyañ hathak anyô yañ ba idum abô ek yani lôk enañ abô kambom hathak anyô vi. ²⁰ Aênj ba anyô hayañ nôm ba miñ hathik bañ ami, nôm ênj miñ hadum ba yani habitak lelaik ami. Mi. Kambom takêntêk intu hadum ba ôpênj habitak lelaik.”

*Avi Kenan te hêvhaviñ Yisu
(Mak 7:24-30)*

²¹ Yisu hatak loj ênj ma hi hamô habobo Taia lo Saidon. ²² Ma avi Kenan te hamô loj ênj ba halêm ma halam nena, “Anyô Bênj! Devit anênj Lim Lukmuk! Nêm kapôlôm ek ya! Nğôk habuliñ yenañ avena kambom anônj.”

²³ Ma doñtom yani bônônj iyom aleba nê ku êlêm ma enañ nena, “Avi êntêk halam kaêk havenj alalô yam bôsahe! Onañ ek yani ni!”

24 *Êḡ ma hanaḡ viyaḡ nena, “Wapômbêḡ hêv ya ba yahalêm hadêḡ avômalô Israeḡ takatu ba evenḡ mayaliv iyom hatôm bôksipsip.”

25 Ma avi atu halêm ma halek vadôḡ lêlô ma hanaḡ, “Anyô bêḡ, nêḡ ya sa!”

26 Ma hanaḡ hadêḡ avi êḡ nena, “Kambom ek nakaliv avômena iniḡ nôḡ êndêḡ avuḡ.”

27 Avi êḡ hanaḡ, “Anyô Bêḡ, êḡ ma avanôḡ. Ma doḡtom avuḡ ethak eyaḡ alaḡsi iniḡ nôḡ mapmap.”

28 Yisu hanaḡ, “O avi hôêvhaviḡ bêḡ anôḡ ba Wapômbêḡ tem êndôk esak anêḡ lemhaviḡ.” Ma avi êḡ nalavi habitak mavi hathak loḡbô.

Yisu hadum avômalô lôk lijiḡ bêḡ anôḡ mavi

29 Ma Yisu hatak loḡ êḡ ma habup hathak kasukthôm anêḡ Galili. Vêḡ ma hathak dumlolê te ba hi hamô. 30 Ma avômalô bêḡ anôḡ êlêm hadêḡ yani ma ewa ḡê veḡḡvuviḡ, lôk ḡê malêḡḡ pusip, lôk ḡê veḡḡ lo bahêḡḡ thotho, lôk ḡê veḡḡbôlêk putup, lôk ḡê lijiḡ lomaloma ba êdô i hêk Yisu valuvi. Ma yani hadum ba ibitak mavi. 31 *Ma avômalô êyê ḡê veḡḡbôlêk putup enaḡ abô, lôk ḡê veḡḡ lo bahêḡḡ thotho ibitak mavi, ma ḡê veḡḡvuviḡ evenḡ, lôk ḡê malêḡḡ pusip êyê tak. Ma thêlô esonḡ kambom ba êbô Israeḡ iniḡ Wapômbêḡ anêḡ athêḡ.

Yisu havakôḡ avômalô hatôm 4,000

(Mak 8:1-10)

32 *Yisu halam anêḡ ḡê ku êlêm ma hanaḡ hadêḡ i nena, “Yaleḡ hik ya hathak avômalô nôḡmbêḡ êntêk. Thêlô bôk êḡḡ haviḡ ya hatôm wak lô ba

* 15:24: Mat 10:6 * 15:31: Mak 7:37 * 15:32: Mat 14:14

iniñ nôm lèk mi. Ma yahadô yanêm thêlô ba ini oyañ. Yakô tem maleñiñ etaba êndôk loñôndê ba nêñêm yak.”

³³ Ma anêñ ñê ku enañ nena, “Alalô amô loñ thiliv ma avômalô bêñ anôñ ba intu naja nôm anêñ êsê ba nanêm êndêñ i?”

³⁴ Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Môlônim polom vithê intu hamô?”

Ma enañ nena, “Polom bahenji ba lahavuju lôk alim yaônena tomtom.”

³⁵ Ma Yisu hanañ hadêñ avômalô nômbêñ atu nena nêndôk nêmo biñ. ³⁶ Êñ ma hawa polom bahenji ba lahavuju atu lôk alim ma hêv lamavi hadêñ Wapômbêñ. Ma haya polom lôk alim ba hêv hadêñ anêñ ñê ku. Ma ñê ku ewa ba ibi sam hadêñ avômalô. ³⁷ Sapêñ eyañ ba leñiñviyak ma ñê ku isup nôm wata halôk vak sam bahenji ba lahavuju. ³⁸ Anyô iyom intu hatôm 4,000 ma avi lo avômena takatu ba eyañ nôm êñ haviñ miñ ekatuñ i ami. ³⁹ Yôv ma Yisu hêv avômalô ba i ma hathak yeñ ba hi Magadala.

16

*Palisi lo Sadyusi leñiñhaviñ nêgê lavôñiñ te
(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)*

¹ *Palisi lo Sadyusi doho êlêm hadêñ Yisu ek nesaê yani. Ba intu thêlô enañ hadêñ yani nena, “Undum lavôñiñ te ek injik thô nena Wapômbêñ hêv o ba hôlêm mena mi e?”

² Ma Yisu hanañ nena, “Yañsiñ ma môlô othak onañ nena, ‘Sômuyum mavi, êñ ma wak mavi tem

* **16:1:** Mat 12:38; Luk 11:16

ênjêk sawa daim.’ ³ Ma lôkbôk ma môlô othak onañ, ‘Wak habi thapuk ba tem ôthôm.’ Môlô oyala lenlévôn anêᶇ kobom katô. Ma donᶇtom ku lomaloma takatu ba lêk habitak anêᶇ ôdôn, ma môlô ôthôn palin denañ. ⁴ *Môlô avômalô bôlôn êntêk ma avômalô kambom ba miᶇ ôêvhaviᶇ ya ami. Môlô lemimhaviᶇ yandum lavônᶇiᶇ ek injik thô nena Wapômbêᶇ bôk hêv ya ba yahalêm, ma donᶇtom tem mi. Môlô tem nôᶇgô Jona anêᶇ lavônᶇiᶇ iyom.” Êᶇ ma Yisu hatak thêlô ba hi.

*Abô loᶇ kapô hathak Palisi lo Sadyusi iniᶇ yis
(Mak 8:14-21)*

⁵ Yisu lôk anêᶇ ᶇê ku êyô kasukthôm vi tuvulu. Ma anêᶇ ᶇê ku lenᶇipalin polom ba miᶇ ewa haviᶇ ami. ⁶ *Ma hanaᶇ hadêᶇ thêlô nena, “Noyabiᶇ am esak Palisi lo Sadyusi iniᶇ yis.”

⁷ Ma ᶇê ku enañ abô hadêᶇ thêlôda nena, “Alalô miᶇ awa polom ami ba intu hanaᶇ abô êntêk la.”

⁸ Ma donᶇtom yani hayala iniᶇ abô atu ba enañ ba hanaᶇ, “Môlô ᶇê ôêvhaviᶇ yaôna lôk. Onañ hathak miᶇ owa polom ami eka? ⁹ *Môlô ôthôn denañ e? Miᶇ lemimhabi polom bahenᶇvi atu ba avômalô 5,000 bôk eyañ ami e? Ma vak sam vithê intu usup nôᶇm wata halôk? ¹⁰ *Ma polom bahenᶇvi ba lahavuju ek avômalô hatôm 4,000, ma donᶇtom vak sam vithê intu bôk usup nôᶇm wata halôk ba lemimpalinᶇ?

¹¹ “Môlô ôthôn yenaᶇ auk denañ ba osoᶇ nena yahanaᶇ abô hathak polom e? Noyabiᶇ am ek

* **16:4:** Mat 12:39; Luk 11:29 * **16:6:** Luk 12:1 * **16:9:** Mat 14:17-21 * **16:10:** Mat 15:34-38

Palisi lo Sadyusi iniņ yis!” ¹² Êņ ma ęê ku eyala Yisu anêņ auk. Yani hanaņ nena thêlô neyabiņ i ek Palisi lo Sadyusi takatu ba êdôņ avômalô hathak auk lokbaņ. Ma miņ hanaņ hathak yis atu ba avômalô eņgabôm polom hathak ami.

*Pita hanaņ nena Yisu ma Kilisi
(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)*

¹³ Yisu habitak hayô Sisalia Pilipai ma hanaņ hik ęê ku liņ nena, “Avômalô iniņ auk aisê? Anyô Anêņ Nakaduņ atu ma opalê?”

¹⁴ *Ma thêlô enaņ nena, “Doho enaņ nena o ma Jon anyô hathik ęaņ. Ma doho enaņ nena o Elia. Ma vi enaņ nena o ma Jelemaia mena plopet bô te.”

¹⁵ Ma hanaņ hik thêlô liņ, “Ma mólôda olam ya nena opalê?”

¹⁶ *Êņ ma Saimon Pita hanaņ nena, “O ma Mesia, Wapômbêņ lôkmala anêņ Nakaduņ atu ba hêv ek nê m anêņ avômalô bulubiņ.”

¹⁷ *Ma hanaņ viyaņ, “Saimon, Jona anêņ nakaduņ, lêk hômô mavi. Ek malê nena anyô pik êntêk te miņ hik auk êņ thô hadêņ o ami, ma mi. Wakamik atu ba hamô malak leņ, yani êņ intu hik auk êntêk thô hadêņ o. ¹⁸ *Ma yanaņ êndêņ o nena o ma Pita.* Ma tem yandav yenaņ avômalô takatu ba êvhaviņ êyô êmô valu êņ. Ma nômlate miņ hatôm imbuliņ avômalô ôdôņ êņ ba nema ami ma mi. ¹⁹ *Tem yanê m loņ lôkliņyak anêņ vovalen

* **16:14:** Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 * **16:16:** Jon 6:69

* **16:17:** Gal 1:15-16 * **16:18:** Jon 1:42; Ep 2:20 * **16:18:**

Athêņ êņ anêņ ôdôņ nena ‘valu’. * **16:19:** Mat 18:18; Jon 20:23

êndêñ o. Nôm takatu ba hubutin hamô pik ma tem yambutin ênjêk leñ aêñ iyom. Ma nôm takatu ba hopole hamô pik ma tem yapole ênjêk leñ aêñ iyom.”²⁰ Ma hanañ lôklokwan hadêñ anêñ ñê ku ek miñ nenañ êndêñ anyôla nena yani ma Mesia atu ami.

*Yisu hanañ abô hathak anêñ ñama
(Mak 8:31–9:1; Luk 9:22-27)*

²¹ Pita hanañ nena Yisu ma Mesia vêm ma Yisu anêñ ku yan hayô nena êndôñ anêñ ñê ku, “Tem ya-sopa Wapômbêñ anêñ lahavin ba yana Jerusalem. Ma Israel iniñ ñê bêñbêñ lôk ñê bêñbêñ êbôk da lôk ñê lôkauk hathak abô balabuñ tem nêñêm vovan êndêñ ya. Ma Wapômbêñ tem indum ba nijik ya vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik ya liñ imbiyô esak lonbô.”

²² Ma Pita hawa yani hi daim dokte ma hathan ba hanañ nena, “Anyô Bêñ, mi anôñ! Nôm êñ miñ hatôm êpôm o ami ma mi anôñ!”

²³ Yisu hik i liliñ ma hanañ hadêñ Pita, “Sadañ, nu dañ! Hosopa anyô iniñ auk iyom ma miñ hosopa Wapômbêñ anêñ auk ami. Ba intu o hatôm gwasilim te atu ba elav ek enja ya êmô.”

²⁴ *Êñ ma Yisu hanañ hadêñ anêñ ñê ku nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êñ ma êmbôlin dôm êndêñ yanida ma enja anêñ alovalañanñin ba esopa ya. ²⁵ *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêñ anôñ hathak anêñ lôkmala pik, anêñ lôkmala êñ tem nêm yak. Ma doñtom ôpatu ba hatak anêñ lôkmala ek hasopa ya, yani êñ tem enja lôkmala anôñ.

* **16:24:** Mat 10:38; Luk 14:27 * **16:25:** Mat 10:39; Luk 17:33;
Jon 12:25

26 * “Anyô te hawa nômkama pik sapêḥ ma doḥtom miḥ hasopa Wapômbêḥ anêḥ abô ami ba anêḥ lôkmala hêv yak, êḥ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôḥ, tem enja vovaḥ. Ma anyôla hatôm nêḥ nômlate êndêḥ Wapômbêḥ ek enja anêḥ lôkmala esak loḥbô e? Mi anôḥ! 27 *Anyô Anêḥ Nakaduḥ atu tem êlêḥ imbiḥ aḥela ba embaloḥ Lambô anêḥ lôklokaḥ lôk deda lôkmaḥḥiḥ. Êḥ ma tem yani nêḥ vuli êndêḥ avômalô sapêḥ êtôm ku mavi lôk ku kambom takatu ba bôk thêlô idum yôv anêḥ vuli. 28 Yanaḥ avanôḥ êndêḥ môlô nena Anyô Anêḥ Nakaduḥ atu tem êlêḥ imbiḥ anêḥ loḥ lôkliḥyak. Ma môlô vi atu ba lêk umiḥ loḥ êntêk tem nôḥmô lôkmala denaḥ ma ôḥḡô nôḥm êḥ imbiḥ.”

17

Yisu liḥkupik habitak yaḥda (Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)

¹ Wak bahêḥvi ba lahavute hale ba hi ma Yisu hawa Pita haviḥ anyô loyaḥ Jems lo Jon ba ethak dumlolê daim bêḥ te ba i. Ma thêlô iyom êmô dumlolê êḥ. ² *Êḥ ma Yisu liḥkupik habitak yaḥda hêk thêlô malaḥḥiḥ. Ma thohavloḥma hatôm wak anêḥ deda, ma anêḥ kwêv sapêḥ habitak thapuk hatôm deda. ³ Ma kethêḥ oyaḥ ma Mose lo Elia êyô ma enaḥ abô haviḥ Yisu ba thêlô êyê. ⁴ Êḥ ma Pita hanaḥ hadêḥ Yisu, “Anyô Bêḥ, mavi anôḥ ek lêk alalô amô loḥ êntêk. Lemhaviḥ ma tem yandav

* **16:26:** Mat 4:8-9 * **16:27:** Sḡ 62:12; Snd 24:12; Mat 25:31;
Lom 2:6; ALK 22:12 * **17:2:** 2Pi 1:16-18

unyak lôkkupik lokwanlô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia?”

⁵*Pita hanañ abô denañ ma buliv mabuñ anôn te hayô hava thêlô siñ. Ma abô te halêm anêñ buliv êñ kapô nena, “Intu ma yenañ Okna atu ba yalenhaviñ videdaun. Ma ya kapôlôn mavi hathak yani. Ba nodanô anêñ abô!”

⁶Nê ku elañ abô êñ ma êkô ba elañ boloba ba êlôk êk pik. ⁷Ma Yisu halêm ma hasôm thêlô ba hanañ, “Numbiyô, miñ nôkô ami.” ⁸Êñ ma thêlô esonj êyê ma Yisu iyom hamiñ. Ma anyô ju atu ma mi.

⁹Vêm ma etak dumlolê êñ ba êlôk ele i ma Yisu hanañ lôkklokwan nena, “Môlô miñ nonañ nôm atu ba ôyê bêñ êndên anyôla ami endeba Wapômbên injik Anyô Anêñ Nakaduñ atu liñ imbiyô ênjêk ñama esak lonbô am.”

¹⁰*Nê ku enañ hik Yisu liñ nena, “Aisê ka nê lôkauk hathak abô balabuñ enañ nena Elia tem êmôn ba êlêm vêm ka Mesia?”

¹¹Êñ ma Yisu hanañ, “Avanôn! Elia tem êlêm ba indum ku ek nômkama sapên imbitak mavi esak lonbô. ¹²*Ma donjom yanañ êndên môlô nena Elia bôk halêm yôv. Ma avômalo êthôn yani paliñ ba esopa iniñ leñhaviñ iyom ba idum kambom lomaloma hadên yani. Ma tem nênem vovanj êndên Anyô Anêñ Nakaduñ atu aên iyom.” ¹³*Nê ku elañ abô êñ, ma eyala nena Yisu hanañ abô hathak Jon anyô hathik ñañ.

* **17:5:** Lo 18:15; Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22

* **17:10:** Mal 4:5 * **17:12:** Mat 11:14 * **17:13:** Luk 1:17

*Yisu hêv ngôk vê hêk okna te
(Mak 9:14-29; Luk 9:37-43)*

¹⁴ Yisu thêlô i êyô ma êyê avômalô bêᶇ anôᶇ lêk êmô. Ma anyô te halêm hadêᶇ Yisu ma halek vadôᶇ lêlô hêk yani ma, ¹⁵ ma hanaᶇ, “Anyô Bêᶇ, nêᶇ kapôlôm ek yenaᶇ okna. Yani hawa lijij hama yak ba hathak hêv yak halôk ᶇaᶇ lôk atum. Ma vovaᶇ bêᶇ hathak hapôm yani. ¹⁶ Ma yahawa hi hadêᶇ anêᶇ ᶇê ku, ma doᶇtom thêlô miᶇ hatôm nindum yani mavi ami.”

¹⁷ Ma Yisu hanaᶇ, “Yahamô haviᶇ môlô sawa daim ma doᶇtom miᶇ ôêvhaviᶇ ami ma owa auk lokbaᶇ aleba yakapôlôᶇ lêk hagiap hathak môlô. Noja okna êᶇ êlêm!” ¹⁸ Ma hathaᶇ ngôk ba ngôk hatak okna êᶇ ma kethêᶇ oyaᶇ ma habitak mavi.

¹⁹* ᶇê ku i hadêᶇ Yisu ma enaᶇ, “Aisê ka yêlô miᶇ hatôm nanêᶇ ngôk êᶇ vê ami?”

²⁰⁻²¹* Êᶇ ma Yisu hanaᶇ, “Môlô miᶇ hatôm ami ek malê nena môlônim ôêvhaviᶇ ma yaôna lôk ba mi! Ava yaôna ma bêᶇ anôᶇ ek môlônim ôêvhaviᶇ! Yanaᶇ avanaᶇ êndêᶇ môlô. Môlônim ôêvhaviᶇ hatôm ava yaônate iyom, êᶇ ma hatôm nonaᶇ êndêᶇ dumlolê êntêk, ‘Umbiyô ba nu buyaᶇ’, êᶇ ma tem ni. Ma môlô hatôm nundum nômbêᶇ intu sapêᶇ!”*

*Yisu hanaᶇ bôlôᶇ yaᶇ hathak anêᶇ ᶇama
(Mak 9:30-32; Luk 9:43-45)*

* **17:19:** Mat 10:1 * **17:20-21:** Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2 * **17:20-21:** ᶇê lôkauk vi enaᶇ nena abô doho atu ba Matyu hatô ma hêk denaᶇ. Abô êᶇ ma aêntêk: Ovak balabaᶇ ek nôᶇ ba oteᶇ mek iyom ma hatôm nêᶇ ngôk lôklokwaᶇ anêᶇ aêᶇ vê.

22 *Yisu lôk anêḡ ḡê ku sapêḡ ethak donḡtom halôk Galili ma hanaḡ hadêḡ i nena, “Tem nenaḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu bêḡ ba netak êndôk avômalô baheḡḡ. 23 Ma tem nijik yani vônô, ma êtôm wak lô ma tem injik yani liḡ imbiyô esak loḡbô.” Nê ku elanô abô êḡ ma leḡḡmalaiḡ kambom.

Yisu hêv da unyak mathenḡ

24 *Yisu lôk anêḡ ḡê ku i êyô Kapaneam ma ḡê ewa da unyak mathenḡ êlêm ma enaḡ hik Pita liḡ, “Môlônim kêdôḡwaga hathak hêv da unyak mathenḡ e?”

25 Ma Pita hanaḡ, “Intu êḡ. Yani hathak hêv.”

Ma Pita habitak hayô unyak kapô ma Yisu hanaḡ hik yani liḡ hamôḡ, “Saimon, lemhabi aisê? Pik sapêḡ iniḡ kiḡ ethak ewa da anêḡ opalêla? Thêlôdaniḡ nali mena avômalô vi?”

26 Ma hanaḡ, “Ewa anêḡ avômalô vi.”

Aêḡ ba Yisu hanaḡ, “Nali ma miḡ ethak êv da êḡ ami. 27 Ma donḡtom yahadô alalô nanêm malaiḡ êndêḡ ḡê takêḡ. Ba intu nu kasukthôm ma okaliv lôm. Alim môḡ atu ba hôvôv, êḡ ma onja ba okyav abôlêk. Ma tem nôḡḡ valuselenḡ te hamiḡ kapô. Onja valuselenḡ êḡ ba nêm êndêḡ ḡê êḡ ek êtôm da unyak mathenḡ.”

18

Opalê intu bêḡ hêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡnyak kapô

(Mak 9:33-37,42-48; Luk 9:46-48; 17:1-2)

* 17:22: Mat 16:21 * 17:24: Kis 30:13; 38:26

¹*Wak êᶇ ma ᶇê ku êlêm hadêᶇ Yisu ma enaᶇ hik yani liᶇ, “Opalê te tem imbitak anyô lôk athêᶇ bêᶇ êmô Wapômbêᶇ anêᶇ loᶇ lôkliᶇyak kapô?”

²Ma Yisu halam amena te halêm ma hadô hamiᶇ thêlô malêvônᶇ ³*ma hanaᶇ, “Yanaᶇ avanônᶇ êndêᶇ môlô nena miᶇ otak unim kobom ba ubitak hatôm amena êntêk ami, êᶇ ma môlô tem miᶇ numbitak nôyô Wapômbêᶇ anêᶇ loᶇ lôkliᶇyak kapô ba unu ami. Ma mi. ⁴Aêᶇ ba anyô te hatauviᶇ i aleba yaôna hatôm amena êntêk, yani êᶇ tem imbitak anyô lôk athêᶇ bêᶇ êmô Wapômbêᶇ anêᶇ loᶇ lôkliᶇyak kapô. ⁵*Ma ôpatu ba hêvhaviᶇ ya ba hawa amena te aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô haviᶇ.

⁶“Ma doᶇtom anyô te hadum ba yenaᶇ amena atu ba hêvhaviᶇ ya te hêv yak, ôpêᶇ tem êpôm malaiᶇ bêᶇ anônᶇ. Ôpêᶇ tem nêsôkwêᶇ valu bêᶇ te esak laselo ba nîmbi yani êndôk ᶇgwêk makidiᶇ ba ema. Malaiᶇ êᶇ ma yaôna ek malaiᶇ atu ba yani tem êpôm embeᶇ yam.

⁷“Alikaknena môlô avômalô pik êntêk! Nôm lomaloma hamô pik êntêk ba hadum ba môlô udum kambom. Nôm takêᶇ tem imbitak. Ma doᶇtom ôpatu ba halom anyô vi ba idum kambom, yani êᶇ tem êpôm malaiᶇ bêᶇ anônᶇ. ⁸*Bahem lo vem hadum ba hudum kambom, êᶇ ma od-abêᶇ kisi ba umbini ek miᶇ undum kambom esak loᶇbô ami! Bahem lo vem vi iyom ma malaiᶇ, ma doᶇtom mavi ek nu malak leᶇ. Ma bahem

* **18:1:** Luk 22:24 * **18:3:** Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17

* **18:5:** Mat 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20 * **18:8:** Mat 5:29-30

lo vem luvi hamô ba hudum kambom, êḡ ma lemvimkupik sapêḡ tem ni loḡ atum hathaḡ hamô hatôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ba intu malaiḡ bêḡ anôḡ. ⁹ Ma malem daluk hadum ba hudum kambom, êḡ ma ômbi vê ba okaliv ni ek miḡ undum kambom esak loḡbô ami! Malem daluk vi iyom ma malaiḡ, ma doḡtom mavi ek nu malak leḡ. Ma malem daluk luvi hamô ba hudum kambom êḡ ma lemvimkupik sapêḡ tem êndôk loḡ atum lôkmala ba intu malaiḡ bêḡ anôḡ.

¹⁰* “Aêḡ ba noyabiḡ am! Miḡ nosoḡ nena yenaḡ avômena ma nôḡ oyaḡ ami. Yanaḡ êndêḡ môlô nena iniḡ aḡela ethak êyê nôḡ takatu ba udum hadêḡ i ma i enaḡ hadêḡ Wakamik atu ba hamô malak leḡ. ¹¹*Ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ yahalêm ek yanêm avômalô takatu ba evenḡ mayaliv bulubiḡ.*

*Abô loḡ kapô hathak boksipsip te mi
(Luk 15:4-7)*

¹² “Anyô te anêḡ boksipsip hatôm 100 êḡmô ba te havenḡ aidoho. Lemhabi aisê? Boksipsip alaḡ tem indum malê? Tem etak 99 takatu ba nêḡmô dumlolê ma ni êmbôlêm ali atu ba mi. ¹³ Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô! Yani hapôm ali êḡ, ma tem lamavi anêḡ dôêḡ esak ali atu ba hapôm êḡmôḡ ek 99 takatu ba êḡmô. ¹⁴Ma môlônim Lemambô atu ba hamô malak leḡ hadô anyô athêḡ mi te ni loḡ atum lôkmala aêḡ iyom.

Loḡôndê opesaḡ abô imbiḡ mamuyaḡ

* **18:10:** Hib 1:14 * **18:11:** Luk 19:10 * **18:11:** Hadêḡ sêbôk ḡê doho atu ba eto Abô Mavi eto abô 11 haviḡ, ma doho miḡ eto ami.

15 * “Mamuyan hadum kambom hadêḡ o, * ma nu êndêḡ yani ma onan anêḡ kambom bêḡ. Yani halanô o, êḡ ma mamu ômô hatôm anyô loyan hathak lonbô. 16 *Ma miḡ halanô o ami, êḡ ma onja anyô te mena ju la imbiḡ o ba unu êndêḡ yani ma nonan anêḡ kambom êḡ bêḡ esak lonbô. Anyô ju êḡ tem nimiḡ ba nedanô mamunim abô êtôm atu ba Wapômbêḡ bôk hanan ḡov. 17 Yani lêndôn kôtôn denan, êḡ ma nu onan anêḡ kambom bêḡ êndêḡ avômalô ôdôn êvhaviḡ. Ma donjom yani lêndôn kôtôn denan ba hadô endanô avômalô ôdôn êvhaviḡ iniḡ auk, êḡ ma môlô nôḡḡo yani êtôm anyô daluk lôk anyô hawa takis.

18 * “Yanan avanôn êndêḡ môlô. Nôm takatu ba ubutiḡ hamô pik ma tem yambutin êmô malak leḡ. Ma nôḡ takatu ba opole hêk pik ma tem yapole êḡḡek malak leḡ aêḡ iyom.

19-20 * “Odanô! Anyô ju mena lu la ethak donjom hathak yenan athêḡ, êḡ ma yada tem yamô i malêvôn. Ba intu te mena ju la kapôlônin donjom hathak nômlate ba eteḡ mek, ma yenan Wakamik atu ba hamô malak leḡ tem indum nôḡ êḡ anôn.”

Abô lon kapô hathak anyô palon

21 Vêm ma Pita halêm ma hanan hik Yisu lin, “Anyô Bêḡ, yenan aiyon hadum kambom hadêḡ ya, êḡ ma yatak yakapôlôn bôlôn vithê? Bôlôn bahenḡvi ba lahavuju, e?”

* **18:15:** Luk 17:3; Gal 6:1 * **18:15:** Nê lôkauk vi leḡḡinhabi nena abô ‘hadêḡ o’ êḡ, ma Matyu da miḡ hato ami, ma anyôla hato havenḡ yam. * **18:16:** Lo 19:15; Jon 8:17 * **18:18:** Mat 16:19; Jon 20:23 * **18:19-20:** Mak 11:24; Jon 15:7

22 *Ma Yisu hanañ, “Yanañ êndêñ o. Otak kapôlôm ek mamuyan êtôm wak nômbêñ intu sapêñ, ma miñ bôlôn bahenvi ba lahavuju ami!

23 “Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak ma hatôm kiñ te hadum ek anêñ nê ku nêlêm nêwê anêñ valuselen viyañ. 24 Wak êñ hayô, ma ewa anyô ku atu halêm. Ôpêñ bôk hayañ kiñ anêñ valuselen vithê ba hathôn paliñ. 25 Yani miñ hatôm nêmi viyañ ami ba intu kiñ hanañ nena nêniêm ôpêñ lôk veni lôk nali ba nimbitak êtôm anyô yañ anêñ nê ku oyañ ek nêniêm valuselen êñ viyañ. Ma nêniêm anêñ nômkama sapêñ ba anyô vi nêniêm vuli ma neja valuselen esak ba nêwê kiñ anêñ valuselen êñ viyañ.

26 “Êñ ma ôpêñ hêv yak halôk hêk yani valuvi ma halañ nena, ‘Oyabiñ vêmam! Valuselen takatu ba yahawa hêk o ma tem yanêm viyañ.’ 27 Ma kiñ lahiki ba hanañ, ‘Viyañ dôlôk!’ Ma hatak ôpêñ ba hi.

28 “Anyô ku êñ hatak kiñ anêñ unyak ma hi hapôm anyô ku yañ ba thainiñ ku hatôm donjom. Anyô yañ hawa valuselen yaôna lôk hêk yani ba miñ bôk hêv ami. Êñ ma yani havalon ôpêñ ba hakakô laselo siñ lôklokwañ ma hathañ ba hanañ, ‘Yenañ valuselen êlêm!’

29 “Ma yañ êñ hêv yak halôk hêk yani valuvi ma halañ nena, ‘Oyabiñ vêmam! Tem yanêm anêm valuselen êñ viyañ.’

30 “Ma donjom ôpêñ hapôlik hathak yañ êñ anêñ abô ba hawa ba hi hatak halôk koladôn endeba ôpêñ nêmi valuselen êñ viyañ am. 31 Nê ku vi êyê

* 18:22: Luk 17:4

nôm atu ba ôpêᶇ hadum ba eson kambom ma leᶇᶇmalain bêᶇ ba i enaᶇ hadêᶇ kiᶇ.

³² “Êᶇ ma kiᶇ halam ôpêᶇ ba halêm ma hanaᶇ, ‘O anyô kambom anôᶇ! Holanᶇ bêᶇ hadêᶇ ya aleba yahatak o ba miᶇ hôwê anêm valuselenᶇ viyaᶇ ami.

³³ Yalenᶇ hik ya hathak o, ma aisê ka miᶇ hudum aêᶇ hadêᶇ mamuyaᶇ ami?’ ³⁴ *Ma kiᶇ lamaninᶇ ba hatak ôpêᶇ halôk ᶇê takatu ba eyabinᶇ koladôn ek thêlô nêᶇnêm vovaᶇ êᶇdêᶇ yani endeba nêm valuselenᶇ êᶇ viyaᶇ am.

³⁵ * “Aêᶇ ba môlô tomtom lemimmavi ba notak unim kapôlômim kambom ek môlôviyaᶇ. Yakô Wakamik atu ba hamô malak leᶇ tem indum aêᶇ êᶇdêᶇ o êtôm atu ba kiᶇ hadum hadêᶇ anêᶇ anyô ku atu.”

19

*Yisu hanaᶇ abô hathak ᶇê lôk veᶇi êdô i
(Mak 10:1-12; Luk 16:18)*

¹ Yisu hanaᶇ abô takêᶇ vêm ma hatak Galili ma hi ᶇaᶇ Jolodaᶇ vi tuvulu hêk Judia. ² Ma hamô loᶇ êᶇ ma avômalô bêᶇ anôᶇ êyô. Ma hadum ᶇê lôk lijinᶇ ba ibitak mavi.

³ Ma Palisi doho êlêm hadêᶇ Yisu ma idum ek nesau yani ba enaᶇ hik yani liᶇ, “Abô balabuᶇ hanaᶇ aisê? Anyô hatôm nêm yanavi vê esak ôdôn lomaloma mena mi e?”

⁴ *Ma doᶇtom Yisu hanaᶇ, “Môlô bôk osam Wapômbêᶇ anêᶇ abô atu ba hanaᶇ nena, ‘Sêbôk ba môᶇ anôᶇ atu ba Wapômbêᶇ hapesaᶇ avômalô

* **18:34:** Mat 5:25-26 * **18:35:** Mat 6:15; Mak 11:25; Ep 4:32;
Kol 3:13 * **19:4:** Stt 1:27; 5:2

ma hapesañ anyô lo avi. ⁵ *Ba intu Wapômbêñ bôk hanañ nena, “Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak donjom imbiñ yanavi ek thai nimitak êtôm kupik donjom iyom.” ’ ⁶ Thai miñ ju hathak loñbô ami ma lêk ibitak donjom. Aêñ ba nôm atu ba Wapômbêñ bôk havak loñ hathak donjom ma miñ hatôm anyôla epole vê ami.”

⁷ *Ma Palisi enañ, “Ma donjom Mose bôk hanañ nena anyô hadum ek êndô yanavi ma eto kapya nê m yanavi vê ba nê m êndêñ yanavi ek nê m yani vê.”

⁸ Ma Yisu hanañ, “Môlô ñê lemimôndôñ kôtôñ. Ba intu Mose hik loñôndê êñ thô hadêñ môlô. Môñ anôñ atu ba Wapômbêñ hapesañ pik êntêk, ma auk êñ miñ hamô havinñ ami. ⁹ *Yanañ êndêñ môlô nena anyô te yanavi miñ hadum sek ami, ma donjom yamalô hadô yanavi ba hawa avi yañ. Anyô êñ hadum sek havinñ avi yañ êñ.”

¹⁰ Nê ku enañ hadêñ Yisu, “Aêñ ba anyô muk hamô mavi ek anyô lôk avi.”

¹¹ Ma hanañ hadêñ thêlô, “Anyô sapêñ miñ hatôm nedañô abô êñ ami. Ôpatu ba Wapômbêñ hêv lôklokwañ hadêñ i iyom intu hatôm nedañô abô êñ. ¹² Anyô doho ma taluvi ewa i ba malainñ hamô ba miñ hatôm neja avi ami. Doho ma êvé iniñ thalôk vê ek neyabinñ kin iniñ vênji. Ma doho leñinhavinñ nê nê m iniñ lôklokwañ lôkthô ek nindum Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak anêñ ku ba intu miñ ewa avi ami. Ôpatu ba halañô abô êñ ba hasopa, ma esopa iyom.”

* **19:5:** Stt 2:24; Ep 5:31 * **19:7:** Lo 24:1-4; Mat 5:31 * **19:9:** Mat 5:32; 1Ko 7:10-11

*Yisu hêv mek hathak avômena
(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)*

¹³ Avômalô doho ewa avômena yaônena êlêm ek Yisu etak banj êyô ênjêk thêlô ba nê m mek esak i. Ma donjom anênjê ku ethanj avômalô takênj.

¹⁴ *Ênj ma Yisu hanañ, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndênj ya ma miñ numiñ thêlô loñ siñ ami ek malê nena avômalô takatu ba athênj mi ma hatôm avômena takêntêk ba Wapômbênj anênj loñ lôkliñyak ma thêlôniñ.” ¹⁵ Ênj ma hatak banj hayôhêk i vêm ma hatak loñ ênj ba hi.

*Anyô muk lôk nômkama bênj hanañ abô haviñ Yisu
(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)*

¹⁶ Anyô te halêm hadênj Yisu ma hanañ, “Kêdôñwaga, yandum malê mavi te ek yamô lôkmala êtôm wak nômbênj intu sapênj?”

¹⁷ *Ma Yisu hanañ, “Anyô te iyom intu mavi! Ma honañ hik ya liñ hathak abô ‘mavi’ ênj eka? Lemhaviñ onja lôkmala atu ba hamô hatôm wak nômbênj intu, ênj ma osopa Wapômbênj anênj abô balabuñ.”

¹⁸ *Ma ôpênj hanañ hik yani liñ nena, “Yasopa abô balabuñ alisê?”

Ênj ma Yisu hanañ, “ ‘Miñ nuñgwik anyô vônô ami. Miñ undum sek imbiñ anyô yañ yanavi ami. Miñ onja vani ami. Miñ onañ abôyañ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. ¹⁹ *Ondovak lemambô lo lemtambô.’ Ma ‘lemimbiñ avômalô vi êtôm lemhaviñ oda.’ ”

* **19:14:** Mat 18:2-3

Kis 20:13-16; Lo 5:17-20

* **19:17:** Wkp 18:5; Luk 10:28

* **19:19:** Kis 20:12-16; Lo 5:16-20; Wkp

19:18

20 Ma anyô muk êḡ hanaḡ, “Abô balabuḡ takêḡ, ma yahathak yahasopa. Yandum malê te imbiḡ?”

21 Ma Yisu hanaḡ, “Lemhaviḡ nuḡgwik anêm ku anêḡ daḡ siḡ, êḡ ma nu nêm anêm nômkama sapêḡ ek avômalô nêḡnêḡ vuli. Ma onja valuselenḡ sapêḡ ba nêm êḡndêḡ avômalô siv. Hudum aêḡ, ma tem anêm nômkama mavi lomalom aêmô malak lenḡ. Ma ôlêm osopa ya.”

22 Anyô muk êḡ ma anyô lôk nômkama bêḡ anôḡ. Ba intu halanô abô êḡ ma hêḡ malaiḡ bêḡ hadêḡ yani ba hi lôk lamalaiḡ.

23 Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Yanaḡ avanôḡ êḡndêḡ môlô nena ḡê lôk nômkama bêḡ tem nêḡpôm malaiḡ bêḡ ek nimbitak nêḡyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ini. 24 Odaḡô! Miḡ malaiḡ bêḡ ek bok kamel imbitak êḡyô luvik idu sôḡ anêḡ abyanḡ ba ni ami, ma doḡtom malaiḡ anôḡ ek anyô lôk nômkama bêḡ te imbitak êḡyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô.”

25 Nê ku elanô abô êḡ ma esonḡ kambom ba enaḡ, “Avanôḡ e? Aêḡ ba miḡ hatôm anyôla imbitak êḡyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ni ami e?”

26 *Ma Yisu hayê thêlô lôklokwanḡ ma hanaḡ, “Wapômbêḡ iyom hatôm indum nômkama sapêḡ. Ma anyô te miḡ hatôm nêm yanida bulubiḡ ami ma mi.”

27 Ma Pita hanaḡ, “Yêlô bôk atak yêlôaniḡ nômkama sapêḡ ba alêm asopa o ba intu tem naja malê?”

28 *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ i, “Yanaḡ avanôḡ êḡndêḡ môlô! Wak te ma Wapômbêḡ tem epesaḡ loḡ

* 19:26: Jop 42:2 * 19:28: Mat 25:31; Luk 22:30; ALK 3:21

lukmuk. Ma Anyô Anêᶇ Nakaduᶇ atu tem êmô loᶇ êᶇ ba eyabiᶇ anêᶇ avômalô êtôm kiᶇ lôkmaᶇᶇiᶇ. Ma môlô anyô ku laumiᶇ ba lahavuju takatu ba osopa ya, môlô tem noyabiᶇ avômalô Israeᶇ ôdôᶇ laumiᶇ ba lahavuju êtôm kiᶇ aêᶇ iyom. ²⁹ Ma avômalô takatu ba leᶇᶇiᶇhabi ya ba etak iniᶇ unyak lôk iviyaᶇ ma livi lôk lami ma taluvi lôk iniᶇ nali lôk iniᶇ ku, êᶇ ma tem Wapômbêᶇ nêᶇ bêᶇ anôᶇ êndêᶇ i êtôm 100 êyô êmô iniᶇ loᶇ imbiᶇ. Ma thêlô tem neja lôkmala atu ba nêᶇmô êtôm wak nômbêᶇ intu sapêᶇ imbiᶇ. ³⁰ *Odaᶇô! Nê lôk athêᶇ bêᶇ, bêᶇ anôᶇ tem nimbitak ᶇê lôk athêᶇ mi. Ma ᶇê lôk athêᶇ mi bêᶇ anôᶇ tem nimbitak ᶇê lôk athêᶇ bêᶇ.”

20

Abô loᶇ kapô hathak ku anêᶇ vuli

¹ Yisu hanaᶇ, “Wapômbêᶇ anêᶇ loᶇ lôkliᶇyak ma hatôm aêntêk. Lôkbôk momaᶇᶇiniᶇ ma ku te anêᶇ alaᶇ hi ek êmbôlêᶇ ᶇê ku ek nindum ku embeᶇ anêᶇ ku kapô. ² Yani hapôm anyô doho ma hanaᶇ hik i liᶇ ek nindum anêᶇ ku êtôm wak daluk te ma nêᶇ i vuli esak valuseleᶇ doᶇtom ma êlôk hathak anêᶇ abô. Yôᶇ ma hêᶇ thêlô ba i anêᶇ ku kapô.

³ “Wak hathak leᶇ ma hi loᶇ ethak doᶇtom halôk ma hayê anyô doho atu ba ida êmô iyom. ⁴ Ma hanaᶇ hadêᶇ thêlô, ‘Môlô nu nundum yenaᶇ ku, ma tem yanêᶇ môlô vuli êtôm unim ku.’ ⁵ Êᶇ ma i.

“Waklêᶇvôᶇ biᶇ ma hi hadum aêᶇ ma habobo wak êndôk ma hi hadum aêᶇ hathak loᶇbô. ⁶ Yaᶇsiᶇ ma hayê anyô doho ida êmô iyom ma hanaᶇ, ‘Aisê ka môlô ôᶇmô oyaᶇ wak daluk êntêk?’

* **19:30:** Mat 20:16; Luk 13:30

⁷ “Ma enañ, ‘Anyô te miñ hêv ku hadêñ yêlô ami.’
 “Ma ku alañ hanañ, ‘Môlô nu nundum yenañ ku imbiñ.’

⁸ * “Bôlôvôn hayô ma ku alañ hanañ hadêñ anyô hayabiñ ku, ‘Ondam nê takatu ba idum ku nêlêm ek nê i vuli. Nê yañsiñ êmôn ma nê wak halôk êyô ênjêk vêm ma nê wاكلêvôn ma nê lôkbôk ma emben yam anôn.’

⁹ “Nê yañsiñ êlêm ma hêv i valuselen donjom.
¹⁰ Ma nê lôkbôk eson nena tem neja valuselen esak. Ma donjom mi. Ewa hatôm donjom. ¹¹ Ewa iniñ vuli yôv, ma thêlô enañ abô mununmunun hathak ku alañ ba enañ, ¹² ‘Aisê ba yêlô alêm hadêñ lôkbôk ba adum ku bêñ lôk vovanik hamiñ wak mathalalen. Ma nê yañsiñ idum ku yaôna lôk. Ma donjom ewa valuselen hatôm yêlôaniñ!’

¹³ “Êñ ma ku alañ hanañ hadêñ anyô te nena, ‘Aiyañ, miñ yahadam kambom hadêñ o ami. Bôk yahanañ ba hólôk nena undum ku ma tem onja valuselen donjom iyom. ¹⁴ Yenañ yalenhaviñ ba yahêv nê takatu ba even yam iniñ vuli hatôm môlônim. Aên ba onja anêm ba nu! ¹⁵ Valuselen êntêk ma yenañ ba intu hatôm yasopa yenañ yalenhaviñ iyom ek yanêm. Ma môlô malemim thêlêv eka?’

¹⁶ * “Aên ba nê êmôn tem nimbitak êtôm nê even yam. Ma nê even yam tem nimbitak êtôm nê êmôn.”

*Yisu hanañ abô hathak anên ñama bôlôn te lô
 (Mak 10:32-34; Luk 18:31-33)*

* **20:8:** Wkp 19:13; Lo 24:15 * **20:16:** Mat 19:30; Mak 10:31

17 Yisu hi Jelusalem ma hawa anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu. Thêlô evenḡ ba i ma Yisu havôv thêlô i danḡ vi ma hanaḡ nena, 18* “Odanô. Alalô a daku Jelusalem. Ma tem nenaḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu bêḡ ba nêḡnêḡ yani êḡḡḡ ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkawk hathak abô balabuḡ. Ma tem nenaḡ ek nijik yani vônô. 19 Tem nêḡnêḡ ya êḡḡḡ avômalô loḡ buyaḡ ek nenaḡ abôma lôk nebali ya ma nijik ya vônô esak a. Ma êtôm wak lô, ma tem injik ya liḡ ba yambiyô esak loḡbô.”

Jems lo Jon iniḡ talêbô anêḡ lahavinḡ
(Mak 10:35-45)

20 Vêḡ ma Sebedi anêḡ nakaduḡ ju atu iniḡ talêbô halêḡ hadêḡ Yisu. Ma halek vadôḡ lêlô ma hadum ek enaḡ injik yani liḡ esak abô te. 21* Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Lemhavinḡ malê te?”

Ma avi êḡ hanaḡ, “Tem otak yenaḡ okna ju êḡḡêk yaḡ sê êḡô bahem vianôḡ ma yaḡ sê êḡô bahem vikenḡ êḡḡêk anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô?”

22* Ma hanaḡ hadêḡ anyô loyaḡ, “Mamu ôthôḡ nôm atu ba onaḡ hik ya liḡ paliḡ. Hatôm nunum êḡḡêk tase atu ba tem yanum e?”

Ma thai enaḡ, “Yai hatôm.”

23 Ma hanaḡ nena, “Avanôḡ, tase êḡ tem nunum êḡḡêk. Ma donḡtom nêḡmô yabahaḡ vianôḡ lôk vikenḡ, ma miḡ yenaḡ ku ami. Mi, Wakamik da hayabinḡ ku êḡ ba bôk hatak anyô doho yôv ek nêḡmô loḡ êḡ.”

24 Nêḡ ku laumiḡ takêḡ elañô abô êḡ ba leniḡḡaḡa hadêḡ Jems lo Jon. 25* Ma Yisu halam thêlô êlêḡ

* **20:18:** Mat 16:21; 17:22-23

* **20:22:** Mat 26:39; Jon 18:11

* **20:21:** Mat 19:28; Luk 22:30

* **20:25:** Luk 22:25-26

ethak donjom ma hanaŋ, “Môlô bôk oyala nena avômalô loŋ buyaŋ iniŋ kiŋ ethak ebam i ba ibuliŋ nê takatu ba êmô thêlô viŋ. Ma iniŋ nê bêŋbêŋ ethak ethaŋ iniŋ avômalô aêŋ iyom ek nesopa iniŋ abô. ²⁶* Odaŋô! Môlô miŋ nundum kobom êŋ ami! Môlô te lahaviŋ imbitak anyô lôk athêŋ bêŋ ênjêk môlô malêvôŋ, êŋ ma imbitak êtôm môlônim anyô ku ek nêŋ môlô sa. ²⁷ Ma ôpatu lahaviŋ imbitak êtôm môlônim anyô bêŋ, êŋ ma êmô êtôm môlônim anyô ku oyaŋ ²⁸* hatôm ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ba yahadum aêŋ iyom. Miŋ yahalêm ek yandum nê bêŋbêŋ pik iniŋ kobom ba yasaŋ avômalô ek nindum yenaŋ ku ami. Mi anôŋ! Yahalêm hatôm anyô ku ek yanêŋ avômalô sa lôk yatak yenaŋ lôkmala ek nêŋ avômalô bulubiŋ.”

*Yisu hadum anyô mapusip ju mavi
(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)*

²⁹ Yisu lôk anêŋ nê ku etak Jeliko ba i ma avômalô bêŋ anôŋ esopa yani. ³⁰ Ma anyô maleŋ pusip lokwanju êmô loŋôndê daŋ vi, ma thai elanô nena Yisu halêm. Êŋ ma thai elam lôklokwaŋ nena, “Anyô Bêŋ! Devit anêŋ Lim Lukmuk! Nêŋ kapôlôm ek yai!”

³¹ Ma avômalô ethaŋ thai ba enaŋ, “Mamu bônôŋ!” Ma donjom thai elam lôklala nena, “Anyô Bêŋ! Devit anêŋ Lim Lukmuk! Nêŋ kapôlôm ek yai!”

³² Êŋ ma Yisu hamiŋ ma halam thai ba hanaŋ, “Lemimhaviŋ yandum malê êndêŋ mamu?”

* **20:26:** Mat 23:11; Mak 9:35 * **20:28:** Luk 22:27; Plp 2:7

³³ Ma thai enañ nena, “Anyô Bêñ, yai lenjinhavin nagê tak!”

³⁴ Êñ ma Yisu lahiki hathak thai ba hatak ban hayô hêk malenj daluk. Ma kethen oyan ma thai ibitak mavi ba êyê tak ma i esopa yani.

21

*Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kin
(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)*

¹ Yisu thêlô i ebobo Jelusalem ma i êyô Betpagi, malak êñ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêñ nê ku ju ba i ² ma hanañ nena, “Mamu unu malak entuvulu. Ma kethen oyan ma tem ôngô bok donki te lôk nakaduñ ba ekak luvi loñ ba imiñ. Nopole yak vê ma nodom luvi ba nôlêm êndên ya. ³ Ma anyôla hanañ abôla hadên mamu, ma nonañ nena, ‘Anyô Bêñ lahavin indum ku te esak luvi’, êñ ma tem êndôk ba etak luvi ek nêlêm kethen.”

⁴ Nôm êñ habitak ek Wapômbên anêñ abô injik anôn ba hanañ hadên plopet nena,

⁵ “Nonañ abô êñ êndên avômalô Saion,

‘Ôngô. Môlônim kin lêk halêm hadên môlô.

Ôpên anyô labali ba hayô hamô bok donki te.

Yani hayô hamô bok donki nakaduñ te ba halêm.’ ” *Sekalaia 9:9; Aisaia 62:11*

⁶ Ma nê ku ju atu i ma idum hatôm atu ba Yisu hanañ. ⁷ Ma ewa donki talêbô lôk nakaduñ êñ ba i ma ibi iniñ kwêv thilibuñ daim thô ba engava hayôhêk bok donki dômlokwan ma Yisu hayô hamô. ⁸ Ma avômalô lubunlubun engava iniñ kwêv thilibuñ hêk loñôndê. Ma vi ele nôkyalô ñaun ba engava hêk loñôndê. ⁹ Ma vi êmôn ma vi even

yam ma Yisu halôk malêvôn̄ ba len̄in̄mavi anôn̄ ba lôk lêlô ba elam nena,

“Osana ni êndên̄ Devit anên̄ Lim Lukmuk!”

“Wapômbên̄ nêm lamavi êndên̄ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bê̄n̄ anên̄ athên̄!” *Kapya Yen*
118:26

“Osana! Nambô Wapômbên̄ anên̄ athên̄ esak len̄!”

¹⁰ Yisu habitak hayô Jelusalem kapô ma avômalô nômbên̄ atu ba êmô Jelusalem eson̄ kambom ba enan̄ hik lin̄ mayaliv nena, “Ôpêntêk ma opalê?”

¹¹ Ma avômalô nômbên̄ atu ba esopa Yisu enan̄ nena, “Yani ma Yisu, plopet atu ba halêm anên̄ malak Nasalet hêk Galili.”

Yisu hêv nê idum ku valu vê hêk unyak mathen̄ kapô

(Mak 11:15-19; Luk 19:45-46)

¹² Yisu habitak hayô unyak mathen̄ kapô anên̄ piklêvôn̄ ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nê̄nê̄m vuli. Ê̄n̄ ma halupunin̄ i ba hêv i vê hêk unyak mathen̄ kapô ba ele yain̄ ba i. Ma hale nê̄ takatu ba êwê nê̄ lon̄ buyan̄ inin̄ valuselēn̄ hathak Hiblu inin̄ valuselēn̄ inin̄ balê lilin̄. Ma hadum aên̄ hadên̄ nê̄ takatu ba êdô menak bôbô hamô ek avômalô vi nê̄nê̄m vuli. ¹³ *Ma hanan̄ hadên̄ thêlô aêntêk, “Wapômbên̄ anên̄ kapya hanan̄ nena, ‘Yenan̄ unyak ma unyak neten̄ mek êndôk.’ Ma môlô lêk udum ba lêk habitak hatôm nê̄ vani inin̄ lon̄ ekopak êmô.”

* **21:13:** Ais 56:7; Jer 7:11

14 Vêm ma nê malenij pusip lôk nê venjvujij i êyô unyak mathen anênj piklêvônj ma hadum ba ibitak mavi. 15 Nê bênbênj êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ êyê nômbithi takatu ba Yisu hadum. Ma thêlô elanô avômena elam kaêk haveñ unyak mathen anênj piklêvônj nena, “Osana ni êndênj Devit anênj Lim Lukmuk!” Êñ ma thêlô lenjmanij 16 ba enañ hadênj Yisu nena, “Ondanô avômena inij abô!”

Ma Yisu hanañ, “Yahalanô. Ma môlô bôk osam abô atu ba hêk Wapômbênj anênj kapya ba hanañ hathak

“Avômena lôk amena kasek nena Wapômbênj bôk hatak abô mavi halôk thêlô venjnbôlêk ek nêmbô anênj athênj.” *Kapya Yej 8:2*

17 Vêm ma hatak avômalô takênj ma hi hêk Betani bôlôvônj te.

Alokwanj nãunj hayenj
(Mak 11:12-14,20-24)

18 Lôkbôk momanjinij ma Yisu havôhi Jerusalem hathak lonjbô ma hama kisi. 19 Yani hayê alokwanj sabo te haminj lonjôndê danj vi. Hi hadênj alokwanj êñ, ma hayê nena nãunj oyanj iyom haminj ma anênj anônj mi. Ma hanañ hadênj alokwanj êñ, “Minj hatôm nunjgwik anônj esak lonjbô ami!” Ma kethenj oyanj ma alokwanj êñ anênj nãunj hayenj ba hama.

20 Nê ku êyê nôm êñ ba esonj kambom ba enañ, “Honañ malê hathak alokwanj êntêk ba lêk hama kethenj?”

21 *Ma Yisu hanañ, “Yanañ avanônj êndênj môlô nena môlô ôêvhavinj ba minj kapôlômim ju ami, êñ

* 21:21: Mat 17:20; Luk 17:6; Jon 14:12; 1Ko 13:2

ma hatôm nundum êtôm atu ba yahadum hadêḡ alokwanḡ êntêk lôk hatôm nundum nômla yanḡ imbiḡ nena nonanḡ êndêḡ dumlolê êntêk, ‘Ômbi o kisi ni tamu ḡgwêk.’ Êḡ ma Wapômbêḡ tem indum ba dumlolê êḡ endanḡô môlônim abô. ²² *Môlô ôêvhaviḡ ba otenḡ mek, ma Wapômbêḡ tem nêḡm nôḡm takatu ba onanḡ hik yani liḡ hathak êndêḡ môlô.”

Yisu, opalê hêv athêḡ bêḡ hadêḡ o?
(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

²³ Yisu habitak hayô unyak mathenḡ anêḡ pikelvônḡ ma hadônḡ avômalô hamô. Êḡ ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk avômalô iniḡ ḡê bêḡbêḡ êlêḡm hadêḡ yani ma enanḡ, “Opalê hêv athêḡ bêḡ hadêḡ o lôk hêv ku hadêḡ o ba intu hudum nôḡm takêntêk?”

²⁴ Ma Yisu hananḡ, “Tem yananḡ injik môlô liḡ esak abô te aêḡ iyom. Ba onanḡ abô êḡ bêḡ hadêḡ ya, ma tem yandam ôpatu ba hêv athêḡ bêḡ hadêḡ ya êndêḡ môlô. ²⁵ Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk ḡanḡ hadêḡ Jon? Wapômbêḡ leḡ? Mena anyô pik?”

Ma thêlôda enanḡ hadêḡ i nena, “Alalô ananḡ nena Wapômbêḡ hêv ku êḡ hadêḡ Jon ma tem yani enanḡ, ‘Aisê ka môlô miḡ ôêvhaviḡ yani ami?’ ²⁶ *Ma donḡtom alalô ananḡ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êḡ,’ êḡ ma avômalô tem leḡḡmaniḡ êndêḡ alalô. Ek malê nena thêlô sapêḡ êvhaviḡ nena Jon ma plopet te.”

²⁷ Ma thêlô enanḡ hadêḡ Yisu nena, “Yêlô athônḡ paliḡ.”

* **21:22:** Mat 7:7-11; 18:19 * **21:26:** Mat 14:5

Êñ ma Yisu hanan hadêñ thêlô, “Aêñ ba min hatôm yandam ôpatu ba hêv athêñ bêñ hadêñ ya anêñ athêñ bêñ êndêñ môlô ami. Ma mi.”

Abô loñ kapô hathak anyô lo yan

²⁸ “Lemimbi kukuthin êntêk. Anyô te anêñ nakaduñ lokwanju êmô. Ma yani hi ek namalô yan ma hanan, ‘Yenan okna! Undum yenan ku emben ku yak wain kapô!’

²⁹ “Ma namalô hanan viyan nena, ‘Yahadô.’ Vêm ma hik anêñ auk liliñ ma hi.

³⁰ “Lambô hi hadêñ namalô yan ma hanan abô êñ hathak loñbô. Ma nakaduñ hanan, ‘Wakamik, tem yana’. Ma min hi ami.

³¹ “Namalô ju êñ yan sê intu hasopa lambô anêñ abô?”

Ma thêlô enan, “Namalô yan môñ.”

Ma Yisu hanan hadêñ thêlô, “Yanan avanôn êndêñ môlô. Nê takis lôk avi sek waliliñ tem nimbitak nêyô Wapômbên anêñ loñ lôklinyak kapô nêmôn ek môlô. ³² *Jon bôk halêm ba hik loñôndê thêthôn thô hadêñ môlô. Ma donjom môlô min ôêvhavin anêñ abô ami. Ma nê takis lôk avi sek waliliñ, thêlô êvhavin ba bôk môlô ôyê yôv. Ma donjom môlô min ole kapôlômim liliñ ami. Ba intu nê takên tem nêmôn ba nimbitak nêyô Wapômbên anêñ loñ lôklinyak kapô ba ini.”

Abô loñ kapô hathak nê kambom eyabin ku yak wain

(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

* **21:32:** Luk 3:12; 7:29-30

33 * “Môlô nodanô abô lon kapô yan. Ku alan te havatho anêḡ ku yak waiḡ ma havak lôk hawê havenḡ. Ma halav lôv nêyô niniḡ waiḡ anêḡ anôḡ pesa ek neja anêḡ thôk. Ma halav unyak daim te ek anyô nêḡ ek neyabiḡ ku êḡ. Vêḡ ma hatak ku êḡ halôk anyô doho baheniḡ ek neyabiḡ ek hik anôḡ ma thêlô neja anôḡ vi ma nêḡ vi êḡndêḡ yani. Ma hatak lon êḡ ba hi lon buyanḡ.

34 “Yak waiḡ êḡ hadum ek injik anôḡ ma ku alan hêv anêḡ ḡê ku ba i ek neja yak waiḡ anêḡ anôḡ. 35 Ma ḡê takatu ba eyabiḡ ku evalonḡ thêlô ba epatiḡ i ma ik doho vônô ma ik doho hathak valu. 36 Êḡ ma ku alan hêv ḡê ku bêḡ anôḡ ba i ma ḡê eyabiḡ ku yak waiḡ ibuliḡ thêlô aêḡ iyom.

37 “Ma hasonḡ nena thêlô tem nedanôḡ namalô anêḡ abô ba intu hêv yani iyom ba hi. 38 *ḡê eyabiḡ ku êyê ku alan nakaduḡ hayô ma enanḡ hadêḡ i nena, ‘Ôpêntêk ma ku alan anêḡ nakaduḡ ba tem eyabiḡ lambô anêḡ ku. Alalô ik yani vônô, ma ku êḡ tem imbitak alalôaniḡ.’ 39 *Ba intu evalonḡ yani ba ewa ele ku viyaiḡ ma ik vônô.

40 “Aêḡ ba ku alan hayô ma tem indum malê êḡndêḡ ḡê takatu ba eyabiḡ ku êḡ?”

41 ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk avômalô iniḡ ḡê bêḡbêḡ enanḡ hadêḡ yani nena, “Yani tem imbuliḡ ḡê kambom takêḡ kambom anôḡ. Ma tem enja ku yak waiḡ êḡ ba nêḡ êḡndêḡ anyô vi. Yak waiḡ hik anôḡ, ma ḡê êḡ tem nêḡ ku alan anêḡ sam.”

* 21:33: Ais 5:1-2 * 21:38: Mat 27:18 * 21:39: Hib 13:12

42 *Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Môlô bôk osam abô êntêk ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya nena,

“Valu atu ba nê elav unyak êpôlik hathak,
ma lêk habitak landiŋ anôŋ.

Anyô Bêŋ da hadum aêŋ,

ma yêlô ayê nôm êŋ nena mavi anêŋ dôêŋ.’

Kapya Yeŋ 118:22-23

43 “Aêŋ ba yanaŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ tem nêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak vê ênjêk môlô ba nêŋ êndêŋ nê ôdôŋ yaŋ. Ma thêlô tem nijik anôŋ êtôm alokwaŋ mavi te hathak hik anôŋ. 44 Ma ôpatu ba hêv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem ipup nena-nena. Mena valu êŋ hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem ôpêŋ ipulusik ba imbitak malimmalim.”*

45 Nê bêŋbêŋ êbôk da lôk Palisi elanô Yisu anêŋ abô loŋ kapô takêŋ ma eyala nena yani hanaŋ hathak thêlôda. 46 Êŋ ma thêlô êbôlêm loŋôndê ek nebalonŋ yani. Ma donŋtom êkô hathak avômalô iniŋ eyala nena Yisu ma plopet te ba intu êkô.

22

Abô loŋ kapô hathak eŋgabôm nôŋ ewa i

(Luk 14:16-24)

1 Yisu hanaŋ abô loŋ kapô yaŋ hathak loŋbô nena, 2-3 “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm aêntêk. Avômalô idum ek nendom avi te ni ek kiŋ te anêŋ nakaduŋ. Êŋ ma hêv abô hadêŋ avômalô doho ek nêlêm nejaŋ nôŋ imbiŋ thêlô. Ba

* **21:42:** Lom 9:33; 1Pi 2:6-8 * **21:44:** Nê lôkawk vi enaŋ nena, “Abô 44, ma Matyu da miŋ hato ami ma anyô yaŋ hawa abô êŋ hêk Luk ba hato.” Ma vi enaŋ nena, “Mi, Matyu da hato.”

hanğabôm nôm bêñ atu yôv ma halam avômalô ek nêlêm nejan nôm ewa i êñ imbiñ thêlô. Ma donjom êdô.

4 “Êñ ma hêv nê ku doho hathak lonbô ba hanan hadêñ avômalô takatu ba halam nena, ‘Môlô nodanô! Lêk yahapôpêk nôm yôv. Yahik yenan bokmankao doho lôk alim dopdop doho ba yahanğabôm! Ba intu nôlêm!’

5 “Ma donjom miñ elanô ami ma i mayaliv. Vi i iniñ ku ma vi i idum iniñ ku valuseleñ. 6 *Ma vi evalon kiñ anêñ nê ku ba idum kambom lomalom hadêñ i vêm ma iki vônô. 7 Kiñ lamanin kambom ba hêv nê vovak i ek nijik nê êñ lenkadôk liñ lôk nêmbôk atum esan lon êñ.

8 “Êñ ma hanan hadêñ nê ku nena, ‘Nôm lêk yahapôpêk yôv ba hamô. Ma donjom avômalô takatu ba yahalam i, ma avômalô kambom ba intu êdô nêlêm. 9 Aêñ ba unu malaklêvôn ma nodam avômalô takatu ba ôpôm i ba nêlêm ek nejan nôm êntêk.’ 10 Ma nê ku i mayaliv ba even lonôndê sapêñ ma enan kiñ anêñ abô hadêñ avômalô takatu ba êpôm i. Êñ ma elom avômalô mavi lôk avômalô kambom ba êyô aleba unyak kapô êñ putup.

11 “Ma kiñ habitak hayô unyak kapô ba hi ek ênjê avômalô, ma hayê nena anyô te miñ hapesan i mavi ami. 12 Ma hanan hadêñ ôpên, ‘Aian, miñ huik kwêv mavi ami eka? Ma opalê hêv o ba hôle m unyak kapô êntêk?’ Ma ôpên bônôn iyom.

13 * “Êñ ma hanan hadêñ anêñ nê ku nena, ‘Nobalon ôpêntêk ba nokak va lo ban lusu ma

* 22:6: Mat 21:35 * 22:13: Mat 8:12; 25:30; Luk 13:28

nônêm yani vê ba ni loᅇ momaᅇiniᅇ. Loᅇ êᅇ ma tem thêlô nedan kambom ba nesan veᅇiᅇbôlêk ôdôᅇ loᅇ.’ ”

14 Yisu hanaᅇ abô loᅇ kapô êᅇ yôv ma hanaᅇ, “Wapômbêᅇ halam avômalô bêᅇ anôᅇ, ma doᅇtom tem enja naju iyom ek nimbitak anêᅇ avômalô.”

*Nênêm takis êndêᅇ Sisa mena dô
(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)*

15 *Ma Palisi i ethak doᅇtom ba ibutiᅇ abô ba iniᅇ abô ma hatôm elav gwasilim. Thêlô idum aêᅇ ek Yisu hanaᅇ abô kambom te ma nebalonᅇ yani.

16 Êᅇ ma thêlô êv iniᅇ ᅇê ku doho lôk ᅇê ôdôᅇ te iniᅇ athêᅇ nena “Helotian” ba i hadêᅇ Yisu. Ma enaᅇ, “Kêdôᅇwaga, yêlô ayala nena o ma anyô abô avanôᅇ. Ma hothak huik Wapômbêᅇ anêᅇ abô thô hadêᅇ avômalô. Ma miᅇ hothak hobam anyô yaᅇ ma hôdô anyô yaᅇ ami. Ba intu ᅇê bêᅇbêᅇ êdô anêm abô, ma miᅇ hôkô ek i ami. 17 Aêᅇ ba onaᅇ êndêᅇ yêlô. Bumalô iniᅇ balabuᅇ hanaᅇ nena yêlô hatôm nanêm valuselenᅇ êndêᅇ Sisa mena mi? Ba lemhabi aisê?”

18 Yisu hayala iniᅇ auk kambom ba intu hanaᅇ, “Môlô ᅇê abôyaᅇ! Aisê ba môlô udum ek numbuliᅇ ya? 19 Uᅇgwik valuselenᅇ atu ba othak ôêv hadêᅇ Sisa te thô êndêᅇ ya.” Ma ewa valuselenᅇ êᅇ ba i êv hadêᅇ yani. 20 Ma hanaᅇ hik thêlô liᅇ, “Opalê anêᅇ dahô lôk anêᅇ athêᅇ hêk valuselenᅇ êntêk?”

21 *Ma enaᅇ nena, “Sisa.”

* 22:15: Mak 3:6 * 22:21: Lom 13:7

Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Sisa anêŋ nômkama ma nônêm êndêŋ Sisa da. Ma Wapômbêŋ anêŋ nômkama ma nônêm êndêŋ Wapômbêŋ da.”

²² Thêlô elañô abô êŋ ba eson kambom ma etak Yisu ba i.

*Abô hathak nê ŋama tem nimbiyô aisé
(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)*

²³ *Wak êŋ ma Sadyusi doho i hadêŋ Yisu. Thêlô ma ôdôŋ te atu ba enañ nena nê ŋama tem miŋ nimbiyô esak loŋbô ami. Aêŋ ba intu enañ hik Yisu liŋ nena, ²⁴ **“Kêdôŋwaga, Mose bôk hanaŋ hadêŋ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêŋ yaŋ hamô, ma enja avi tôp êŋ ek imbi yaŋ atu ba hama anêŋ nakaduŋ vê.’* ²⁵ Aêŋ ba nê lôk iviyaŋ bahenŋvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduŋ mi. Ma nôk enja avi tôp êŋ, hawa ²⁶ ba hama ma nakaduŋ mi. Ma ŋwa enja avi tôp bô êŋ, nena hama haviŋ. Êŋ ma iviyaŋ takatu ba êmô ma nesopa kobom doŋtom êŋ iyom. ²⁷ Vêŋ ma avi tôp êŋ hama haviŋ. ²⁸ Ma waklavôŋ nê ŋama iviyô hathak loŋbô ma avi tôp atu ba nê lôk iviyaŋ bahenŋvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisé te anêŋ avi?”

²⁹ Ma Yisu hanaŋ, “Môlô miŋ oyala Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ lôk anêŋ abô atu ba hêk anêŋ kapyra katô ami. Ba intu onañ abô lokbaŋ êntêk. ³⁰ Waklavôŋ nê ŋama iviyô hathak loŋbô, ma anyô lo avi tem miŋ neja i esak loŋbô ami ma mi. Thêlô tem nêŋmô êtôm anjela malak leŋ iyom.

* **22:23:** Ap 23:8 * **22:24:** Lo 25:5

31 “Môlô onan nena nê nãma tem minj nimbiyô esak lonbô ami. Ma donjom môlô bôk osam abô atu Wapômbên bôk hanañ hadên Mose aêntêk, 32 * ‘Ya ma Ablaham lo Aisak ma Jekop iniñ Wapômbên.’ Wapômbên ma minj nê nãma iniñ Wapômbên ami. Mi, yani ma nê lôkmala iyom iniñ Wapômbên. Ba intu yêlô ayala nena thêlô bôk ema, ma donjom lêk êmô lôkmala.”

33 Avômalô bên anôn elañô Yisu anên abô êñ ba eson kambom.

Balabuñ alisê intu bên ek vi?

(Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

34 Palisi elañô nena Yisu hik Sadyusi iniñ auk lokbanj thô aleba thêlô bônôn iyom. Ma thêlô ethak donjom ba i hadên Yisu. 35 Ma iniñ anyô lôkauk bên te hathak balabuñ hadum ek esaê Yisu ba hanañ, 36 “Kêdônwaga, abô balabuñ alisê intu bên ek abô balabuñ vi?”

37 *Êñ ma Yisu hanañ nena, “‘Lemimimbiñ Anyô Bên unim Wapômbên ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma unim auk sapên.’ 38 Ma balabuñ êntêk ma bên anôn ba hamôn. 39 *Ma balabuñ yan ma hatôm balabuñ môn atu iyom ba hanañ nena, ‘Lemimimbiñ avômalô vi êtôm lemhavinj oda.’ 40 *Abô balabuñ sapên lôk plopet iniñ abô ma hamô balabuñ ju êntêk kapô.”

Mesia ma opalê anên lim lukmuk?

(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

41 Yôv ma Yisu hanañ hik Palisi takatu linj, 42 *

* **22:32:** Kis 3:6; Mat 8:11 * **22:37:** Lo 6:5 * **22:39:** Wkp 19:18; Mat 7:12 * **22:40:** Lom 13:10; Gal 5:14 * **22:42:** Jon 7:42

“Môlô lemimhabi aisê hathak Mesia atu? Yani ma opalê anêᶇ lim lukmuk?”

Ma thêlô enaᶇ, “Devit anêᶇ.”

⁴³⁻⁴⁴ *Ma Yisu hanaᶇ hadêᶇ thêlô, “Mavi. Ma donᶇtom odaᶇô Devit anêᶇ abô te. Lovak Matherᶇ hêv auk hadêᶇ yani ba Devit da hanaᶇ nena,

“ ‘Anyô Bêᶇ Wapômbêᶇ hanaᶇ hadêᶇ yenaᶇ Anyô Bêᶇ Mesia nena,

“Ômô yabahaᶇ vianôᶇ endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêᶇ o nêᶇmô vemkapô vibinᶇ am.” ’

Kapya Yeᶇ 110:1

⁴⁵ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêᶇ Anyô Bêᶇ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêᶇ lim lôk anêᶇ Anyô Bêᶇ imbinᶇ?” ⁴⁶ Ma thêlô minᶇ hatôm nenaᶇ viyaᶇ ami. Ba intu hayô hamô wak êᶇ ba hi, ma thêlô êkô ba minᶇ enaᶇ hik yani linᶇ ek nesau yani esak lonᶇbô ami.

23

Yisu hathaᶇ Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuᶇ

(Mak 12:38-39; Luk 20:45-46)

¹ Yisu hanaᶇ hadêᶇ avômalô lubuᶇlubuᶇ takatu lôk anêᶇ nê ku nena, ² “Nê lôkauk hathak abô balabuᶇ lôk Palisi ma môlônim nê bêᶇnbêᶇ êdôᶇ môlô hathak Mose anêᶇ abô. ³ *Ba intu nosopa nê êᶇ iniᶇ abô sapêᶇ. Ma donᶇtom thêlôda minᶇ ethak esopa iniᶇ abô ami ma mi. Aêᶇ ba minᶇ nundum êtôm atu ba thêlô idum ami. ⁴ *Thêlô êv balabuᶇ anêᶇ malaiᶇ lomaloma hadêᶇ avômalô ek

* **22:43-44:** Mat 26:64 * **23:3:** Mal 2:7-8 * **23:4:** Luk 11:46

nesopa. Nôm êḡ ma hatôm vak malaiḡ kambom. Ma doḡtom thêlôda miḡ êv sa dokte ami.

⁵*“Nê takêḡ ethak epesaḡ vak yaônena ek netak Wapômbêḡ anêḡ abô êndôk ba ibutiḡ hêk luvôḡḡiḡ lôk bahêḡḡiḡ. Ma ethak ibutiḡ yak daim hamiḡ iniḡ kwêv anêḡ daḡ hêk veḡḡiḡ luvi ek injik thô nena ḡê êvhaviḡ Wapômbêḡ. Lôk epesaḡ iniḡ vak yaô lôk yak daim takatu ba bêḡ ek avômalô vi iniḡ ek avômalô nêgê ba nebam i. ⁶*Ma avômalô eḡgabôm nôḡm bêḡ, ma leḡḡiḡhaviḡ neḡaḡ nôḡm êḡmô ḡê bêḡbêḡ iniḡ loḡ ethak êḡmô. Lôk leḡḡiḡhaviḡ nêḡmô êtôm ḡê bêḡbêḡ êḡmô unyak yeḡ kapô. ⁷ Ethak i loḡ ethak doḡtom halôk ma leḡḡiḡhaviḡ avômalô bêḡ anôḡ nenaḡ nena, ‘Waklêvôḡ anyô bêḡ’ lôk nebam i nena ‘Kêdôḡwaga’.

⁸ “Môlônim Anyô Bêḡ ma doḡtom iyom ma môlô ma ḡê lôk iviyaḡ sapêḡ. Ba intu miḡ malemimki-lik ek avômalô nebam môlô nena ḡê bêḡbêḡ ami. ⁹ Ma môlônim lemambô ma doḡtom iyom hamô malak leḡ. Ba intu miḡ nodam anyô pik te nena môlônim lemambô ami. ¹⁰ Ma môlônim kêdôḡwaga ma doḡtom iyom. Yani ma Mesia atu. Ba intu miḡ anyô te endam môlô nena ‘kêdôḡwaga’ ami. ¹¹*Ôpatu ba hadum môlônim ku ek hêv môlô sa, yani êḡ intu tem imbitak anyô lôk athêḡ bêḡ. ¹²*Ma ôpatu ba habam yanida, yani êḡ tem imbitak anyô athêḡ mi. Ma ôpatu ba hatauviḡ i, yani êḡ tem nebam yani.

* **23:5:** Kis 13:9; Nam 15:38-39; Lo 6:8; Mat 6:1
11:43 * **23:11:** Mat 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26
22:29; Snd 29:23; Luk 14:11; 18:14

* **23:6:** Luk
* **23:12:** Jop

Yisu hathañ nê bêñbêñ sapêñ
(Mak 12:40; Luk 11:39-52; 20:47)

¹³ “Alikaknena môlô Palisi lôk nê lôkawk hathak abô balabuñ! Môlô onañ auk mavi ma doñtom môlô udum kambom ba uik Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak anêñ unyak abôlêk siñ ek avômalô. Môlôda ôdô ek numbitak nôyô loñ êñ. Ma anyô te hadum ek imbitak êyô, êñ ma môlô umiñ yani loñ siñ.

¹⁴ “Alikaknena môlô Palisi lôk nê lôkawk hathak abô balabuñ! Môlô onañ auk mavi ma doñtom môlô udum kambom. Môlô othak owa avi tôp iniñ unyak lôk nômkama sapêñ! Ma doñtom môlô othak oteñ mek daim bêñ ek avômalô nebam môlô. Ba intu môlônim vovañ tem imbitak bêñ anôñ ek avômalô vi iniñ.*

¹⁵ “Alikaknena môlô Palisi lôk nê lôkawk hathak abô balabuñ! Môlô onañ auk mavi ma doñtom môlô udum kambom. Môlô othak oveñ pik lôk ñgwêk sapêñ ek ôdôñ avômalô hathak môlônim auk. Ma avômalô takêñ esopa môlônim auk ba idum kambom takêñ ma hatôm anyô ju iniñ kambom idum bôlôñ ju ba tem ini loñ atum lôkmala êtôm môlô.

¹⁶ * “Alikaknena! Môlô ma hatôm nê maleñiñ pusip ba yañ halom yañ haveñ loñôndê ba othak onañ nena, ‘Anyô te havak balabuñ hathak Wapômbêñ anêñ unyak, êñ ma nôm yaôna ba yani hatôm êmbôliñ dôm êndêñ abô êñ. Ma doñtom anyô te havak balabuñ hathak gol atu ba hamô

* **23:14:** Nê lôkawk vi leñiñhabi nena abô 14 êñ, ma Matyu da miñ hatô ami, ma anyôla hatô haveñ yam. * **23:16:** Mat 15:14

Wapômbêḅ anêḅ unyak, êḅ ma nômbêḅ ba yani indum êtôm atu ba yani hanaḅ.’ ¹⁷ Môlô ḅê molo lôk malemim pusip! Wapômbêḅ anêḅ unyak ma nômbêḅ ek gol. Ek malê nena Wapômbêḅ anêḅ unyak hadum ba gol êḅ habitak mathêḅ.

¹⁸ “Ma môlô othak onaḅ abô bute haviḅ nena, ‘Anyô te havak balabuḅ hathak loḅ êbôk da, yani êḅ hatôm êmbôliḅ dôḅ êndêḅ abô êḅ. Ma donḅtom anyô te hêv da ba havak balabuḅ hathak da êḅ, êḅ ma yani indum êtôm atu ba yani hanaḅ.’ ¹⁹ Môlô ḅê malemim pusip! Loḅ êbôk da ma nômbêḅ ek nôḅ atu ba anyô hêv hatôm da. Ek malê nena loḅ êbôk da hadum ba da êḅ habitak mathêḅ.

²⁰ “Ba intu Anyô te havak balabuḅ hathak loḅ êbôk da, yani lêk havak balabuḅ hathak loḅ êbôk da lôk da atu ba hamô haviḅ. ²¹ Ma anyô te havak balabuḅ hathak unyak mathêḅ êḅ, yani êḅ lêk havak balabuḅ hathak unyak mathêḅ lôk Wapômbêḅ atu ba hamô unyak mathêḅ êḅ kapô haviḅ. ²² *Ma anyô te havak balabuḅ hathak malak leḅ, êḅ ma hatôm havak balabuḅ hathak Wapômbêḅ lôk loḅ atu ba hayô hamô ek hayabiḅ nôḅkama sapêḅ.

²³⁻²⁴ *“Alikaknena môlô ḅê lôkauk hathak abô balabuḅ lôk Palisi! Môlô lôklokwaḅ ba osopa balabuḅ yaônena ma balabuḅ bêḅ ma môlô ôthôḅ paliḅ. Môlô othak usup ava nenanena atu ba hadum nôḅ vasiḅ ma uik sam hi ôdôḅ laumiḅ ba ôêv te hadêḅ Wapômbêḅ hatôm da. Ma donḅtom môlô othak ubuliḅ avômalô ba miḅ udum thêthôḅ

* **23:22:** Ais 66:1; Mat 5:34 * **23:23-24:** Wkp 27:30; Mai 6:8

hadêḡ i ami lôk miḡ ôêv kapôlômim ek i ami. Ma miḡ môlô ôêvhaviḡ ba osopa Wapômbêḡ anêḡ abô sapêḡ ami.

“Môlô othak ôêv thêmathôm vê hêk môlônim nôḡ, ma doḡtom bok kamel ma môlô ôtôkwêḡ palinḡ! Ba intu môlô hatôm anyô mapusip te ba halom anyô yaḡ haveḡ loḡndê. Notak auk takêḡ ma nosopa balabuḡ bêḡbêḡ lôk balabuḡ yaônena imbiḡ.

25 * “Alikaknena môlô Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ! Môlô osau avômalô ba othak uthik unim tase lôk belev anêḡ vidôm iyom. Ma doḡtom nôḡ takatu ba oḡgasô halôk ma bôk owa vani ba oaḡ palonḡ. 26 Ba intu môlô ḡê malemim pusip! Nusik tase lôk belev vi kapô ek viyaiḡ imbitak mabuḡ imbiḡ!

27 * “Alikaknena môlô Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ! Môlô osau avômalô hatôm valu atu ba hamô siô ma esaba hathak nôḡ thapuk ek nepesaḡ mavi anôḡ. Ma doḡtom siô kapô ma putup hathak ḡê ḡama iniḡ lokwaḡ bôk hapalê hamô. 28 * Ba intu avômalô êyê môlônim bôk lo loḡ ma thêlô esaḡ nena môlô ma ḡê thêthôḡ. Ma doḡtom môlônim kapôlômim ma putup hathak ku esau avômalô lôk auk ôdô Wapômbêḡ anêḡ abô.

29 “Alikaknena môlô Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ! Môlô onaḡ nena môlô ôdô kambom te. Ma doḡtom môlôda udum kambom êntêk. Môlô othak olav unyak mavi hayô plopet bô iniḡ siô ma môlô opesaḡ kamuḡ mavi hamô ḡê thêthôḡ iniḡ siô. 30 Ma môlô othak onaḡ nena, ‘Bumalô

* 23:25: Mak 7:4 * 23:27: Ap 23:3 * 23:28: Luk 16:15

iniᅇ kambom ma bêᅇ ek yêlôaniᅇ. Ba intu thêlô ik plopet vônô. Ma yêlô namô imbiᅇ bumalô, ma tem miᅇ yêlô nadôk ek nijik plopet vônô ami.’ ³¹ *Aêᅇ ba lêk hik thô nena môlô ma ᅇê takatu ba uik plopet vônô iniᅇ limi ba intu môlô othak udum iniᅇ kambom takêᅇ haviᅇ. ³² Yôv! Môlônu nundum bumalô iniᅇ kambom takêᅇ endeba êyô anêᅇ dan!

³³ * “Môlô umya kambom! Môlô nyaleᅇ kambom anêᅇ nali! Wapômbêᅇ indum abô ek môlô ma tem môlônu loᅇ atum lôkmala. Ma miᅇ hatôm nôsôv ba unu ami.

³⁴ “Ba intu tem yanêm plopet lôk ᅇê lôkauk ma kêdôᅇwaga doho êsôk êndêᅇ môlô ma tem uᅇᅇwik vi vônô ma vi ma uᅇᅇwik esak alovalaᅇaᅇsiᅇ. Ma vi ma tem nobali êndôk môlônim unyak yeᅇ lôk nudupuninᅇ i ba nêsoᅇ mayaliv ba ini lomalak lomalak. ³⁵ *Môlô othak osopa libumi takatu ba bôk ik ᅇê thêthôᅇ bêᅇ anôᅇ vônô. Anyô môᅇ atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêᅇ habup hathak aleba hayô Sekalaia, Belekia nakaduᅇ. Ik yani vônô hêk unyak matheᅇ lôk loᅇ êbôk da anêᅇ malêvôᅇ. Ba intu Wapômbêᅇ tem nêᅇ vovaᅇ bêᅇ êndêᅇ môlô. ³⁶ Yanaᅇ avanôᅇ êndêᅇ môlô! Avômalô bôlôᅇ êntêk tem nêpôm vovaᅇ bêᅇ esak limi iniᅇ kambom.”

Yisu lahiki hathak Jelusalem

(Luk 13:34-35; 19:41-44)

³⁷ “Ai, Jelusalem, Jelusalem! Môlô othak uik plopet pôpônô! Ma ᅇê takatu ba Wapômbêᅇ hêv halêm ma môlô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadum lôbôlôᅇ ek yasup nalumi esak doᅇtom

* **23:31:** Ap 7:52 * **23:33:** Mat 3:7; 12:34; Luk 3:7 * **23:35:** Stt 4:8; 2Sto 24:20-21

êtom tale tiŋ hasup nali ba êmô banik kapô. Ma doŋtom môlô ôdô. ³⁸ *Odaŋô! Môlônim malak ma tem kambom ba êmô ŋgathiniŋ! ³⁹ *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena môlô tem miŋ ôŋgô ya esak loŋbô ami endeba nonaŋ nena, ‘Wapômbêŋ nêŋ lamavi êndêŋ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ!’ am.”

24

*Yisu hanaŋ abô hathak unyak mathen Jelusalem
(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)*

¹ Yisu hatak unyak mathen anêŋ piklêvônŋ ba havenŋ denaŋ ma anêŋ ŋê ku êlêm hadêŋ yani ba enaŋ nena, “Nôŋgô unyak mathen lôk anêŋ unyak yaônena mavi anôŋ takêntêk!” ² *Ma Yisu hanaŋ, “Môlô ôyê nôŋm takêntêk ba lemimmavi hathak e? Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô. Malaiŋ bêŋ tem imbitak ba ŋê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêŋ êntêk pesa ba valu yaŋ miŋ hatôm êyômô yaŋ loŋ ami.”

*Malaiŋ lomaloma tem nimbitak
(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)*

³ Yisu hathak Dum Oliv ba hi halôk hamô biŋ. Ma anêŋ ŋê ku iyom i hadêŋ yani ma enaŋ hik yani liŋ nena, “Anŋê intu nôŋm takêŋ tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena tem ôlêm ek pik lo leŋ anêŋ daŋ?”

⁴⁻⁵ *Ma Yisu hanaŋ nena, “Ŋê lomaloma tem nêlêm esak yenaŋ athêŋ ba nenaŋ nena, ‘Ya ma

* **23:38:** 1Kin 9:7-8; Jer 22:5 * **23:39:** Sng 118:26 * **24:2:**
Luk 19:44 * **24:4-5:** Mat 24:23-24; 1Jon 2:18

Mesia atu.’ Ma tem nesau avômalô bêñ anôñ. Ba intu noyabiñ am. ⁶ Ma môlô tem nodañô abô esak vovak lomaloma lôk vovak tem imbitak pik luvulu. Nôm takêñ tem imbitak ma donjom pik lo leñ anêñ dan ma mi denañ. Ba intu miñ nodowalin ami. ⁷ Ma avômalô ôdôñ yañ tem nijik vovak imbiñ ôdôñ yañ. Ma kiñ yañ lôk anêñ avômalô tem nijik vovak êndêñ kiñ yañ. Ma loñ lomaloma ma tem bôm lôk duvian bêñ imbitak. ⁸ Nôm takêñ ma hatôm vovañ môñ atu ba hapôm avi lôk lasabeñ ek embathu.

⁹ * “Ma tem nebalon môlô ba netak êndôk anyô vi bahenñ ek nêñem vovañ êndêñ môlô lôk nijik môlô vônô. Môlô ma yenañ avômalô ba intu tem avômalô sapêñ nêpôlik esak môlô. ¹⁰ Ma avômalô takatu ba êvhaviñ ya bêñ anôñ tem netak iniñ êvhaviñ, ma thêlôda tem nêpôlik esak i ba nenañ thêlôda bêñ. ¹¹ *Ma plopet abôyañ bêñ anôñ tem nimbitak ba nesau avômalô bêñ anôñ. ¹² Ma avômalô takatu ba êdô nesopa Wapômbêñ anêñ abô tem nimbitak bêñ anôñ. Aêñ ba avômalô iniñ leññhaviñ avômalô vi tem imbitak thilibuñ. ¹³ *Ma donjom ñê takatu ba imiñ lôklokwañ aleba hayô anêñ dan, ma Wapômbêñ tem nêñ i bulubiñ. ¹⁴ *Aêñ ba avômalô tem nenañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi êntêk esak anêñ loñ lôkliñyak bêñ emben pik sapêñ ek avômalô sapêñ nedañô vêm ka pik lo leñ anêñ dan tem êyô.

*Nôm kambom anôñ tem imbitak
(Mak 13:14-23; Luk 21:20-24)*

* **24:9:** Mat 10:22 * **24:11:** Mat 24:5,24; 1Jon 4:1 * **24:13:**
Mat 10:22 * **24:14:** Mat 28:19

15-16 * “Plopet Daniel bôk hanaŋ abô te hathak nôm kambom anôŋ atu ba tem iniŋ loŋ mathenŋ anôŋ. (Aêŋ ba môle takatu ba osam abô êntêk, ma lemimimbi katô am.) Ma môle takatu ba ômô Judia ôyê nôm êŋ, ma nôsôv kethenŋ ba unu dumlolê. 17 *Ma ñê takatu ba êmô unyak vov, miŋ hatôm nêndôk ba ini unyak kapô ek neja iniŋ nômkama ami. 18 Ma ñê takatu ba êmô ku kapô miŋ hatôm nendeni unyak ek neja iniŋ kwêv thilibuŋ ami. 19 Ai, kikaknena. Waklavôŋ êŋ ma tem malaiŋ bêŋ ek avi takatu ba esabeŋ lôk avi takatu ba êv sôm hadêŋ nali. 20 Noteŋ mek ek malaiŋ takêŋ miŋ imbitak êndêŋ Sabat mena beleŋ simbak la ami. 21 *Ek malê nena waklavôŋ êŋ ma tem malaiŋ bomaŋ ba êmôŋ ek malaiŋ tak sêbôk ba môŋ anôŋ aleba lêk. Ma tem miŋ imbitak aêŋ esak loŋbô ami. 22 Ma miŋ hadabêŋ waklavôŋ malaiŋ takêŋ kisi ami, êŋ ma avômalô sapêŋ tem nema. Ma doŋtom lahabi avômalô takatu ba bôk halam i yov ba intu hadabêŋ waklavôŋ êŋ hi bidonŋ.

23 * “Waklavôŋ êŋ ma anyôla hanaŋ hadêŋ môle nena, ‘Ôŋgô, Mesia hamô loŋ êntêk’ mena ‘hamô loŋ tamu,’ ma miŋ nônênimimbiŋ ami. 24 *Anyô doho tem nêlêm ba nenaŋ abôyaŋ nena, ‘Ya ma Mesia’ mena ‘Ya ma Wapômbêŋ anêŋ plopet te’, ma nindum lavôŋiŋ lôk nômbithi ek nesau avômalô takatu ba bôk Wapômbêŋ halam i yov haviŋ. Ma doŋtom Wapômbêŋ bôk halam i yov ba intu miŋ hatôm ami. 25 Odaŋô! Nôm takêntêk miŋ lêk

* 24:15-16: Dan 9:27; 11:31; 12:11

* 24:17: Luk 17:31

* 24:21: Dan 12:1

* 24:23: Mat 24:5

* 24:24: Lo 13:1-3;

2Te 2:8-9; ALK 13:13-14

habitak ami denaŋ ma yahananŋ nôm takêŋ bêŋ hadêŋ môle ek môle noyabinŋ am.

26 * “Aêŋ ba anyô late hanaŋ hadêŋ môle nena, ‘Ôŋgô, yani hamô loŋ thiliv,’ êŋ ma miŋ môle unu ami. Mena hanaŋ, ‘Ôŋgô, yani hamô unyak êntêk,’ êŋ ma miŋ môle nônê mimbinŋ ôpêŋ ami.

27 * Nodaŋô! Damak hêv ba habi deda havenŋ loŋ lôkthô ma avômalô sapêŋ êyê. Ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êlêm ma avômalô sapêŋ tem nêgê yani aêŋ iyom.

28 * “Menak lambek ethak doŋtom êmô loŋ takatu ba alim palê hêk.

*Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem endelêm
(Mak 13:24-32; Luk 21:25-33)*

29 * “Malainŋ takêŋ hale halôk vêm ma kethen oyaŋ ma

“wak tem imbitak momaŋininŋ,
ma ayônŋ tem miŋ imbi deda ami,
ma vulinŋ leŋ tem nê nê m yak,
ma nôm takatu ba hamô leŋ tem nedowalinŋ.’ *Ai-
saia 13:10; 34:4*

30 * “Ma wak êŋ ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ lavônŋinŋ tem imbitak ênjêk leŋ. Ma avômalô pik tem nedaŋ boloba ba nêgê Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbinŋ anêŋ lôklinyak lôk anêŋ deda lôkmaŋginŋ. 31 * Ma lavuak tem endanŋ lôklokwaŋ bomaŋ, ma yani tem

* 24:26: Luk 17:23-24 * 24:27: Mat 24:37-39 * 24:28:

Luk 17:37 * 24:29: Ese 32:7; Jol 2:10,31; 2Pi 3:10; ALK 6:12-13

* 24:30: Dan 7:13; Sek 12:10; ALK 1:7 * 24:31: 1Ko 15:52; 1Te 4:16

nêm anêḡ aḡela ba ini pik anêḡ daḡ sapêḡ ek nisup avômalô takatu ba bôk dalam i yôv.

³² “Ba intu môlô noja auk esak alokwaḡ beleḡ.* Hayeḡ ba ḡauḡ lukmuk habitak, êḡ ma oyala nena tem wak mavi êyô. ³³ Ma aêḡ iyom, môlô ôyê nôḡ takêntêk habitak, êḡ ma noyala nena Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ waklavôḡ endelêm lêk habobo ba hamiḡ unyak abôlêk. ³⁴ *Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena avômalô bôlôḡ êntêk tem miḡ nema ami denaḡ, ma nôḡ takêntêk sapêḡ tem imbitak. ³⁵ *Pik lôk leḡ tem nêm yak ba ni, ma doḡtom yenaḡ abô bute miḡ hatôm nêm yak ami.

*Anyô te miḡ hayala waklavôḡ Yisu endelêm ami
(Mak 13:32-37; Luk 17:26-36)*

³⁶ * “Anyô te miḡ hayala Yisu anêḡ waklavôḡ endelêm ami. Aḡela leḡ miḡ eyala ami, ma Nakaduḡ miḡ hayala haviḡ ami. Ma Kamik iyom intu hayala. ³⁷ *Ma avômalô bôlôḡ êntêk tem nindum êtôm bôk idum hadêḡ Noa anêḡ waklavôḡ. Êḡ ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êlêm. ³⁸⁻³⁹ *Avômalô eyaḡ lo inum ma ewa i aleba êthôḡ paliḡ ma Noa hi yeḡ kapô. Êḡ ma ḡambô bêḡ hayô ba habuliḡ thêlô sapêḡ. Ma avômalô bôlôḡ êntêk tem nêsoḡ paliḡ aêḡ iyom. Ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êlêm. ⁴⁰ Wak êḡ, ma anyô ju tem nêḡô kulêvôḡ, ma tem enja anyô yaḡ ma yaḡ êḡô. ⁴¹ Ma avi ju tem

* **24:32:** Abô Bômbôm ma ‘fik’. Ma Abô Malê ma ‘sabo’, ma doḡtom sabo anêḡ waklavôḡ miḡ hatôm Israeḡ iniḡ sabo anêḡ waklavôḡ ami. Ba intu ato beleḡ iyom ek nêm auk esak Israeḡ iniḡ sabo anêḡ waklavôḡ. * **24:34:** Mat 16:28 * **24:35:** Mat 5:18 * **24:36:** Ap 1:7; 1Te 5:1-2 * **24:37:** Stt 6:5-8 * **24:38-39:** Stt 7:21-23

nepesaj nô m êmô, ma tem enja avi yaŋ ma yaŋ êmô.

⁴² * “Aêŋ ba môlô noyabiŋ am ek malê nena môlô miŋ oyala waklavôŋ atu ba môlônim Anyô Bêŋ endelêm ami. ⁴³ *Môlô lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêŋ alaŋ halaŋô abô nena ŋê vani tem nijik anêŋ unyak vose, êŋ ma yani hêk lêlê ek ŋê vani miŋ hatôm nijik unyak êŋ vose ami. ⁴⁴ Ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem endelêm ba indum môlô nosoŋ kambom. Ba intu nô mô lêlê aêŋ iyom.

Abô loŋ kapô hathak anyô ku mavi lôk anyô ku kambom

(Luk 12:42-46)

⁴⁵ “Aêŋ ba môlô nundum ku êtôm anyô lôkauk mavi atu ba hayabiŋ nômkama mavi. Unyak alaŋ hatak yani ek eyabiŋ anêŋ ŋê ku ba nê m nô m êndêŋ i êtôm anêŋ wakma atu ba hatak. Vê m ma hi loŋ buyaŋ. ⁴⁶ Ma unyak alaŋ havôhalêm hathak loŋbô ba hayê nena anêŋ anyô ku êŋ hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêŋ. ⁴⁷ *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena unyak alaŋ êŋ tem etak ôpêŋ ek eyabiŋ anêŋ nômkama sapêŋ.

⁴⁸ “Ma donŋtom ôpêŋ ma anyô kambom, êŋ ma tem laimbi ênjêk kapô nena, ‘Lêk sawa daim ma yenaŋ anyô bêŋ miŋ havôhalêm kethêŋ ami.’ ⁴⁹ Êŋ ma hik ŋê ku takatu ba idum ku haviŋ yani ma hayaŋ nô m lôk hanum waiŋ bêŋ anôŋ haviŋ ŋê takatu ba ethak inum waiŋ ba elo molo. ⁵⁰ Hadum aêŋ ba hathôŋ paliŋ, ma unyak alaŋ tem êyô ba indum ôpêŋ eson kambom. ⁵¹ Êŋ ma unyak alaŋ

* **24:42:** Mat 25:13

* **24:43:** Luk 12:39-40; ALK 16:15

* **24:47:** Mat 25:21,23

tem nêḡm vovaḡ bêḡ êḡdêḡ yani ma êḡndô ôpêḡ êḡmô imbiḡ ḡê takatu ba esau avômalô. Loḡ êḡ ma thêlô tem nedaḡ kambom ba nesaḡ veḡḡḡbôlêk ôdôḡ loḡ.

25

Abô loḡ kapô hathak avi muk laumiḡ

¹ * “Wapômbêḡ anêḡ lôkliḡyak ma aêḡtêk. Avi muk laumiḡ ewa iniḡ atum ba i ek nêpôm ôpatu ba tem enja avi lukmuk. ² Avi lôkauk ma bahenḡvi ma auk mi ma bahenḡvi. ³ Avi auk mi ewa iniḡ atum ba i, ma miḡ ewa iniḡ alokwaḡ thôk ami. ⁴ Ma doḡtom avi lôkauk ewa iniḡ atum lôk alokwaḡ thôk halôk kolopak. ⁵ Avi takêḡ eyabiḡ anyô êḡ ek êyô aleba mi ma malenḡḡ hayaḡ ba êk sôm.

⁶ “Bôlôvôḡ biḡ ma elam, ‘Anyô hawa avi lêk hayô yôv ba alôana!’

⁷ “Êḡ ma avi muk takêḡ iviyô ma êpôpêk iniḡ atum. ⁸ Ma avi auk mi enaḡ hadêḡ avi lôkauk nena, ‘Yêlôaniḡ atum hadum ek ema ba môlô nôḡnêḡ athôk doho êlêḡ.’

⁹ “Ma avi lôkauk enaḡ, ‘Miḡ hatôm alalô sapêḡ ami ba dô, ma unu nonaḡ êḡdêḡ avômalô doho ek nôḡnêḡ vuli.’

¹⁰ “Êḡ ma thêlô i ek nêḡnêḡ iniḡ vuli. Thêlô i denaḡ ma anyô atu hayô. Ma vi atu ba lêk êpôpêk i yôv îbitak êyô unyak kapô haviḡ yani ek nejaḡ nôḡm ma ik unyak abôlêk siḡ.

¹¹ * “Vêḡm ma vi atu êyô ma enaḡ, ‘Anyô bêḡ, anyô bêḡ! Uḡḡwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

* **25:1:** Luk 12:35; ALK 19:7 * **25:11:** Luk 13:25-27

12 * “Ma donjom ôpêñ hanañ, ‘Yanañ avanônñ êndênñ môlô nena yahathônñ môlô paliñ.’ ”

13 *Êñ ma Yisu hanañ hadênñ avômalô takatu ba elañô anêñ abô nena, “Môlô miñ oyala waklavônñ atu ba Anyô Bêñ tem endelêm ami. Ba intu noy-abiñ am.”

Abô loñ kapô hathak ñê ku eyabiñ valuselen
(Luk 19:11-27)

14 “Nodañô abô doho imbiñ. Wapômbênñ anêñ loñ lôkliñyak ma hatôm anyô te hadum ek ni loñ buyañ ba halam anêñ ñê ku êlêm ek nêm nômkama êndênñ i ek neyabiñ. 15 *Yani hik valuselen sam hatôm thêlôninñ auk lôk iniñ ku ba hêv valuselen 5,000 hadênñ anyô te, ma 2,000 hadênñ anyô yañ, ma 1,000 hadênñ anyô te ma hi. 16 Kethenñ oyañ ma ôpatu ba hawa 5,000 hi hadum ku hathak ma havôv 5,000 hayô hamô loñ haviñ. 17 Ma yañ atu ba hawa 2,000 hi hadum aênñ ba havôv 2,000 hayô hamô loñ haviñ. 18 Ma ali atu ba hawa 1,000 hi halav lôv ba havuñ halôk.

19 “Wak doho hale ba hi ma ñê êñ iniñ anyô bêtñ havôhalêm. Ma halam i ek endañô iniñ ku anêñ lavônñ. 20 Ma ali atu ba hawa 5,000 lôk 5,000 hayô hamô loñ haviñ halêm ma hanañ, ‘Anyô bêtñ, bôk hôêv 5,000 ek yayabiñ. Nôñgô! Lêk yahavôv 5,000 hayô hamô loñ haviñ.’

21 * “Ma anêñ anyô bêtñ hanañ, ‘Mavi anônñ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Lêk hoy-abiñ nômkama yaônena mavi ba intu tem yanêm

* 25:12: Mat 7:23 * 25:13: Mat 24:42 * 25:15: Lom 12:6

* 25:21: Mat 24:45-47; Luk 16:10

nômkama bêñ anônñ êndênñ o ek oyabinñ. Ôlêm ek alai leññmavi imbinñ i!’

²² “Ma ôpatu ba hawa 2,000 halêm ma hanañ nena, ‘Anyô bêñ, bôk hôêv ya 2,000 ek yayabinñ. Nônñgô! Lêk yahavôv 2,000 hayô hamô loñ havinñ.’

²³ “Ma anênñ anyô bêñ hanañ ‘Mavi anônñ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Lêk hoyabinñ nômkama yaônena mavi ba intu tem yanêm nômkama bêñ anônñ êndênñ o ek oyabinñ. Ôlêm ek alai leññmavi imbinñ i!’

²⁴ “Êñ ma ali atu ba hawa 1,000 halêm ma hanañ, ‘Anyô bêñ, yahayala nena o ma anyô malem thêlêv. Hothak holav nôm hêk ku kapô atu ba miñ hov-atho ami. Ma pik atu ba anyô yan hapaliv yanvêk halôk ma hothak howa anênñ anônñ. ²⁵ Yahakô ba yahavunñ anêm 1,000 atu halôk pik. Nônñgô! Anêm valuselenñ êntêk.’

²⁶ “Ma anyô bêñ hanañ viyanñ, ‘O anyô vau kam-bom! Hôyê yenañ ku aisê ba intu honañ aênñ? ²⁷ Aisê ka miñ hotak yenañ valuselenñ halôk unyak valuselenñ ek êmbôv doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêm hathak loñbô ma tem yanja doho êyômô loñ imbinñ.’

²⁸⁻²⁹ * “ ‘Ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenañ nômkama ba habitak bêñ, êñ ma tem yatak doho êyômô loñ imbinñ ba yanêm êndênñ ôpênñ ba anênñ tem imbitak bêñ anônñ. Ma ôpatu ba miñ hadum ku hathak yenañ nômkama ami, êñ ma tem yanêm dokte atu ba havalonñ loñ vê ênjêk yani. Ba intu noja 1,000 atu vê ênjêk ôpênñ ba nônêm êndênñ ôpatu

* **25:28-29:** Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18

ba hawa 10,000. ³⁰ *Ma nônêm ôpêñ vê ba ni loñ momañiniñ. Loñ êñ ma tem nedañ kambom ba nesañ veñiñbôlêk ôdôñ loñ.’ ”

Abô loñ kapô hathak boksipsip lôk bokmeme

³¹ * “Anyô Anêñ Nakaduñ atu ma tem êlêm imbin deda lôkmanñiñ lôk anjela ma tem êndôk êmô bin ek endañô avômalô iniñ abô êtôm kiñ. ³² *Tem nesak doñtom ba ini êndêñ yani ma embaki vose ni ôdôñ ju êtôm boksipsip anêñ alañ hathak hik boksipsip sam ba êmô buyañ ma bokmeme êmô buyañ. ³³ Ma yani tem etak boksipsip êmô bañ vianôñ ma bokmeme êmô bañ vikeñ.

³⁴ “Êñ ma tem enañ êndêñ avômalô takatu ba êmô bañ vianôñ nena, ‘Môlô nôlêm! Wakamik bôk hadum mavi hadêñ môlô. Nôlêm noja loñ lôklinyak atu ba Wapômbêñ lahaviñ nêm êndêñ môlô. Sêbôk ba yani hapesañ pik lukmuk, ma hapesañ loñ êñ êk môlô. ³⁵ *Yahama kisi ma môlô ôêv nôm hadêñ ya, ma yahathakmuniñ ma ôêv ñañ hadêñ ya, ma ya anyô loñ buyañ ma owa ya thô. ³⁶ Ya sôp mi ma ôêv sôp hadêñ ya, yahapôm lijiñ ma oyabiñ ya, yahamô koladôñ ma ôlêm ôyê ya. Aêñ ba nôlêm noja loñ lôklinyak atu!’

³⁷ “Ma avômalô thêthôñ tem nenañ injik liñ, ‘Anyô Bêñ, anğê te ma yêlô ayê homa kisi ba yêlô êv nôm hadêñ o ma hothakmuniñ ba yêlô êv ñañ hadêñ o? ³⁸ Anğê te ma o anyô loñ buyañ ba yêlô awa o thô ma o sôp mi ba yêlô êv sôp hadêñ o?

* **25:30:** Mat 8:12; Luk 13:28

* **25:31:** Mat 16:27; 19:28

* **25:32:** Ese 34:17; ALK 20:11-13

* **25:35:** Ais 58:7

³⁹ Anğê te ma hôpôm lijiñ ba yêlô ayabiñ o lôk ayê hômô koladôn ba yêlô athôk ayê o?’

⁴⁰ * “Ma Kiñ tem enañ êndêñ i, ‘Yanañ avanônñ êndêñ mólô! Mólô bôk udum nôm takêñ hadêñ yenañ avômalô takatu ba athêñ mi, êñ ma hatôm udum hadêñ ya.’

⁴¹ * “Yôv ma tem enañ êndêñ avômalô takatu ba imiñ bañ vikeñ nena, ‘Mólô nu! Wapômbêñ lêk hêv malaiñ hadêñ mólô ba unu loñ atum hathañ wak nômbêñ intu sapêñ. Bôk ebañ yôv ba hamô ek Sadañ lôk anêñ nê ku nêndôk. ⁴² Sêbôk ba yahama kisi ma miñ ôêv nôm hadêñ ya ami, ma yahathak-muniñ ma miñ ôêv ñañ hadêñ ya ami. ⁴³ Ma ya anyô loñ buyañ ma miñ owa ya thô ami, ma ya sôp mi ma miñ ôêv sôp hadêñ ya ami. Yahapôm lijiñ ba yahamô koladôn ma miñ oyabiñ ya ami. Ba intu mólô nu loñ atum êñ.’

⁴⁴ “Ma tem nenañ, ‘Anyô Bêñ, anğê te ma yêlô ayê homa kisi, mena hothakmuniñ mena o anyô loñ buyañ, mena o sôp mi, mena hôpôm lijiñ, mena hômô koladôn, ba miñ yêlô êv o sa ami?’

⁴⁵ “Ma tem enañ nena, ‘Yanañ avanônñ êndêñ mólô! Mólô miñ bôk udum nôm takêñ hadêñ yenañ avômalô takatu ba athêñ mi te ami. Êñ ma hatôm udum nôm êñ hadêñ ya.’

⁴⁶ * “Aêñ ba avômalô takêñ tem ini ek neja vo-vañ wak nômbêñ intu sapêñ. Ma donjom avômalô thêthônñ tem ini ek neja lôkmala êtôm wak nômbêñ intu sapêñ.”

* **25:40:** Snd 19:17; Mat 10:42; Mak 9:41

* **25:41:** Mat 7:23

* **25:46:** Dan 12:2; Jon 5:29

26

*Nê bêngbêng êbôlêm auk ek nijik Yisu vônô
(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)*

¹ Yisu hanañ abô nômbêng êñ yôv ma hanañ hadêng anêng nê ku nena, ² * “Môlô oyala nena wak ju hêk denañ ma waklavông anêng athêng nena Hale ba Hi* tem êyô. Waklavông êñ ma tem netak ya Anyô Anêng Nakaduñ atu êndôk avômalô doho bahenij ek nijik ya vônô esak a.”

³ Ma nê bêngbêng êbôk da lôk avômalô iniñ nê bêngbêng ethak donjom halôk anyô bêng habôk da Kaiapas anêng unyak. ⁴ Ma êbôlêm lonjôndê ek nesau Yisu ba nebalon ek nijik yani vônô. ⁵ Ma thêlô enañ, “Lêk ma waklavông mathen ba intu natak ku êñ ênjêk vêmam. Yakô avômalô tem leñijmaniñ ba nijik vovak.”

*Avi te hançasô nôm ôv mavi hayô hamô Yisu wakadôk
(Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)*

⁶ Wak êñ ma Yisu hamô Saimon anêng unyak anêng Betani. Sêbôk ma ôpêng hapôm palê lepla ma donjom bôk mi. ⁷ *Ma thai lôk Yisu ma anêng nê ku eyañ nôm denañ ma avi te halêm unyak kapô. Ma hawa kolopak valu te ba thapuk ba nôm ôv mavi hamô kapô ba anêng vuli ma bêng anôñ. Ma avi atu hi hançasô nôm ôv mavi êñ hayô hamô Yisu wakadôk.

* **26:2:** Kis 12:1-27; Mat 20:18 * **26:2:** Sêbôk Wapômbêng anêng anjela hik Ijip iniñ apenena môñ vônô. Ma Israel ma hale ba hi ba miñ hik te vônô ami. * **26:7:** Luk 7:37-38

⁸ Nê ku êyê nô m êŋ ma leŋŋmaniŋ ba enaŋ, “Aisé ka habuliŋ nô m ôv mavi êŋ hi oyaŋ? ⁹ Hatôm nê m ek anyô yaŋ nê m vuli ma naja valuseleŋ bêŋ esak ek nanê m avômalô siv sa.”

¹⁰ Yani halaŋô thêlôniŋ abô êŋ ma hanaŋ, “Aisé ka môlô ôêv malaiŋ hadêŋ avi êntêk? Yani hadum nô m mavi anôŋ hadêŋ ya. ¹¹ *Avômalô siv tem nê mô imbiŋ môlô êtôm wak nô mbêŋ intu sapêŋ. Ma donjom tem miŋ yamô imbiŋ môlô sawa daim ami. ¹² Avi êntêk haŋgasô nô m ôv mavi hayô hamô ya ek epesaŋ yaleŋviŋkupik ek nedav ya. ¹³ Odaŋô! Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô! Pik nô mbêŋ atu ba enaŋ yenaŋ Abô Mavi bêŋ haveŋ, ma tem nenaŋ esak nô m atu ba avi êntêk lêk hadum imbiŋ ek avômalô leŋŋimbi yani.”

*Judas habutiŋ abô ek nê m Yisu êndêŋ nê bêŋbêŋ
(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)*

¹⁴ Judas Iskaliot ma nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te ma yani hi hadêŋ nê bêŋbêŋ êbôk da ¹⁵ *ma hanaŋ hik i liŋ, “Yanê m Yisu êndêŋ môlô, ma tem nô nê m malê te êndêŋ ya?” Ma ekaturŋ valuseleŋ seleva hatôm 30 ba êv hadêŋ yani. ¹⁶ Êŋ ma Judas habôlê m loŋôndê ek nê m Yisu êndôk thêlô baheŋŋ.

*Yisu hayaŋ nô m waklavôŋ Hale ba Hi haveŋ anêŋ
nê ku*

(Mak 14:12-21; Luk 22:7-13,21-23; Jon 13:21-30)

¹⁷ *Waklavôŋ anêŋ athêŋ nena Eyaŋ Polom Yis Mi anêŋ wak te môŋ hayô. Ma nê ku i hadêŋ Yisu

* **26:11:** Lo 15:11 * **26:15:** Sek 11:12; Mat 27:3 * **26:17:** Kis 12:14-20

ma enaᅇ hik yani liᅇ, “Lemhaviᅇ yêlô ana unyak alê ek napôpêk nôᅇ leᅇiᅇimbi waklavôᅇ Hale ba Hi êndôk?” ¹⁸ Ma yani hanaᅇ, “Môlô unu malak bêᅇ kapô ba ôpôm ôpatu ma nonaᅇ êndêᅇ yani nena, ‘Kêdôᅇwaga hanaᅇ nena anêᅇ waklavôᅇ atu ma lêk habobo. Ma yani lôk anêᅇ ᅇê ku tem nêlêm anêᅇ unyak ek leᅇiᅇimbi waklavôᅇ Hale ba Hi.’” ¹⁹ Ma ᅇê ku idum hatôm atu ba yani hanaᅇ ba thêlô i êpôpêk waklavôᅇ Hale ba Hi anêᅇ nôᅇ.

²⁰ Bôlôvôᅇ ma Yisu hayaᅇ nôᅇ hamô haviᅇ anêᅇ ᅇê ku laumiᅇ ba lahavuju takatu ²¹ ma hanaᅇ, “Yanaᅇ avanôᅇ êndêᅇ môlô nena môlô te tem enaᅇ ya bêᅇ.” ²² Nê ku kapôlôᅇiᅇ malaiᅇ kambom ba thêlô tomtom enaᅇ, “Anyô Bêᅇ, ya mi! Aêᅇ e?” ²³ *Êᅇ ma Yisu hanaᅇ nena, “Ôpatu ba hatak baᅇ halôk belev haviᅇ ya intu tem enaᅇ ya bêᅇ. ²⁴ Anyô Anêᅇ Nakaduᅇ atu tem ni êtôm atu ba bôk eto yôv hathak yani. Ma doᅇtom alikakna. Malaiᅇ bêᅇ ek ôpatu ba hanaᅇ Anyô Anêᅇ Nakaduᅇ bêᅇ. Talêbô miᅇ bôk havathu ami, êᅇ ma mavi ek ôpêᅇ!”

²⁵ Ma Judas, ôpatu ba tem enaᅇ Yisu bêᅇ, hanaᅇ hik liᅇ nena, “Kêdôᅇwaga, ya mi! Aêᅇ e?” Ma Yisu hanaᅇ, “Hatôm intu honaᅇ aêᅇ.”

Yisu hêv polom lo waiᅇ leᅇiᅇimbi yani

(Mak 14:22-26; Luk 22:15-20; 1Ko 11:23-25)

²⁶ Thêlô eyaᅇ nôᅇ hamô ma Yisu hawa polom te ma hêv lamavi. Vêᅇ ma haya ba hêv hadêᅇ anêᅇ ᅇê ku ma hanaᅇ, “Noja ba oᅇgwaᅇ. Êntêk ma yenaᅇ vathiap.” ²⁷ Vêᅇ ma hawa tase lôk waiᅇ ma hêv lamavi. Ma hêv hadêᅇ thêlô ma hanaᅇ, “Môlô

* **26:23:** Sng 41:9

sapêᶇ nunum. ²⁸ *Êntêk ma yenaᶇ thalaleᶇ atu ba tem engasô ek embak tabô imbiᶇ Wapômbêᶇ lôk avômalô pik êntêk ek nêᶇ avômalô bêᶇ anôᶇ iniᶇ kambom vê. ²⁹ Odaᶇô! Yanaᶇ êndêᶇ môlô nena tem miᶇ hatôm yanum waiᶇ êᶇ esak loᶇbô ami endeba waklavôᶇ êᶇ hayô ma tem yanum waiᶇ lukmuk êᶇô Wakamik anêᶇ loᶇ lôkliᶇyak kapô.”

³⁰ *Êv yeᶇ te vêᶇ ma ethak ba i Dum Oliv.

Yisu hanaᶇ nena Pita tem enaᶇ nena hathôᶇ yani paliᶇ

(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

³¹ *Ma Yisu hanaᶇ hadêᶇ anêᶇ ᶇê ku, “Bôk eto hêk Wapômbêᶇ anêᶇ kapyā nena, “Tem yaᶇgik boksipsip alaᶇ vônô, ma boksipsip tem nêsov mayaliv ba ini.’ *Sekalaia 13:7*

Ba intu yaô bôlôvôᶇ ma tem môlô ôᶇgô nôᶇ takatu ba tem êpôm ya. Ma môlô sapêᶇ tem notak ya ma nêsov mayaliv ba unu. ³² *Ma dontom hik ya liᶇ hathak loᶇbô, ma tem yamôᶇ ba yana Galili vêᶇ ka môlô nombeᶇ ya yam.”

³³ Ma Pita hanaᶇ nena, “Dô! Thêlô sapêᶇ etak o ba i, ma tem yamiᶇ imbiᶇ o denaᶇ.” ³⁴ *Ma Yisu hanaᶇ nena, “Ondaᶇô! Yanaᶇ avanôᶇ biᶇ êndêᶇ o nena bôlôvôᶇ êntêk ma tale miᶇ halaᶇ ami denaᶇ, ma tem onaᶇ êtôm bôlôᶇ lô nena hôthôᶇ ya paliᶇ.”

³⁵ Ma Pita hanaᶇ, “Mi anôᶇ! Ik ya vônô, ma miᶇ hatôm yanaᶇ nena yahathôᶇ o paliᶇ ami. Milôk!” Ma ᶇê ku sapêᶇ enaᶇ abô êᶇ iyom.

* **26:28:** Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16 * **26:30:**

Luk 22:39; Jon 18:1 * **26:31:** Jon 16:32 * **26:32:** Mat 28:7,16

* **26:34:** Mat 26:69-75

Yisu hateŋ hamô Getsemani
(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶ Vêm ma Yisu lôk anêŋ nê ku êyô loŋ atu ba elam nena Getsemani ma hanaŋ hadêŋ i, “Môlô nômô loŋ êntêk ma yana saka ek yateŋ mek.”

³⁷ Ma hawa Pita lôk Sebedi nakaduŋ luvi ba i. Ma yani kapô lêk malaiŋ bomaŋ. ³⁸ *Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Yakapôlôŋ lêk malaiŋ bomaŋ hatôm lêk yahama yôv. Môlô nômô loŋ êntêk ma nônêm lêlê imbiŋ ya.” ³⁹ Ma hi daim dokte ma hêv yak ba thohavloma halôk pik. Ma hateŋ mek nena, “Yenaŋ Wakamik, loŋôndê vi hamô, êŋ ma yalenhaviŋ onja tase êntêk vê ênjêk ya. Ma doŋtom miŋ osopa yenaŋ yalenhaviŋ ami. Mi, osopa oda anêm lemhaviŋ.”

⁴⁰ Ma Yisu hale hi ma hayê nê ku takatu ma lêk êk sôm. Êŋ ma hanaŋ hik Pita liŋ, “Aisê? Môlô miŋ hatôm nônêm lêlê imbiŋ ya êtôm wakma te ami e? ⁴¹ Nômô lêlê ba noterŋ mek ek miŋ nônêm yak ba nundum kambom ami. Kapô lahaviŋ indum mavi ma doŋtom auk ma pulusikna ba miŋ hatôm indum ami.”

⁴² Ma havôhi hathak loŋbô ma hateŋ mek nena, “Wakamik, lemhaviŋ malaiŋ bêŋ êntêk êpôm ya, êŋ ma mavi. Ma tem yandum êtôm honaŋ.” ⁴³ Ma halehi hathak loŋbô ma hayê thêlô êk sôm denaŋ ek malê nena maleŋiŋ hayaŋ ba miŋ hatôm nômô lêlê ami. ⁴⁴ Ma hatak thêlô ma havôhi hateŋ mek bô atu bôlôŋ te lu hathak loŋbô.

⁴⁵ Vêm ma halehi hadêŋ anêŋ nê ku ma hanaŋ, “Môlô ôêk sôm ba owa lovak denaŋ e? Odaŋô.

* **26:38:** Jon 12:27

Wakma lêk habobo ek netak ya Anyô Anêᅇ Nakaduᅇ atu êndôk ᅇê kambom bahenᅇᅇ. ⁴⁶ *Aêᅇ ba numbiyô ek alôana! Ôᅇgô! Ôpatu ba tem enaᅇ ya bêᅇ lêk halêm yôv!”

Evaloᅇ Yisu

(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:1-11)

⁴⁷ Yisu hanaᅇ abô denaᅇ ma Judas hayô. Yani ma ᅇê ku lauminᅇ ba lahavuju takatu te. Ma avômalô bêᅇ anôᅇ êlêm iviᅇ yani ba ewa biᅇ vovak lôk okdiba. Nê takêᅇ ma ᅇê bêᅇbêᅇ êbôk da lôk avômalô iniᅇ ᅇê bêᅇbêᅇ êv thêlô ba êlêm.

⁴⁸ Ôpatu ba tem enaᅇ Yisu bêᅇ bôk hik lavôᅇᅇ te thô hadêᅇ i nena, “Ôpatu ba yahaliᅇ, êᅇ ma Yisu ba nobaloᅇ!” ⁴⁹ Ma ôpêᅇ hi kethenᅇ hadêᅇ Yisu ma hanaᅇ, “Kêdôᅇwaga, bôlôvôᅇ mavi.” Ma haliᅇ yani.

⁵⁰ Ma Yisu hanaᅇ, “Aiyaᅇ, undum ku atu ba hólêm hathak.” Ma ᅇê takatu ba êlêm haviᅇ Judas i ma evaloᅇ Yisu ba ewa ba i.

⁵¹ *Ma anyô te atu ba hamiᅇ haviᅇ Yisu hadadi anêᅇ biᅇ vovak ma hale anyô bêᅇ habôk da anêᅇ anyô ku te limbuk vi vê. ⁵² *Ma Yisu hanaᅇ, “Otak anêm biᅇ êndôk anêᅇ loᅇ esak loᅇbô! Ôpatu ba hik vovak hathak biᅇ, ma biᅇ êᅇ tem enjaᅇ yani vônô. ⁵³ Lemimbi! Yahalaᅇ hadêᅇ Wakamik ma kethenᅇ ma yani tem nêm aᅇela vovak ôdôᅇ lauminᅇ ba lahavuju ma doho imbiᅇ ba nêlêm ek nêᅇnêᅇ ya sa. ⁵⁴ Ma donᅇtom abô atu ba bôk hêk Wapômbêᅇ

* **26:46:** Jon 14:31 * **26:51:** Jon 18:26 * **26:52:** Stt 9:6; ALK 13:10

anêḡ kapyā tem injik anôḡ aisê? Wapômbêḡ anêḡ kapyā hanaḡ nena nôḡ takêḡ tem êpôm ya.”

⁵⁵* Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ avômalô nôḡmbêḡ atu nena, “Ya ma anyô kambom anôḡ ba intu owa biḡ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobaloḡ ya e? Aisê? Wak nôḡmbêḡ intu ma yahadôḡ avômalô hamô unyak matheḡ anêḡ piklêvôḡ ma miḡ ovaloḡ ya ami eka? ⁵⁶ Ma doḡtom nôḡmkama takêntêk ba lêk habitak ek plopet iniḡ abô takatu ba bôk eto injik anôḡ.” Êḡ ma anêḡ ḡê ku sapêḡ etak yani ma êsôv mayaliv ba i.

Yisu hadum abô

(Mak 14:53-65; Luk 22:54-71; Jon 18:13-24)

⁵⁷ ḡê takatu ba evaloḡ Yisu ewa ba i Kaiapas anêḡ unyak, ôpêḡ ma anyô bêḡ habôk da. ḡê lôk kauk hathak abô balabuḡ lôk ḡê bêḡbêḡ ethak doḡtom ba êḡmô loḡ êḡ. ⁵⁸ Ma Pita hasopa Yisu haveḡ yam ma doḡtom haveḡ daim dokte. Ma habitak hayô anyô bêḡ habôk da anêḡ badêḡ kapô. Ma hi halôk hamô haviḡ sôp bidôḡ ek êḡḡê nena malê intu tem imbitak.

⁵⁹ ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk Sanhedlin sapêḡ* êbôlêm avômalô doho ek nenaḡ abôyaḡ esak Yisu ek thêlô nindum abô esak ek nijik yani vônô. ⁶⁰ Anyô bêḡ anôḡ êlêm ma enaḡ abôyaḡ hathak yani, ma doḡtom thêlô miḡ êpôm Yisu anêḡ kambom te ek nijik yani vônô ami. Êḡ ma anyô ju êlêm ⁶¹* ma enaḡ, “Anyô êntêk bôk hanaḡ yôv nena, ‘Yahatôm yandiniḡ Wapômbêḡ anêḡ unyak

* **26:55:** Luk 19:47; 21:37 * **26:59:** Elam iniḡ kaunsil nena ‘Sanhedlin’. * **26:61:** Jon 2:19-21

mathen ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav esak lonbô.’ ”

⁶² Êñ ma anyô bêñ habôk da haviyô hamiñ ma hanañ hik Yisu liñ nena, “Anyô ju êntêk lêk enañ o bêñ yôv ma o bônônñ eka? O abô mi e?” ⁶³ *Ma donjom Yisu bônônñ iyom. Ma anyô bêñ habôk da hanañ hadênñ Yisu, “Yanañ êndênñ o! Ondam Wapômbênñ lôkmala atu anênñ athênñ ba onañ êndênñ yêlô nena, ‘O ma Mesia, Wapômbênñ anênñ nakaduñ atu e?’ ”

⁶⁴ *Ma Yisu hanañ nena, “Oda honañ aên. Ma yanañ abô te imbiñ êndênñ mólô sapênñ nena wak te am ka tem mólô ôngô Anyô Anênñ Nakaduñ atu tem êmô Wapômbênñ Lôklinyak Anônñ bañ vianônñ ba tem êyô êmô buliv ba êlêm.”

⁶⁵ *Ma anyô bêñ habôk da halanô abô êñ ma hakakaviñ anênñ kwêv ma hanañ, “Lêk yôv! Ôpêntêk habuliñ Wapômbênñ anênñ athênñ ba hanañ nena yanida ma hatôm Wapômbênñ ba mólô lêk olanô abô êñ yôv! Aisê ka alalô leniñhaviñ nadanô abô doho imbiñ? ⁶⁶ *Môlônim auk aisê? Yandum malê te?” Ma thêlô enañ, “Yani hanañ abôma hathak Wapômbênñ ba intu ema.”

⁶⁷ *Êñ ma thêlô êsôvwapôk hathak Yisu thohavloma ma êpênñ yani. Ma doho epetav yani ⁶⁸ ba enañ, “O ma Mesia e? O plopet te ma onañ êndênñ yêlô nena opalê intu hik o?”

* **26:63:** Ais 53:7; Mat 27:12 * **26:64:** Sng 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30 * **26:65:** Mat 9:3; Jon 10:33 * **26:66:** Wkp 24:16; Jon 19:7 * **26:67:** Ais 50:6; 53:5

Pita hanañ nena hathôñ Yisu palin
(*Mak 14:66-72; Luk 22:55-62; Jon 18:15-18,25-27*)

⁶⁹ Pita hamô unyak atu anêñ badêñ kapô ma avi ku te halêm hadêñ yani ma hanañ, “O êntêk intu bôk hoveñ haviñ Yisu anêñ Galili.” ⁷⁰ Ma Pita hanañ, “Injo! Yahathôñ abô intu ba honañ palin!” Ma avômalô sapêñ elañô anêñ abô.

⁷¹ Pita hi badêñ abôlêk ma avi ku yañ hayê ma hanañ hadêñ avômalô, “Anyô êntêk bôk hamô haviñ Yisu anêñ Nasalet.” ⁷² Ma Pita dalam Wapômbêñ anêñ athêñ ba hanañ hathak lonbô, “Mi anôñ! Yahathôñ ôpêntu palin!” ⁷³ Vêm ma nê takatu ba imiñ badêñ kapô êlêm hadêñ Pita ma enañ, “Môlô lemimselo donjom ba intu o ma Yisu anêñ anyô te.”

⁷⁴ Ma donjom Pita hanañ, “Ya miñ yahanañ abô avanôñ ami, êñ ma tem Wapômbêñ nêm vovan êndêñ ya. Yahalam Wapômbêñ anêñ athêñ ba yahanañ nena yahathôñ ôpêntu palin!” Kethen oyañ ma tale halañ. ⁷⁵ *Ma Pita lahabi abô atu ba Yisu hanañ hadêñ yani nena, “Tale miñ halañ ami denañ, ma tem onañ êtôm bôlôn lô nena hôthôñ ya palin.” Êñ ma Pita hale yaiñ ma lahiki ba halañ bêñ.

27

Ewa Yisu ba i hadêñ Pailat
(*Mak 15:1; Luk 23:1-2; Jon 18:28-32*)

¹ Lôkbôk momañiniñ ma nê bêñbêñ êbôk da sapêñ lôk avômalô Islael iniñ nê bêñbêñ ethak donjom ma

* **26:75:** Mat 26:34

ibutiņ abô ek nijik Yisu vônô. ² Ma ekak baņ luvi lusu ma ewa ba i hadêņ Pailat, anyô Lom atu ba hayabinĵ Judia.

Judas hama
(Ap 1:18-19)

³ Judas ôpatu ba hanaņ Yisu bêņ halaņô nena lêk idum abô yôv ek nijik Yisu vônô. Êņ ma lahiki bêņ ba hi hêv valuselenĵ 30 seleva takatu hadêņ nê bêņbêņ êbôk da lôk avômalô iniņ nê bêņbêņ hathak loņbô ⁴ ma hanaņ, “Lêk yahadam kambom hathak yahanaņ ôpatu ba kambom mi bêņ.”

Êņ ma thêlô enaņ, “Oda anêm malaiņ ma miņ yêlôaniņ ami.” ⁵ *Ma Judas hakaliv valuselenĵ seleva takêņ hayô unyak mathenĵ kapô ma hi havaklôk ba hama.

⁶ Ma nê bêņbêņ êbôk da isup valuselenĵ seleva takêņ ba enaņ, “Valuselenĵ êntêk ma valuselenĵ êv ek nijik anyô vônô esak. Ba intu abô balabuņ hanaņ nena valuselenĵ takêņ ma miņ nandô êmô imbiņ unyak mathenĵ anêņ valuselenĵ ami.” ⁷ Ma thêlô ibutiņ abô ek nênem anyô hapesaņ uņ anêņ pik bute vuli ek nedav avômalô loņ buyaņ êņjêk. ⁸ Ma avômalô elam pik êņ nena “Engasô Thalalenĵ” ek malê nena ewa valuselenĵ ek nijik anyô yaņ vônô esak. ⁹⁻¹⁰ *Ba intu Wapômbêņ anêņ abô hik anôņ ba hanaņ hadêņ plopet Jelemaia nena, “Thêlô ewa valuselenĵ ba êv anyô hapesaņ uņ anêņ pik bute vuli hatôm atu ba Wapômbêņ hanaņ hadêņ ya.

* **27:5:** Mat 26:14-15 * **27:9-10:** Jer 19:13; 32:6-9

Valuselenj ênj ma avômalô Israêl elam hatôm
yani anênj vuli ba êv ek nijik yani vônô.”
Sekalaia 11:12-13

Yisu hadum abô hathak Pailat

(Mak 15:2-15; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28–19:16)

¹¹ Yisu hamiņ anyô bênj Pailat thohavloma, ma Pailat hanaņ, “O ma avômalô Israêl iniņ kiņ e?” Ma Yisu hanaņ nena, “Intu ênj, hatôm intu honaņ.”

¹²* Nê bêņbêņ êbôk da lôk avômalô iniņ nê bêņbêņ ibi Yisu liņkupik hathak abô lomaloma. ¹³ Ênj ma Pailat hanaņ, “Aisê! Miņ holaņô iniņ abô ami ma o bônôņ eka?” ¹⁴ Ma doņtom yani bônôņ iyom ma miņ hanaņ iniņ abô viyaņ ami. Ba intu Pailat hasoņ kambom.

¹⁵ Waklavôņ Hale ba Hi nômbêņ intu, ma avômalô ethak elam anyô koladôņ te anêņ athêņ ek Pailat nêmvê. Ma Pailat hathak hêv ôpêņ vê.

¹⁶ Sondabêņ ênj ma anyô te anêņ athêņ nena Yisu Balabas hamô koladôņ. Ma avômalô bêņ anôņ eyala ôpêņ. ¹⁷ Aêņ ba avômalô sapêņ ethak doņtom ma Pailat hanaņ hik thêlô liņ, “Yatak opalê te êndêņ môlô, Balabas mena Yisu atu ba elam nena Mesia?” ¹⁸* Pailat hayala nena nê bêņbêņ êbôk da lôk nê bêņbêņ leņiņdaņ hathak Yisu ba intu idum abô ek yani ba hanaņ aêņ.

¹⁹ Pailat halaņô abô denaņ ma yanavi hêv abô hadêņ yani ba hanaņ, “Bôkam ma yahayê niaviņ te ba yahakô kambom. Aêņ ba miņ undum nômlate êndêņ anyô thêthôņ intu ami.”

* **27:12:** Ais 53:7 * **27:18:** Jon 11:47-48; 12:19

20 Ma donɗom nê bēɗbēɗ êbôk da lôk nê bēɗbēɗ êlôk avômalô lenɗi ek nendam Balabas ma nenan êndēɗ Pailat nena nijik Yisu vônô. 21 Aēɗ ba Pailat hanaɗ hik thêlô liɗ, “Yatak anyô ju êntêk yaɗ sê?” Ma avômalô elam, “Balabas.” 22 Ma Pailat hanaɗ hik thêlô liɗ hathak lonɓô nena, “Ma Yisu atu ba elam nena Mesia, yandum ôpêɗ aisê?” Ma sapêɗ elam nena, “Nijik vônô esak a!” 23 Ma Pailat hanaɗ, “Eka? Yani hadum malê kambom?” Ma donɗom thêlô elam lôklala hathak lonɓô nena, “Nijik vônô esak a!”

24 *Pailat halanô thêlônɗi kaêk ma hayê nena vovak bēɗ hadum ek imbitak ba anêɗ ku êɗ tem miɗ hik anôɗ ami. Êɗ ma yani hawa ɗaɗ ma hathik baɗ hamiɗ avômalô maleɗiɗ ma hanaɗ nena, “Ôpêntêk hama, ma môlôda unim malaiɗ ma miɗ yenaɗ malaiɗ ami!” 25 *Ma avômalô sapêɗ enaɗ viyaɗ, “Yôv! Yêlô lôk yêlôaniɗ avômena iniɗ malaiɗ!” 26 Êɗ ma Pailat hatak Balabas ba hi. Ma hanaɗ ek nebali Yisu esak yak lôkmanɗiɗ vēm ma hatak halôk nê vovak baheɗiɗ ek nijik vônô esak a.

*Nê vovak enaɗ abôma hathak Yisu
(Mak 15:16-20; Jon 19:2-3)*

27 Pailat anêɗ nê vovak ewa Yisu ba i Pailat anêɗ unyak badêɗ kapô. Ma elam nê vovak sapêɗ êlēm ethak donɗom ba ekalabu yani siɗ. 28 *Ma ibi anêɗ nômkama thô ba hamiɗ liɗ popam. Ma ewa kiɗ anêɗ kwêv thalaleɗ daim te ma ik hathak yani. 29 Ma ewa yak lôkmanɗiɗ atu ba epesaɗ hatôm kiɗ

* 27:24: Lo 21:6-9 * 27:25: Ap 5:28 * 27:28: Luk 23:11

iniñ kulun ma ik halôk wakadôk. Ma etak kôm halôk yani ban vianôn ba havalon hatôm kin iniñ kwandin. Ma thêlô elek venjndôn lêlô hadên yani ma enañ abôma nena, “Waklêvôn mavi, avômalô Islael iniñ kin!” ³⁰ *Ma vi êsôvwapôk hathak yani ma vi ewa kwandin atu ba ik wakadôk hathak. ³¹ Ma enañ abôma hathak yani vêm ma ibi kwêv thalalen atu thô ma ik yanida anên kwêv daim hathak lonbô. Ma elom yani ba i ek nijik vônô esak a.

*Ik Yisu hathak a
(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)*

³² Ewa ba i ma êpôm anyô Sailini te ba anên athên nena Saimon halôk lonôndê. Ma êpôvin ôpên ek enja Yisu anên alovalañanşin. ³³ Êñ ma thêlô i êyô lon te anên athên nena Golgota, athên êñ anên ôdôn nena Lon Lenkadôk Lokwan. ³⁴ *Lon êñ ma thêlô ewa wain ba eyelan nôm manin te halôk ma êv hadên yani ek inum ek min vovan bên anôn ami. Yani hanum dokte iyom ma hadô. ³⁵ *Êñ ma thêlô ik yani lon hathak a. Vêm ma ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anên kwêv lo sôp. ³⁶ Vêm ma êlôk êmô ma eyabin iniñ ku êñ. ³⁷ Yani wakadôk vulin ma eto abô atu ba idum anên abô nana hathak ba eto nena,

ÔPÊNTÊK MA YISU, AVÔMALÔ ISLAEL INIÑ KIN

³⁸ *Ma êthôkwên anyô vani lokwanju havin. Êthôkwên yan hamin Yisu ban vianôn, ma yan hamin ban viken. ³⁹ *Ma avômalô takatu ba elom

* **27:30:** Ais 50:6 * **27:34:** Sng 69:21 * **27:35:** Sng 22:18

* **27:38:** Ais 53:12 * **27:39:** Sng 22:7; 109:25

lonjôndê êḡ ba i ibi abôma hathak yani lôk itutuniḡ leḡḡkadôk ⁴⁰ *ba enaḡ, “O atu ba honaḡ nena tem undiniḡ Wapômbêḡ anêḡ unyak mathenḡ ma ondav esak lonjbô êtôm wak lô iyom e? Êḡ ma nêḡ oda bulubiḡ! O ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ, e? Êḡ ma otak alovalaḡḡsiḡ ma ôlêm pik!” ⁴¹ Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ lôk avômalô iniḡ ḡê bêḡbêḡ, thêlô enaḡ abôma haviḡ ba enaḡ, ⁴² “Ôḡḡô! Yani bôk hêv avômalô vi bulubiḡ, ma donḡtom miḡ hatôm nêḡ yanida bulubiḡ ami eka? Yani ma Islael iniḡ kiḡ e? Êḡ ma etak alovalaḡḡsiḡ ba êlêm pik ek alalô nagê ba nanêḡmimbiḡ yani! ⁴³ *Ôpêḡ hêv haviḡ Wapômbêḡ ba hanaḡ, ‘Ya Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ’. Yôv! Alalô nagê! Wapômbêḡ lahaviḡ nêḡ yani bulubiḡ e?” ⁴⁴ Ma anyô kambom ju atu ba imiḡ alovalaḡḡsiḡ haviḡ yani enaḡ abôma haviḡ.

Yisu hama

(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

⁴⁵ Wاكلêvôḡ biḡ ma momaḡḡiniḡ hayô pik sapêḡ vov ba hêk aleba hayô 3 kilok. ⁴⁶ *Habobo 3 kilok ma Yisu dalam lôklala nena, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Abô êḡ anêḡ ôdôḡ aêntêk, “Yenaḡ Wapômbêḡ, yenaḡ Wapômbêḡ, aisê ka hôdô ya?” ⁴⁷ Ma avômalô vi atu ba imiḡ lonj êḡ elanô abô êḡ ma enaḡ, “Yani dalam Elia!” ⁴⁸ *Kethenḡ oyaḡ ma ḡê êḡ te hi ma hawa kapôk ba hasonḡ halôk waiḡ manḡ. Ma hathôkwêḡ kapôk êḡ hathak apiyak te ba hêv hadêḡ yani ek inum. ⁴⁹ Ma anyô vi enaḡ,

* **27:40:** Mat 26:61; Jon 2:19 * **27:43:** Sng 22:8 * **27:46:** Sng

22:1 * **27:48:** Sng 69:21

“Dô! Alalô nagê vêmam! Yakô Elia tem êlêm nêma yani bulubiņ la?” ⁵⁰ Ma yani halam kaêk lôklala hathak loņbô ma hatak dahô ba hi ma hama.

⁵¹ *Ma sôp bêņ atu ba hamiņ unyak mathen ek hayaņ unyak kapô kisi ma hapup vose hi luvi hêk vuliņ ba hayô vibiņ. Ma duviaņ hayôkwiņ pik ma valu hapupup nenanena. ⁵²⁻⁵³ Ma siô abôlêk hakyav. Ma avômalô mathen sêbôk atu ba ema ma Wapômbên hik i liņ ba etak siô ma iviyô hathak loņbô. Ma eyabiņ Yisu anên haviyô hathak loņbô, êņ ma thêlô lôkthô i unyak mathen Jelusalem. Ma avômalô bêņ anôn êyê i. ⁵⁴ Ma anyô vovak laik lôk nê vovak takatu ba eyabiņ Yisu êmô êyê duviaņ lôk nôma takatu ba habitak. Êņ ma thêlô êkô kambom ba enaņ nena, “Avanôn biņ, ôpêntêk ma Wapômbên anên Nakaduņ anôn!”

⁵⁵⁻⁵⁶ *Ma Malia anên Magadala, ma Malia Jems lo Josep iniņ talêbô, ma Sebedi anên nakaduņ luvi iniņ talêbô, thêlô lôk avi bêņ anôn imiņ daim dokte ba êyê. Avi takên bôk etak Galili ma even havin Yisu ek êv yani sa.

Elav Yisu

(Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

⁵⁷⁻⁵⁸ *Yanșiņ ma anyô lôk valuselen bêņ te anên Alimatia ba anên athên nena Josep halêm hayê Pailat. Yani bôk halaņô Yisu anên abô ba hasopa ba intu hi hanaņ hadên Pailat nena, “Hatôm yanja Yisu anên kupik e?” Êņ ma Pailat hanaņ hadên nê vovak ba êv hadên Josep. ⁵⁹ Ma Josep hawa Yisu

* **27:51:** Kis 26:31-33; Hib 10:19-20

* **27:55-56:** Luk 8:2-3

* **27:57-58:** Lo 21:22-23

liņkupik ba havuliv siņ hathak sôp thapuk mabun mavi te. ⁶⁰ *Ma hawa Yisu liņkupik ba hi hadô hêk anêņ siô lukmuk te. Siô êņ ma elav valu abyaņ ba epesaņ ek nedav nê ŋama êndôk. Yôv ma habubi valu bêņ te ba hik siô abôlêk siņ hathak ma hi. ⁶¹ Ma Malia anêņ Magadala, thai lôk Malia yaņ, êmô saku ma êyê siô êņ.

Nê vovak eyabiņ siô

⁶² Waklavôņ êpôpêk nômkama Sabat lêk hale ba hi yôv. Ma haviyô hayaņ ma nê bêņbêņ êbôk da lôk nê Palisi i ek nêgê Pailat. ⁶³ *Ma thêlô enaņ, “Anyô bêņ, yêlô leņhabi nena anyô abôyaņ atu hamô lôkmala denaņ ma hanaņ nena êtôm wak lô, ma tem nijik yani liņ ba imbiyô esak loņbô.

⁶⁴ “Ba intu nêma nê vovak ini ek neyabiņ siô êtôm wak lô êņ. Yakô yanida anêņ nê ku ini neja anêņ kupik vani ma nesau avômalô nena, ‘Wapômbêņ lêk hik yani liņ ba haviyô hathak loņbô.’ Abôyaņ êņ ma tem kambom anôņ ek yaņ môņ atu.” ⁶⁵ Êņ ma Pailat hanaņ hadêņ thêlô, “Mavi. Noja nê vovak doho ba unu ek nepesaņ siô abôlêk êņ ba majaņ.” ⁶⁶ Êņ ma thêlô i ma ebalan valu atu ba hamô siô abôlêk siņ. Yôv ma thêlô enaņ hadêņ nê vovak, “Môlô nômô ek noyabiņ siô êntêk.”

28

Yisu haviyô hathak loņbô (Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Jon 20:1-18)

* **27:60:** Ais 53:9 * **27:63:** Mat 12:40; 16:21; Mak 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:31-33; Jon 2:19-21

¹ Sabat hale ba hi. Ma sonda êḡ anêḡ wak te mōḡ hayô. Lôkbôk momañiniḡ ma Malia anêḡ Magadala lôk Malia yaḡ thai i ek nêḡê siô. ² Ma duviaḡ bêḡ hayô ek malê nena Anyô Bêḡ anêḡ aḡela te halôk anêḡ leḡ ba halêm ba habubi valu bêḡ atu vê ma hayô hamô loḡ ba hamô. ³ Anêḡ tho-havloma hatôm damak ma anêḡ kwêv ma thapuk anêḡ dôêḡ. ⁴ Ma ḡê vovak êyê ba êkô kambom ba elowaliḡ. Ba êv yak êlôk êk êtôm ḡê ḡama.

⁵ Êḡ ma aḡela hanaḡ hadêḡ avi ju êḡ, “Miḡ nôkô ami. Yahayala nena mamu ôbôlêm Yisu, ôpatu ba ik hathak a. ⁶ *Wapômbêḡ lêk hik yani liḡ yôv ba haviyô hathak loḡbô hatôm bôk ba hanaḡ. Yani miḡ hêk loḡ êntêk ami ma lêk hi yôv. Ma nôlêm ek ôḡḡo loḡ atu ba yani hêk. ⁷ Mamu kethêḡ ba unu nonaḡ êndêḡ anêḡ ḡê ku nena, ‘Wapômbêḡ lêk hik yani liḡ hêk ḡama ba haviyô hathak loḡbô. Ma lêk hamôḡ ek môlô ba hi Galili. Ôyô loḡ êḡ ma tem nôpôm yani.’ Abô êntêk intu yahalêm hathak.”

⁸ Avi ju êḡ elañô abô êḡ ba êkô, ma doḡtom thai leḡḡmavi anôḡ haviḡ. Ma thai etak siô ma elañviḡ kethêḡ ba i ek nenaḡ abô êḡ êndêḡ anêḡ ḡê ku. ⁹ Ma Yisu hapôm thai ma hanaḡ, “Lôkbôk mavi.” Ma thai i evaloḡ vakapô ma êv yeḡ hadêḡ yani. ¹⁰ *Êḡ ma hanaḡ, “Mamu miḡ nôkô ami ma unu nonaḡ êndêḡ yenaḡ aiaḡ thêlô nena ini Galili. Loḡ êḡ ma tem thêlô nêpôm ya.”

Nê vovak iniḡ abôyaḡ

¹¹ Avi ju êḡ even denaḡ ma ḡê vovak doho eyabiḡ siô êyô Jelusalem. Ma thêlô i hadêḡ ḡê

* **28:6:** Mat 12:40; 16:21 * **28:10:** Mat 26:32

bêñbêñ êbôk da ma enañ abô hathak duviañ lôk anjela. ¹² Ma ñê bêñbêñ êbôk da lôk ñê bêñbêñ ethak donjom ma epesañ abô ek nêñêm valuselen bêñ anôn êndên ñê vovak. ¹³ Ma thêlô enañ hadên ñê vovak nena, “Môlô nonañ aêntêk êndên avômalô, ‘Yêlô ek sôm ba athôn paliñ ma Yisu anên ñê ku êlêm hadên bôlôvôn ma ewa anên kupik vani.’” ¹⁴ Ma thêlô enañ abô doho haviñ hadên ñê vovak nena, “Anyô bêñ Pailat halanô abô hathak nôñ êñ, ma yêlô tem napesañ abô imbiñ yani ek môlô miñ nôpôm malaiñ ami.” ¹⁵ Ma ñê vovak ewa valuselen ma idum hatôm atu ba ñê bêñbêñ enañ. Ma abô êñ intu hi havenñ Israeñ iniñ loñ sapên ba enañ aên aleba lêk.

Yisu hêv ku hadên anên ñê ku

(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23)

¹⁶ *Ñê ku laumiñ ba lahavute i Galili ma êyô dumlolê atu ba Yisu bôk hanañ yôv nena thêlô ini. ¹⁷ Thêlô êyê Yisu ma êv yeñ hadên yani. Ma doho êthôn paliñ dokte ba leññhabi nena, “Êntêk ma Yisu mena mi e?” ¹⁸ *Êñ ma halêm ma hanañ hadên i, “Wapômbên hêv athên bêñ hadên ya ek yayabiñ leñ lôk pik lôkthô. ¹⁹ *Aên ba môlô unu êtôm pik sapên ma nundum avômalô sapên ba nimbitak êtôm yenañ avômalô. Ma nusik thêlô êndôk ñañ esak Wapômbên lôk Nakaduñ ma Lovak Mathên iniñ athên. ²⁰ Ma nôndôn thêlô ek nesopa abô nômbên atu ba bôk yahêv hadên môlô yôv. Odañô! Tem yamô imbiñ môlô êtôm wak nômbên intu sapên endeba pik lo leñ anên dan.”

* **28:16:** Mat 26:32
Mak 16:15-16; Ap 1:8

* **28:18:** Jon 13:3; Ep 1:20-22

* **28:19:**

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini
copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a